

KRITIKAI LAPOK.

KIADJA

B A J Z A.

VI. FÜZET.

BUDÁN, 1836.

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

275

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

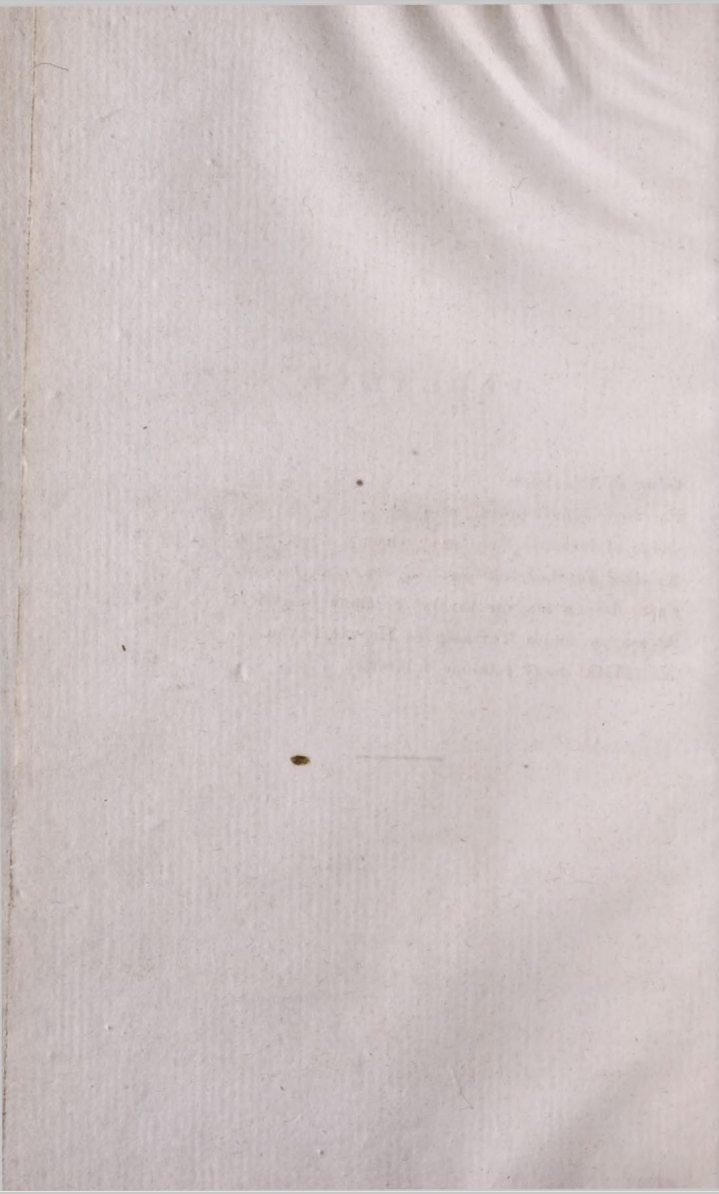

Megjelent június' 6dikán 1836.

F O G L A L A T.

Irány és Vázolatok	3
Bacsányi János' poetai munkái	18
Origo et formatio lingvae ugoricae	21
Kritikai Értekezetek	97
Szent István magyar király' Salamon nevééről	131
A' magyar tudós Társaság és Horvát István	137
Az 1833-ki nagy jutalom' felosztása	152

BIRÁLATOK.

Wenn ich ein Kunstrichter wäre, so würde meine Tonleiter diese seyn: gelinde und schmeichelnd gegen den — Fähigkeiten verrathenden — Anfänger, mit Bewunderung zweifelnd, mit Zweifel bewundernd gegen den Meister; abschreckend und positiv gegen den Stümper, höhnisch gegen den Prahler, und so bitter als möglich gegen den Kabalennmacher.

LESSING.

I.

1. I r á n y. Írta Jósika Miklós. Kolosvártt 1835. 8dr. 146 l.
2. V á z o l a t o k. Írta Jósika Miklós. Kolosvártt 1835. 8dr. 195 lap.

Én a' legjobb 's kivált szép asszonyok közt szolgálatra legkészebb ember vagyok; még is, midőn kéz alatt e' két munka' megbírálására felszólíttatnám, hatalmas keresztet veték magamra 's áhítatosan felfohászkozva mondám-el: „És ne vígy minket a' kísértetbe!“ mert soknak véleménye szerint e' lapokbani szóbevétel valódi literatori executio, pedig ki akarna örömet executorok közé számíttatni?

Azonban a' kritikák' ügyvivői nem olly könnyen elutasíthatók. A' felszólító mephistophelesi csábokkal kísértgeté lelkemet, mézédességű szavakkal igérvén bírálatomban mindennemű függetlenség' 's szabadság' engedélyét; sőt, hogy fölébredhető lelkiösmérete met elaltathassa, alig képzelhető színléssel el akará velem hitetni, mikép az olvasó kö-

zönség e' lapok' X—XII füzetre szaporod-
tával meg fogna győződni, hogy ezen kriti-
kák nemzeti literaturánk' legigazságosabb tör-
vénszéke.

A' XII. füzet' említésére eljajdulék, egy
rettenetes pillantatot vetvén kétségbeesetten a'
csábítóra, mert eszembe juta egy még pólyá-
ban szendergő elmeszüleményem, mellyet e'
véget-nem-érő kötetek' valamelyikében már
előre szívrepedve képzelék verdestetni. Lel-
kem' minden borzalmainak ellenére tehát
kényszerítve érzém magamat e' Moloch' el-
nyeléssel fenyegető torkába engesztelő áldo-
zatot vetnem.

Mi írók valóban szánatra méltó terem-
mények vagyunk! Pályánk a' legnyilványo-
sabb, minden szavunk még sokkal inkább az,
mint az angol és francia ministerekéi, egész
világ' birálatának ki van téve, 's ki ezt nem
tűrheti 's Chinába nem utazhatik, hogy ott
jó szerencsével vastag Mandarinná hízhassék,
áldott magyar honunkban, mint író, alig fog
megkövéredni. Én magam merő kritikátóli
aggodalomból még isten tudja milly állapotra
jutok, ha az Udvardy János barátomtól an-
nyiszor emlegetett és javaslott analogia sze-
rint teendő hasonszenvi próbatételem ez úttal
nem sikerül. Hahnemann hasonlót hasonléc-

val orvosol; valljon nem gyógyíthatná-e meg literatori gyávaságomat, ha mindjárt e' pontban, szememet behunyván, egy merész ugrással a' Kritikai lapok' közepébe haszonszenvileg bezuhannék? A' dolog érdemel próbát. Én tehát neki iramlom — Hahnemann's Udvardy segéljete!

'S íme benne vagyok! De mi változás történt rajtam? Káprázó szemeim kitisztultak, 's Hobhoussal mondhatnám, hogy itt a' kritika' vidékében „szabadabb a' levegő is.“ Mitől irtóztam? Az életben cselekedetünket a' rágalom félre magyarázhatja, mert valódi indító okainkat igazán csak az isten és mi magunk tudjuk: de literatori munkáink, valamint ezek' birálati, mindenki' ítéletének nyitva állván, az igazságtalan kritikus minden függetlenül ítélő előtt, nem a' szerzőt, hanem csak ön magát piszkolja-meg. Továbbá: az életben előmenetelünk leginkább polgári helyzetünktől 's száz történetes esetek' összehalálkozásától — a' szerencsétől — függ; a' literaturában ellenben tehetségünk 's ön érdemünk, mellyet semmi kritika meg nem semmisíthet, határozzák azt meg. Az író, mint Napoleon, ön kezével teszi fejére a' koronát.

Csak igaz az, kit az ördög egyszer hajszálánál megragad, annak utóbb egész üstő-

két keríti markába. Én ezentúl Udvardy' minden hireért nem merném fogadni, hogy belőlem még végre szabad lelkű literator, sőt merész kritikus is ne váljék.

Hogy azonban új pályámon, ha csakugyan a' kisértetnek ellent nem tudnék állani, mód nélkül ki ne ránduljak 's ön 'magamat meg ne piszkoljam, előre e' következő elveket állítom-fel birálatim' alapjául:

Először: A' megbírálandó munkát nem ítélem-meg egyedül a' tudomány' 's művészet' ideája szerint, azt a' világ' literaturája' állapotjához mérvén, hogy így általános becset és tökélyeit, mindenkori vagy csak ideigleni fennmaradását literaturánkban, meghatározhassem: hanem szem előtt tartandom egyszersmind napi literaturánk' mindenkori álló pontját, a' munka' viszonyos becse' kijelelésére; következőleg megvizsgálandom: melly szükségét elégített-ki? mi hiányt pótol? melly haladást eszközlött? stb. Minden kezdet hiányos és gyenge, minden folytatás középszerű, 's tökély csak a' tetőponton mutatkozik. A' várt Messiások — a' remek írók — csak akkor jelenhetnek-meg, midőn már a' tudomány 's művészet' alapjai meg vannak vetve, a' literatura elterjedve, 's nyelv 's közönség hozzá elkészülve. Kezdő literaturá-

ban mindjárt remekséget kívánni, 's a' leg-fennebbi pontokhoz mérve bírálgatni, — melyeket csak remek írókra 's literatura' tető-pontján alkalmazhatni, hogy a' maradandó becsút a' napi hasznútól örökös fenntartásra elválaszthassuk, — igazságtalan ítélet volna, melly az írókat minden viszonyos érdemöktől, mi őket néha középszerűségök mellett is, mint a' literatura' alapítóit 's tovább építőit illeti, megfosztaná, 's csupán hiányaikat tüntetné-ki, 's ez bennök a' lelkesedést, a' közönségben pedig a' részvételt gyengítené. Én a' napi literatura' fő hőseit, mint műveltségi haladásunk' előmozdítóit, mindig lelkesedéssel fogadandom, hogy azonban ön megítélésökben a' mértéket el ne veszítsék, magokat el ne bízzák, 's vélt borostyán-koszorúikon el ne szenderedjenek, emlékeztetni fogom őket egyszersmind a' világ' literatúrája' álláspontjára, 's a' tudomány' 's művészet' magas ideáljaira. Sírásói köntösben pedig kritikám csak akkor jelenedik-meg, midőn tehetetlen önhittséget 's kérkedést kell eltemetnem.

Másodszor: Minden dolgot a' szerző' álláspontjából, azaz, szándéka után magából a' munkából fogok megbírálni. Például felhozhatom itt magát az Irányt. Egy bará-

tom, kivel én azt közlém, semmikép nem vala vele megelégedve, mivel tárgyait nem eléggé mélyen, elvont okaiknál fogva, fejtegeti. De ezen ítélet, nézetem szerint, a' szerző' szándékával ellenkezik, ki, ha nem csalódom, müveltebb közönségünket egy lelkesen 's jó izléssel írt, mulatva oktató, könyvvel akará megajándékozni, melly lelkesebb hölgyeink' asztalán is helyt foghasson, 's ezen szándékában semmi sem gátolhatta volna őt annyira, mint tudós fejtegetés 's elvont vizsgálat.

Ezen óriási mentegető és szabályozó bevezetés után, melly a' kegyes olvasót alkalmasint a' *parturiunt montes* mondásra emlékeztetendi, minden további tétova nélkül bírálatomhoz fogok.

IRÁNY. Jelszava: „Virad: haladjunk!“ Foglalata: Bátorság. Űri-aljas. Kor. Balirányzatok. Szenvedelmek. Önn nyugtatások. Köznép. Népkegy. Vítatások. Illó. Gyengéd-ség. Anglomania. Enyém-Tiéd. Különösségek, és különösség a' különösségek' megitélésében. Gúnyiratok. Gög. Hiúság. Dicsvágy. Gazdálkodás. Élelmesség.

VÁZOLATOK. Jelszava: „Merjünk cselekedni.“ Foglalata: Izlés. Népnevelés. Elmenyavalyák. Közvélemény.

Mind a' két munka' tárgyai, mint látható, a' társasági életből vétettek, 's úgy adatnak elő, a' mint azoknak tüneményei a' tapasztalás' világában a' vizsgáló' szemének megjelennek. Magyarázatjok a' közvetlen okokon túl nem hat, 's mellőz minden elvont fejtegetést. Szerzőjök' célja nem a' tudomány' előmenetele, vagy közvetlen javítások nemzeti életünkben, mint például a' Hitelben, Világban stb. hanem értelmességünk' gyarapítása, józan 's világos fogalmak' terjesztése által, melly úgy is minden javításoknak forrása. Egyedül a' Vázolatok' „Népnevelés“ cikkelyében vesz gyakorlatibb irányzatot, javaslatokat is terjesztvén elő, mi okból ezen munka' jelszava is practicali célzatú. Mindenütt több oldalú miveltség, olvasottság a' külföld' literaturájában, 's jártasság Europa' miveltebb nyelveiben mutatkozik. A' szerző' tanulmányinak célja azonban sejdítőleg nem annyira tudós ismeretek' szerzése, mint az volt, hogy magában az embert mivelje-ki, 's izlését képezze. Félreértetéstől igen tartott, 's elő- 's utószavakkal óvakodott ellene, 's valóban fejtegetéseiben nem félszeg 's előadásában nem zavaros. Embert és világot, jó társaság' tonját, 's nemzetünk' helyzetét jól ismeri. Gondolati vi-

lágosak, érzeménye nemes, indulata és szándéka tiszta; előadásában mulattató elmés 's jó izletű ügyekezett lenni, miket hogy bizonyos mértékben, kivált az Irányban, elért legyen, örömmel vallhatom-meg. Stilusa több külföldi nyelvekéi által képeztetett; könnyű folyamatában a' francziához hasonlít, kitételeiben a' némethez; magyarsága erdélyi szabató. Ha az idegen szavak' általános kiküszöbölése 's az újaknak olykori szokatlansága az olvasót imitt amott meg nem akasztaná — mit nyelvünk' mostani hatalmasan pezs-gő állapotjában megbocsáthatni — érthetőbb prosát alig lehet és kell kívánni.

Különösb észrevételeim a' munkákra nézve ezek:

I. *Irány*. Czíme utánzott, sokat ígérő czégér, mit egyenesen nem gáncsolok ugyan, mert ki ne ohajtana olvastatni? de nem illik tartalmára. Továbbá a' munka egészét nem képez, mivel tárgyai egymással nincsenek összefüggésben. Foglalata iránt nincs ugyan kifogásom, „Úri-aljas“ czikkelye azonban némi kedvetlen érzeményt gerjesztett bennem, nem azért, mintha a' benne mondottakat egyenesen hamisaknak itélném, hanem mivel ezen húr' pengetése olly elavultnak

látszik már, mint a' magyarok' eredetéről értekezni.

Mert hogy fenntebb rendű ifjaink, kik roppant birtokkal, mint csigák házaikkal, jönnek e' világra, úgy neveltetnek, mintha az egész haza egy nagy társasági szoba volna, 's a' módos magaviselet és ügyes hajlongás azon egyedüli nagy tettek, mellyek által honunk' dicsőségét előmozdíthatni, ez gyakori tapasztalásunk, 's hogy a' fenntebb rendűek ezen ügyességbe korai szoktatás, azaz gépeles gyakorlás, által bele tanulnak, 's az ekképen kicsiszolt nevendékek magokat, ha mással nem is, de bizonyosan síma külsejökkel az alsóbb rendűektől, kiknek mindent önművelődés által kell szerzeniök, megkülönböztetik, melly tömérdek tökélyöket utóbb utazások által, több pénzzel mint ön iparral, bámulandó remekségre emelik — ezt nem tagadhatjuk. De ha merem kérdeni, mi végtelen ön érdem létezik ebben? Mit ér a' síma külső üres belső mellett? mi jóra, nagyra, dicsőre lehet azt használni az életben, vagy literatúrában? Méltóságos, nagyságos, tekintetes uraim! A' polgári társaság urakra, polgárookra és pórnépre osztatik, mi joggal? itt nem vizsgálhatom-meg 's nem is ide tartoznék, de literatúrában, kérem, ne fitog-

tassák uraságokat. Kegyetek, magasan született uraim, azon gyengéd rendszer' feltalálói, melly szerint a' társaság *savóra*, *tejre*, és *tejfelre* osztatik-fel. Szükség-e emlékezetbe hoznom, hogy ezen osztályozás' módja hatalmasan avulni kezd? 's hogy legújabb természetbuvárink ezen külső jelek után készült rendszert egészen elvetik, 's az emberiséget *belső tulajdonok* után osztályozzák, melly mód szerint, például, az oktondi, nem tekintvén fénymázos vagy bárdolatlan külsejét, egyképen az alacsonyak' sorába számítatik; a' ki pedig tehetség, belső műveltség, nemes indulat és gondolkodás nélkül való, azt a' pór nép' osztályába vetik, szülessék bár selyem párnák közt vagy darócson.

Tintám e' helyt kissé feketébben fogván, elszavalhatom egy úttal egy más úri nézet' dicsbeszédét is. Úri iróinknál t. i. — 's én különben, akár higység, akár nem, nagy tisztelőjök vagyok, megbecsülhetetlen dolognak tartván azt, hogy írnak — szinte divatba jött tudósaink' pedantságáról, porlepte bölcseségről, tudós bűzről 's tb. szólani. Azt vélné az ember, annyi nálunk a' tudós, mint a' gomba meleg eső után, 's hogy keresztény embernek sürgetősb dolga nem lehetne, mint alkalmatlan társaságaik ellen egérfogókkal,

vagy patkányméreggel óvakodni. De soha se aggódjanak annyira! A' tudósok nálunk még eddig kissé ritka madarak, 's ha egy vagy másik otthon, alsóbb rendű szüléi' házában, vagy utóbb utazások által külső módosságot, világ 's emberösmeretet nem szerezhettek is magának, ha tudósnak csak magányban, elszigetelve a' társaságtól, művelődhetett-ki, 's ideal világban elmerültségében a' valódit szeméi elől elveszíté, 's társaságunkban néha úgy jelenik-meg, mint valami holdlakos, nem foglalatosságai' 's helyezete' következtése-e az szinte úgy, mint a' pézsmaszagú úrfi' finomsága? 'S te, barátom, ki minden dolgot a' maga valóságában szoktál felfogni 's lényeges tulajdonainál fogva megbirálni; ki Newtont világrendszerre, Kantot kritikai philosophiája után, nem pedig volt ügyes vagy ügyetlen hajlongásaik szerint, itéled-meg, te nem tudnád egy nevét valóban érdemlő tudós' szögleteit belső értéke mellett elszívni, ha külső viselete olly kevéssé úri volna is, mint azt Staël asszonyosság magáról Napoleonról igen bölcsen méltóztatott megjegyezni? —

'S te, kedves olvasó, ki talán csodálva olvasád e' pedantismus' 's aljasság' apologiáját, ne hidd, hogy az udvariságnak, kivált

ha belsőből ered, 's nem merő külső máz, olly nagy ellensége volnék. Isten' kegyelméből magam is a' magyar aristokratiának valami lógosa vagyok, Európának nagyobb részét bejártam, 's az itt szóba jött tudós pedansok közé nem tartozom: de mindig felindítja epémet, valahányszor a' külsőt a' belső, a' születést az önszerzett tökély felett csak messzéről is kérkedni látom. Mert, hidd-el, az emberek közt koránt sem léteznék annyi fonákság, ha ferde és félszeg nézeteik' következtében a' fő dolgokat félre méltatva, díbdábságokkal olly fontosan nem foglalatoskodnának.

II. *Vázolatok.* Czímök illik tartalmokra, mert valóban korán sem olly gonddal készültek, mint az Irány, mellyben e' vázolatokhoz képest kiszínelte festményeket látunk. Itt alkalmasint a' „nonum prematur in annum“ hibázott. Talán a' szerzőt kiadója sürgette, vagy az Irány jól fogadtatván, írói hírére már olly szilárd lábba állapítva hívé, hogy a' fáradságot könnyebbíthetőnek vélné. De egy két lépcsővel alább 's a' Vázolatokból *Mázolatok* válhattak volna. A' kritikának, nem tudom al vagy felvilági istennéje, egyedül literaturai haladás végett szerencsésíti bolygó csillagunkat jelenlétével, ennél fogva fin-

nyás orrát azonnal fintorgatja, mihelyt későbbi munkában a' leebbszállás' boszantó bűze szagidegeit megüti.

Kisebb hibákat úgy is minden író ejt, azért nagy zaj 's szóhalmozás nélkül csak néhányat szemelek-ki. Az Irány' 149. lapján előhozott „Gyöngédség“ első példájában a' kedvesnek viseletét magam is annak ismerem-el, de a' gazdag úré képtelen. Nagy értékű gyémántját, a' helyett, hogy azt porrá töré, nekünk, pénz'szükében sinlődő hazafiúi intézetink' felsegélésére, küldhette volna. Továbbá a' *fixa ideákat* én inkább rögzött, mint *merő* képzeleteknek nevezném; a' *szeszt* csak italokra használnám, nem pedig *szellem* értelemben is; végre az *indolentiát* nem mondanám *fájdalmatlanságnak*, — mert értelme nem „sine dolore“, hanem „sine indole“ — de minek? azt bizony magam sem tudnám hamarjában megmondani: azt azonban tudom, hogy ott, hol még alkalmas magyar kitételünk hibázik, a' szokott idegennek használása célirányosb, mert nagy számú, egyszerre használatba vett, új szavaink mellett soha nem lehet eléggé ügyelnünk az érthetőségre.

E' kiseded hiányosságait megróván, hogy a' munkák' fényesebb helyeit emlékezet nél-

kül ne hagyjam, mindenekelőtt említenem kell azon gyöngéd tekintetet, mellyel a' szerző a' nőnemről szól. E' példa utánzásra annál méltóbb, mivel vétkei e' tekintetben iktatúránkknak valóban számosak, 's kivált folyóiratokban menthetetlenek, hol már politikából is e' gyenge oldalt világért sem kellene érinteni. Helyesen mondja a' szerző: „Soha sem kisebb a' gúnyíró, mint mikor asszonyok 's leányok ellen ír, főkép az egész nemzet sértve, 's boszúját férfi-létére a' testi-képen gyengébb, de sokban a' férfit haladó nemen hűti. 'S fel lehet mint bizonyost arról tenni, ki az asszonyokat gúnyolja, hogy soha sem idvezült egy igazi nemes, lelkes asszony' szerelmében is; mert a' kit csak egy ezen földi angyalok közül igazán lelkéből szeretett — ki tud pedig úgy szeretni, mint az asszony? — az ennek az egynek kedveért az egész nemzet tisztelve öleli.“

'S melly helyes 's mondhatnám amerikai nézet ez: „Azon balvélekedés, hogy az ember úr, pompa, és pipere nélkül nem lehet, a' század' nyavalyái közül, mellynek orvoslását alkalmasint később időktől várhatjuk csak. — Eljön bizonyosan az az idő, melly felvilágosít az iránt bennünket, hogy tiszta, egészséges, czélirányos, de nem pompás lakokban,

egyszerű, csinos, de nem költséges öltözetben, alkotásunkhoz alkalmaztatott élelem, de nem csemegék mellett is, lehetünk urak, egész értelmében a' szónak, ha gondolkozásunk' 's cselekvésünk' módja úri. Irigység nélkül fogjuk akkor, és a' helytelen utánzás' vágya nélkül azokat tekinteni', kiknek a' sors több tehetséget adván, észt is adott annyit, hogy pénzüket ne élére verjék, hanem azzal magoknak 's másoknak életét kellemesbbé tegyék.“ *Mérséklet 's egyszerűség* a' miveltség' lelke. Nálunk a' fényűzés 's a' minden nemű gyűlések' 's iktatások' alkalmakor divatozó tömérdek lakomák 's ivások ázsiai 's a' bárdolatlan középkor' még fenn álló maradványai, mellyeknek jelenkorunkban már valahára múlni kellene.

Végre illő helybenhagyással kell említenem e' munkák' izletes külsejét, melly belső tartalmokkal összhangzásban állván, keletöket alkalmasint nevelni fogja, mi a' sok benn foglalt józan 's életre alkalmazható fogalmak' terjedésére igen kívánatos.

Szamosy.

II.

Batsányi János' poetai munkáji. Második megbővített kiadás. A' szerzőnek képével. Budán, a' kir. Universitas' betűjivel. 1835. 8dr. 218 l.

Bacsányi nem poetai természet. Szívének egy pár érzése van csak, 's az mély és szent; de a' beszédben, mellyen azt kizengi, nincs erő, nincs láng, az csupa mindennapi szavak' árja; lelkének egy pár képe van, 's ezek — rari nantes in gurgite vasto — nem bírnak annyi újsággal, hogy az amplificatiók' tengeréből kiválva, a' képzelet' munkásságát csak némileg is ingerelni tudnák; philosophiájának egy pár tétele van, 's az is formájában száraz, alkalmazásában kopár, 's — mi ismét nagy baj — elnyűtt, elhasznált 's még azon felül maga magát is ismétlő, másoló.

És még is Bacsányi' versei nem voltak érdem 's nincsenek most is érdek nélkül. Hazafiúi érzés mindig érdem, 's ámbár az övé nem veve Berzsenyivel vagy Kölcseyvel odai szárnyalatot, elegiai hangja nem vétet-

te-el hatását a' maga korában. Pedig költőt nem csak a' művészet' elvéből 's magában, hanem időszakához mérve is kell megbírálni: 's ezen szempontból a' historia literaria kénytelen lesz Bacsányiról tisztelettel szólni. De ezen felül ő egyike volt még a' legelsőknek, kik valóságos öntudattal, művészi meg-gondolással dolgoztak, 's művein e' gond meg is látszik. Beszéde jól és csínosan fűzött, tiszta és egyszerű; verselése könnyed és hangzatos, formái sokfélék; 's több az egyes darabok közül jól van dolgozva, jól rendezve. Illy tekintetben megnevezésre méltók a' *Vigasztalás* (97 l.), a' *Bujdosók* (106 l.), *Tünődés* (108 l.); — 's a' *Rab és madár* címűt (75 l.) az érzés' gyöngédsége, a' *Szenvedőt* a' helyenkénti valóságos hymnusi hang és emelkedés, 's a' *Magyar költő* (159 l.) némely helyeit elegiai menetel ajánlják, sok kelletlen szélességek mellett is.

És Bacsányival föltámad emléke azon férfiaknak, kik ébresztőleg 's útat mutatólag egy szebb kor' hajnalát deríték-fel hosszú á-lom után. 'S azért kedvesek azon helyek, mellyek egy Orczy és Barcsai' neveit zengik, Virágot és Szentjóbít első ocsódásokban, Barótít a' virti sírok közt keresik-fel. 'S ezekkel együtt előttünk áll ő, ama lelkes körnek

fáradozások és balsorsban kihúzott hosszú évsor által megviselt, már csak *egy* élő emléke: ébresztve, intve újlag; de adjunk hálat a' sorsintézőnek, későn, legalább *így* későn. Az érzések, mellyek benne, a' honától távol kesergőben égnek, itt már tettet szültenek; 's a' szózatot, mellyel az alvó időt rázogatta, a' nemzet meghallá 's megértette. Azonban ez nem von-le a' volt ivadék' hőségéről semmit, sőt igazolja buzgóságát 's dicsőíti őt.

Toldy Ferencz.

III.

Origo et formatio linguae Ugoricae, Ungaricae: rectius Magiaricae dictae, historice, philo- et etymologice ac grammaticè deducta. Viennae. 1834. 8dr. 58 l.

A' XIX. század' utolsó tizedében — mi-
kor a' magyar nemzetiség' ügyében egymásra
tolakodtak-fel a' semmiség' méhéből, mint
most is, a' liliputi levelkék — egy névtelen
író illy intést adott más névtelen író társai-
nak: „Ha mindenik, ki írásra való hajlan-
dóságot érezvén magában, azt követi, 's úgy
mint én meg is gondolja tettének következe-
seit magára és az egészre nézve: nem fog-
hatni-meg, mi módon lehet még is könyve-
ket tuczet számra írni, mintha a' könyvirás
csak csupor-csinálás volna.“

Valóban, ez az intés helyes, de úgy lát-
szik kevés foganatú volt, mert nem hogy ke-
vesedett volna azóta az olly írók' serege,
melly domitianusi légycsapásokban gyönyör-
ködik, mihelyt Magyarország' állapotja jó
kérdés alá; sőt inkább a' lenge iratok' szá-

ma épen a' legnagyobb fontosságú tárgy felett, millyen, például, a' nemzetek' dolga, napról napra szaporodik; azért viszont eljött az idő, hogy a' nemzetiség' dolgán rágódó parasitica növényeket kimelés nélkül vágja gyökeröknél ketté a' tudományos kritika, a' mit mind hazánk iránti kötelességünk, mind a' tudomány' méltósága egyképen megkívánnak.

Örömet fogad-el a' kimivelt magyar minden tanítást, figyelmeztetést, minden igazságot idegen kézből is, csakhogy a' tanítás helyes legyen, a' leczkézés ne durva útmutatás, szóval, hogy kitessék a' munkából a' dolgok' alapos ismerete, 's azt a' jó szív, ne az elfogódott lélek, ne is titkos czélok, annyival kevésbbé nemzeti gyűlölség nyujtsák a' magyar nemzetnek: mert az írónak mint írónak nem kell felekezetének lenni, különben az *authori* magas rangra számot se tartson, mert amúgy mondatai is a' *cantilenák'* körében maradnak, mellyek nem képesek tovább terjeszteni a' spiritualismust.

Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni
Nec tam aversus Tyriis sol iungit ab oris!

Birálónak legelébb is tisztében áll, némmely újabb nyomatú iratokat megemlíteni, mellyek, egyet kivéve, melly nem névtelen

és tisztos írója (Kunits) tanácsait és tapasztalásait philosophiával párosítja, többnyire egy menetelűek, egy közös végpont és cél felé több vagy kevesebb tudományos készülettel sietnek; és ez a' vég cél nem egyéb, mint a' magyar nemzetre tetézett szemrehányások, hogy nyelvét terjeszteni, 's a' magyar honban idegen ajkúakkal beszéltetni kívánja: mi okból névtelen iróink majd magát a' magyar nyelvet, majd a' nemzetet és annak tettét kisebbítik, tán azért, hogy a' külföld' tudósai minket megrójjanak, vagy tán azért is, hogy lankadjunk-meg a' nemes igyekezetben, vagy utóljára tán azért is, a' mit Adelung 1815ben már ekképen fejezett ki: „Das Amazon slavische Unwesen fängt in neueren Zeiten an wieder mächtig zu spucken.“ Akármilyen okból jelentek is meg a' névtelen iratok, azok, gyöngye tartalmoknál fogva, nagy benyomást nem tesznek, kivált a' külföld' tudósai előtt, kiknél tudva van Verulamii Baco' mondása: „Habet hoc ingenium humanum, ut cum ad solida non suffecerit, in futilibus atteratur.“

A' már kiczimzett és itt bírálat alá veendő könyvön kívül, a' mennyire bíráló tudja, imez újabb névtelen iratok jelentek-meg a' magyar nyelv' dolgában, u. m.

- I. Sollen wir Magyaren werden? Fünf Briefe, geschrieben aus Pesth an einen Freund an der Theiss. Karlstadt, 1833.
- II. Reflexionen über die Begründung der Magyarischen Sprache in Ungarn, als Staats, Dikasterial und Gerichts, wie auch als allgemeine Volkssprache, von Mich. v. Kunits, emeritirten Professor. Agram, 1833.
- III. Der Magyarismus in Ungarn, in rechtlicher, geschichtlicher und sprachlicher Hinsicht. Von L. M. Sch. Leipzig, 1834.
- IV. Erinnerungen an die zum Ungarschen Reichstag bestimmten Deputirten der Königreiche Kroatien und Slavonien. Ein Beitrag zur Würdigung des politischen Lebens im ungarischen Staatenvereine von einem Alt Kroaten. Aus dem Illyrischen übersetzt. Leipzig, 1834.
- V. Soll und kann die Ungarische Sprache zur einzigen Geschäftssprache für das Königreich Ungarn, und den mit demselben vereinigten Ländern gemacht werden? Pressburg (esztendő-szám nélkül).

Ki kell itt magát az iránt is nyilatkoztatni a' birálónak, hogy olly fontos tárgyban, millyen a' magyarosítás (Magyarisirung) nem ereszkedik, mind azért, hogy az az ország' és nem apró irócskák' dolga, mind pedig azért, mert, mint Cicero pro domo suo, beszélene: minélfogva birálata csak a' nyelv és történeti adatok' körében foroghat, a' mennyiben azt az elől kiczimzett irat' tartalma szükségessé teszi.

Tudhatni a' magyar újságokban lefolyt vitákból, hogy az *Origo et formatio Linguae*

ungaricae című könyvnek Fogarasy János, lemergi görög katolikus főképtalani címzetes kanonok, 's a' bécsi sz. Borbála görög katolika egyház' papja, szerzője, mellyet a' bécsi német ujság (Wiener Zeit. Allgem. Intelligenz Blatt von 24ten März 1834) dicsérve dicsér, és ajánl illy szókkal a' vásárlóknak:

„Allen Gelehrten und besonders Philologen, die sich mit den slavischen Sprachen beschäftigen, dürfte diese aus einer in Ungarn bereits rühmlich bekannten Feder geflossene Abhandlung erwünscht seyn.“

Lássuk hát mit tanulhatunk az így magasztalt könyvből.

Legelőbb is a' magyarok' eredetén kezdi-meg a' dolgot, de arról semmi tulajdon vizsgálatokat nem tesz az író, mivel mások' értelmét könnyebb elmondani, mint azután vizsgálódni, valljon mások jól mondották-e el a' dolgot vagy nem? — De még ezen semmi fáradságban nem kerülő dolognak is lehetne valami érdeke, ha nem kettőnek, mint itt, hanem többeknek véleményei állíttatnának egymás mellé, de szerzőnk megelégedvén azzal, a' mit *Schlözer* még 1770ben, *Orlay* pedig 1804ben elmondottak, mivel azt kitűzött céljára legalkalmasabbnak találta, hogy t. i. „A' magyar nyelv rusznyák és szláv nyelvek' szülöttje, azért későbbi származatú

(lap 13—14), 's fejét sem töri tovább, valljon útmutatói kimerítőleg adták-e elő a' magyar nemzet' eredetét? valljon szavaikból következik-e aztán az is, mit az író nyilvános elfogultsággal szeretne következtetni. Schlözer azt mondja: „Hogy a' magyarok kezdetben Turfan körül laktak, onnan Baskiriába, onnan Pannoniába jöttek, nyelvök tatár és különösen pedig vogul nyelvből állott öszve.“ Ha ezt mondta Schlözer 1770ben, viszont mást mondott 1797ben, mint birtokomban lévő eredeti iratú levele Gyarmathi Sámuelhez mutatja, mellyet ez ugyanakkor közre is bocsátott. E' levélben Turfánról már semmit nem akar tudni:

„Deguignes System (írja Gyarmathinak), das Pray und andere nachbeteten, als wären die Magyaren aus Turfan (schrecklich weit nach Osten) gekommen, verfällt alsdann völlig, und der Historiker hat ein non plus ultra.“

ha t. i. valamikor a' finnus származatú Jaik folyóvíz mellett lakó *Czeremis*, *Votják*, *Csuvasz*, *Vogul* népek' nyelveivel olly módon öszvehasználtatik a' magyar nyelv, mint azt Gyarmathi a' lapp, finnus 's esthnus nyelvekkel tette.

Hogy lehessen már Schlözernek 1770ben írt rövid helyéből, mellytől résziben maga is elállott, azt következtetni, hogy a' magyar

nyelv rusznyák és szláv nyelvek' későbbi productuma, bajos megfogni, kivált ha azt is meggondoljuk, hogy Schlözer nem is értette a' magyar nyelvet, és így, ha nyilván állítaná is azt, a' mit szerzőnk állít, nem volna hitelre méltó, mert, mint maga mondja a' szerző egy helyt, „vak nem ítélhet a' színről.“ — De más felől Schlözer nagy tudományú ember volt, Gyarmathi' nézeteit (*Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata. Göttingen 1799.*) tökéletesen és átaljában elfogadta; szerzőnknek tebat, ha Schlözer' authoritásán akart építeni, tisztében állott volna azt elébb kivívni, hogy a' finnus nyelvek is rusznyák és szláv nyelvek' elágazásai, mert illyes valamit Schlözer soha sem tanított, 's ő a' Vogul népet nem a' szláv, hanem a' finnus törzsök alá húzza.

Nem is jutott az a' szláv tudósoknak eszébe, hogy akár a' magyar, akár a' finnus eredetű nyelveket öszvezavarják a' szláv törzsekű nyelvekkel, 's tán eleget mondok, ha Dobrowskyra hivatkozom, kivel szerzőnk nehezen fog megmérkezni. Ő 1799ben Gyarmathi' munkájának a' jénai tudományos ujságokban (214d. szám alatt) dicséretes birálatát adta, mellyet illy szavakkal nyit-meg: „Dieses mit

vielem Fleisze bearbeitete Werk ist ein neuer Beweis von dem patriotischen Eifer, mit welchem die Ungarn das Gebiet ihrer Geschichte und Sprachkunde aufzuhellen bemüht sind.“ — Dobrowsky sem hiszi, azt mondom, hogy a' felebb érintett Jaik víz mellett lakó népek, kikhez a' Morduineket 's Permiaiakat is számlálja, szláv eredetű és nyelvű népek lettek volna valaha, nem hiszi azt, a' mit szerzőnk a' magyar nyelvről állít: mert azért, hogy közös szavak minden nyelvben találtnak, a' nyelvtudósok nem következtetnek mindjárt rokonságra, parentelára, 's isten tudja mi felsőbb származatra. Már hogy Dobrowsky más értelemben volt mint szerzőnk, mutatják említett bírálatából ím e' szavak is :

„Sonst aber sind diese Sprachen (Lithvanische und Lettische) ihrem Baue nach mit dem Ungarischen eben so wenig verwandt, als die eigentlichen slavischen, und wenn man von Westen aus der Länge nach die Sprachen ordnen sollte, so würden die in dieser Reihe auf einander folgen, Deutsch, Slavisch, Finnisch, worunter auch Ungarisch zu stehen kommt, und endlich Tatarisch u. s. w.“

Dobrowsky a' magyarok' eredeti lakhelye' fölfedezését a' jövődre bízta, ha a' philologiai előkészületek' massája nevedvén, feltöri az utat, és ez az út koránt sincs még úgy feltörve, mint szerzőnk előtt rémlik,

mert Orlay, szerzőnk' második authoritása, azt véghez nem vitte.

Ugyan is mit mondott-el Orlay 1804ben a' pétervári éjszaki ujságban ollyast, a' minn tudomány-szín volna, a' minn biztosan építeni is lehetne?

Negyven, ötven sorral nem lehet a' nemzetek' származatát és nyelvbéli kérdéseket végképen eldönteni, nem lehet igazságokat *quasi ex tripode* világra hozni, mellyeknek felfedezése körül több századon keresztül a' legnagyobb elmék fáradoztak, és fáradoznak mindegyre. De lássuk hát mit tanít Orlay, szerzőnk' kalauza.

„A' magyarok — úgy mond — (Ugri) Ugoria vagy mai Jugoria tartományból jöttek-ki, honnan őket a' Peesenéggek kihajtották, 's Almus alatt 884ben megindulván, 's némelly tartományokon szerencsésen keresztül menvén, megállapodtak *Susdalia Atelkuzban*, melly Almus' nagyatyjának Hulegnek vagy Olegnek birtoka volt. Egyik része a' magyaroknak, kiknek Almus volt vezére, itt maradt, 's a' Don vagy Tanais folyóvízig kiterjeszkedett; a' másik része *Eliud Velivöd* vezér alatt, ki Almus' testvére volt, ott állapodott-meg, hol a' Toboly folyóvíz az Irtischbe szakad.“

Itt már az a' kérdés, honnan tudta mind ezt Orlay? mert Constantinus Porphyrogenitus, Nestor, és Béla' jegyzője ilyen dolgot nem tanítanak. Az elsőnek *Lebediása*, az utolsónak *Dentu Mogerijája*, bizonyosan U-

goria-e? hol és ki által van az hitelesen megmutatva? — Hammer a' wiatkai tartományt (és így a' Volgán túl napkeletre), Dankowszki Kaukaszus' éjszaki részét veszik Lebediásnak, Engel is (de origine Hungarorum. Vienne 1791.) a' Kaukaszus mellé sorozza a' régi magyarokat. Hát Nestor mit mond? azt, hogy 888, és 897 közt Kiew mellett mentek el, napkeletről jöttek, a' Karpátokon átmenvén, elűzték a' bolgárokat, a' szlávokat meggyőzték, 's Magyarországot megalapíták.

„Hierauf vertrieben die Ugrer die Wolochen, und eroberten das Land, und wohnten mit den Slawen zusammen, nachdem sie solche überwunden hatten, und es wurde daher das Ugorische Land genannt.“ (Nestor, übersetzt von J. B. Scherer, Leipzig 1773.)

De hát az hol van megírva, hogy egyik része a' magyarságnak Susdaliában állapodott-meg, mellyet *Atelkuznak* hívtak, melly Huleg vagy Oleg, Almus' nagyatyja' birtoka volt, a' más rész pedig épen Tobolszkban pihente-ki magát? Ha a' *Stepennu knigu*, ez a' mesés dolgokkal teljes XVdik században írt krónika (l. Tappe Geschichte Russlands nach Karamsin I. 4.) illyes valamit tanít, úgy nem irígyelhetjük a' kútfőt; e' mellett csodálatos a' bíráló előtt, mikép bírhatta Almus' nagyatyja Susdaliát, vagy is Moszkwa' környékét, mert a' hatalmas *Olég*, kire fia' gyám-

ságát bízta *Rurik*, ki Navejorodnak és Kiewnek parancsolt, mikor ott utaztak keresztül a' magyarok, Wareg-fajból való volt, nem szláv, nem is magyar származat. Ezt Karamsin is így tanítja. Az Anonymus' *Hulec*je *Zuard*' és *Cadusa*' atyja nem bírt Sudáliában semmit, hiszen ha azt meg lehetne mutatni, vagy pedig a' warégi Oléggel egyesíteni lehetne Almus' nagyatyját, véghetetlen köszönettel tartoznék Magyarország Orlaynak, hogy Moszkwa' vidékét magyar birtoknak vallá. De nem úgy van a' dolog, azért a' magyar Hulecnek valahol Ásiában kell egykori birtokát kikeresni, mert Anonymus azt írja (c. 7.), hogy Dentumogeriát Hulec' fiaival hagyta-el Almus, 's a' Volgán talphajókon (super Tulbon sedentes, Cornides szerint *tömlökön*) ment keresztül. Sokkal hihe-
tőbb azért, hogy a' *Hulec* és *Cadusa* nevezetek nem szláv, hanem turk nevek, széles értelemben vévén a' *turk* szót; a' minthogy *Hulaku* dynastiát megkapjuk Persia' historiájában (Malcolm, Geschichte von Persien, übersetzt von Becker, Leipzig 1830. B. 1. S. 263.), és *Hollaki* magyar nemes familia ma is virágzik Erdélyben. Szintúgy tudva van, hogy a' Cadusok egykor a' Caspium mellett laktak.

— — — — *trux illic arva Cadusis*
Dura tenet, Mardi celeres. 'stb.

FESTUS AVIENUS. V. 710.

Így van a' már kiholt, de egykor az első magyar familiák közé tartozott *Sehuki* nemzetiséggel is a' dolog, melly név a' *Seldschuki* dynastiában hasonlókép feltűnt napkeleten. Arra sincs adat, hogy *Eliud Velivöd*, a' magyarok' második csapatjának vezére, *Almus'* testvére, *Tobolszk* körül állapodott volna meg. Hol van *Tobolszk!* hol *Moszkva* és *Kiew!*

*Constantinus Porphyrogenitus*ban nincs ennek nyoma is, az ő *Turkjainak* egy része, megtartván a' régi *Σαβαρ* nevet, *Persia'* nyugoti részire ment *Lebediásból*, a' más rész *Atelkuzuba*.

Orlay' Eliud Velivödje bizonyosan a' *C. P. Leved*, vagy *Lebedias* vezére, melly szót *Dankowszki* a' magyar *Elövéd* szóval hasonlít öszve. *Anonymus*nál ez *Eleud* a' vértesi erdőt kapta *Árpádtól* osztályban (c. 50). Más *Eliud Velivöd*ről szó sem lehet. Már hogy ez *Tobolszknál* elmaradt volna *Árpád'* magyarjaitól, csak egy puszta szóra nem hihetjük. Egyébiránt is a' *Lebedias* és *Atelkuzu* földekről való pör nincs még bezárva, mint *Hammernek* legközelebb megjelenendő érte-

kezése épen e' tárgyban bizonyítani fogja a' dolgot.

Nincs felmentve Orlaynak további előadása is a' méltó gáncstól. Ugyan is azt mondja, hogy az idő alatt, míg Almus Susdaliában, Eliud Tobolszkban voltak, a' Chozárok, vagy is Orlay' Kozákjai az *Uzo magyarokkal* egyetértve a' Pecsenegeket kiűzték a' Volga és Jaik vizek közül, kik aztán Eliud' magyarjaira rontottak, 's ezeknek egy része ment Persiába, a' más része Eliud alatt a' Dniester' torkolatjához, a' mai Ackiermanba.

„Eodem tempore Almus (folytatja tovább — eredetileg közlöm a' fontosnak vélt helyet) illatum sibi ab infideli Eliudianorum militum parte damnun recompensaturus, anno 886 inter *Chozaros* et cognatos eorundem *Kabaros* arcis *Zarhely* = *Czarhely* praesidiarios, atque *Cherzonensi* Graecorum Imperatori obnoxios dissidias eo effectu concitaverat, ut *Kobarie* = *Chovarie*, prout et reliqui *Uzi* de septem diversis tribubus constantes a *Chozaris* separati, *Eliudianos* *Magjaros* sequerentur, quorum nempe primi *Kabari* ad *Dniester* et *Pripecum* constructas urbes et arcis ita considerant, ut posteriores *Uzi* ab ortu contermini *Chozaris* fuerant, qui *Magjaros* seu *Turcos* *Eliudianos*, quibus ad memoratos nec non *Bugum*, *Prutum* et *Seretum* fluvios intermixti erant *linguam Ruthenorum* docuerant.“

Már hogy a' régi Kozárok a' mai Kozákokban élnének (*Kosieri* = *Kosari* = *Kozaki* = *moderni Kozaki*) 's a' kettő egy nemzet, bajos elhinni, legalább *Karamsin* az *ukrainiai* és *doni Kozákok'* eredetéről mást tanít; t. i.

hogy a' *Torkok* és *Berenderek* Kiew mellett nem akarván magokat mongol- és litthwanjárom alá adni, Dnapr szigeteibe vették magokat, hová sok oroszok is futottak, 's össze elegendve *Kozák* név alatt egy külön népet formáltak. A' doni Kozákok pedig orosz szökevényekből kezdődtek Baty' elpusztult nomad tanyáin, hol a' Volga közelít a' Donhoz; feleségeiket Tscherkass földről rablották, mi uton gyermekeiken is megmaradhott az ásiái külső szín. (Tappe II. 94—239). De továbbá a' Kozár nagy nemzetről, melly két tengernek parancsolt, 's a' Kaspium mint a' fekete tengernek Kozár nevet adott, csak így egykét sorral elválni a' kérdést nem lehet.

Nem érti a' bíráló az *Uzomagjari* szót, melly nevű népek a' Pecseneégekkel rokonok voltak volna, mert elébb meg kellie mutatni, hogy az Uzok magyarok voltak. Deguignes Remusat' és Hammer' nyelvvizsgálatai oda utalnak, hogy *Uzi*, *Oghuzi*, *Ghuzi*, *Kuni*, *Turcomani*, *Cumani* csak egy népfaj, 's Turk nyelven beszéltek; nem érti azt is, hogy a' Kabarok, és a' *cum Petsenejadis congeneres Uzomagjari* mi módon taníthatták ruthen nyelvre Eliud' magyarjait, vagy a' *Kabarok*, *Uzok*, *Pecseneégek* is ruthénusok voltak? szó-

val itt minden homályba van burkolva, nagyobbba, mint az egyiptusi sötétség volt valaha.

De mi kárt is tettek Almusnak Eleud' katonái, hogy azért neki öszve kellett vesztetni a' Kabarokat a' Kozárokkal? Hol van az megírva, hogy Almus tette azt? és épen e' célból? miért nevezi az író Eleud' nőjét nemes kozár-ruthen vérnek? (lap 6.) hát a' kozár, ruthen, kozák mind egy? Hát Ibu Hankal arab író' szavai „*Lingua Bulgharorum similis est linguae Chasarorum, similiter Russorum lingua a lingua Chasarorum differt*“ (Frähn de Chasaris excerpta Horvát István' Rajzolataiban I. 36.) hogy fogják így a' hypothesiszt védni? vagy a' Bulgárok is Kozákok, Ruthenusok voltak? — Nem mondja ezt Const. Porphy., hogy Leved, vagy Lebedias azért hagyta vala el Ackierman' vidékét, 's azért jött az Ólt folyóvíz mellé, mert nem akart a' Kozárok' Chagánjától függni, sőt inkább ő maga megismerte, hogy Almus és Árpád főbb nemből valók. Ezt Anonymus is így írja, mikor a' hét vezér' szövetségéről szól (non quia potentior bello, sed etiam clarior genere c. 6.)

Most jó még a' fontosabb dolog, hogy míg Eleud megszállja az Ólt vize' mellékeit,

Almus is odahagyja Hulek' birtokát, ki leányát *Olgát* Igorhoz, Rurik' fijához házassítja.

De Nestor azt mondja, hogy Olgát *Ps-kow* vagy *Pleshauból* vitték Kiewbe; Olga' életében pedig, 's más újabb historikusokban az állítatik, hogy Olga' ura régi vérből vette származását. Karamsin mind ezekhez azt is hozzá teszi, hogy az Olga név Igor' gyámtyja' nevére Olégre mutat, mellyet Igor' nője iránta való tiszteletből vett-fel (Tappe I. 87). Tehát a' Warégek' történeteit Orlay öszveszötte a' magyarokéval, és ha kérdjük miért, más okot nem mondhatunk, mint azt, hogy Anonymusban Hulecről olvasott valamit, 's az Varéget Oléggel öszveolvasztotta, mert csak azért írhatta a' 7dik lapön:

„*Almus avo suo Hulekio = Olegio valedixit, 's bement a' Ruthenusok' földjére, kik is, úgy mond, látván azt, hogy a' kumán vezérek a' magyarokhoz állottak, barátságosan mindennel ellátják a' magyar sereget, Pannónia' elfoglalását ajánlják, hogy köz erővel azt véghez vivén együtt birhassák. A' wladimiri és hálicsi Ruthenusok is ezt tették, azért Árpád szerencsésen meghódítván az országot, háladatosságból ruthenus leányt, Emessát vette nőül magának. Q. E. D.*“

Ha már ezekben Anonymust követte Orlay, kár volt elhallgatni a' többit is, a' mi Anonymusban áll, mert az által magát a' részrehajlás' gyanújába hozta.

A' birálónak most már tisztében áll az elmaradtakat kipótolni. Hogy Kiew mellett csatára került a' dolog, és nem volt barátságos egyezés, mutatják Béla' jegyzője' e' szavai:

„Tunc Almus Dux et sui milites persequentes Ruthenos et Cumanos usque ad civitatem Kiew, et tonsa capita Cumanorum Almi Ducis milites mactabant, tamquam erudas cucurbitas. Duces vero Ruthenorum et Cumanorum in civitatem ingressi, videntes audaciam Scythicorum, quasi muti remanserunt.“

Ekkor kellett a' ruthenusoknak tulajdon vezérök' fiait, az akkori szokás szerint, kezésül adni, évenkénti adóra (tízezer marca) magokat lekötelezni (c. 8, 9). Hálics tartományban is így ment a' dolog:

„Galiciae Dux obviam Almo Duci cum omnibus suis nudis pedibus venit, et diversa munera ad usum Almi Ducis praesentavit, et aperta porta civitatis Galiciae quasi Dominum suum proprium hospitio recepit, et unicum filium suum cum ceteris filiis Primatum regni sui in obsidem dedit“ (c. 10).

Ism t a' 12dik fejezetben írja:

„Duces enim Ruthenorum, ut ne de sedibus suis expellerentur, filios suos, ut supra diximus, in obsides dederunt cum muneribus non numeratis.“

Már ha ezek nem mutatnak hódolásra, úgy semmi sem mutat arra: de magok az oroszok is ezt tették, hogy megerősödhetek, midőn a' Tschud-népfajokat egymás után meghódították. A' mongolok viszont ezt tették

később is az oroszokkal, hogy az arany Hor-
da' jármát viselték, mint a' magyarok a' tö-
rökét.

A' ruthenusok' politikai állapotja Ma-
gyarországban nem titok. Karamsin úgy vé-
li, hogy 1019—1054 közt telepedtek-meg Ma-
gyarországon először a' ruthenusok, midőn
Jarosláv Anastasia nevű leányát I. András-
nak adta feleségül, kiknek ivadékaik aztán
később elszaporodtak. Régi okleveleinkből
annyit tudunk, hogy ruthenus telepeket több
ízben hoztak királyaink be Magyarországra,
hogy némelyek közülök ajtó-őrül használ-
tattak (Pray Dissert. VII. 132), mások a' vár-
szolgálat alól felmentve voltak, p. o. Barna-
bás' ruthen jobbágyai, kikről a' *Ritus explo-
randae veritatis* című kézirat 1217ből tesz
említést, de hogy a' magyaroknak szövetsé-
gesei lettek volna, azt historice még senki
meg nem mutatta, hanem legfelebb is ven-
dégi szabadságúak voltak, mire utalnak Kál-
mán király' I. könyve' 80dik cikkelye' sza-
vai is: *Liber quoque hospes sicut Slavi etc.*
Eugenius Pápa' leveléből, mellyet Katona,
Hist. critica, Tom. XIII. p. 497. felhoz 1446-
ból, úgy látszik, hogy az Erdélyben akkor
lakó ruthenusok még nem is voltak keresz-
tények. Hozhatnék más példákat is fel a'

ruthenusok' életmódjáról Magyarorszáiban, de irónak nem tiszte kedvetlenséget gerjeszteni, azért bíráló elégnek tartja azt mondani, hogy szerzőnk állítását, minél fogva a' ruthenusok szövetségesei lettek volna a' magyaroknak, nem bizonyította-be.

Azon sem lehet építeni, hogy Nestor megemlítvén a' magyaroknak Kiew melletti utjokat, mélyen hallgat a' csatáról és ajándékokról, mert sokások volt a' krónikásoknak sokszor elhallgatni azt, a' mi nemzetöknek nem szolgált dicsőségül. Maga Karamsin jegyzi-meg, hogy Nestor nem egyez-meg a' görög írókkal is az illy esetekben, p. o. Sivatoslaw (945—972) szerencsétlen háborút folytatott Bulgariában a' görögök ellen, 's ő még is ellenkezőleg ír (Tappe I. 110. confer: Katona Historia crit. Ducum, Pestini 1778. p. 70—78.). A' német krónikások sincsenek felmentve az illy gyengeségek alól, sőt maga Anonymus sem kerülhette azokat ki, mihelyt az augspurgi és merseburgi ütközetekről kellett szólni. Nevetséges dolog is, minden historia' ellenére, kötésekre és egyezkedésekre húzni akarni a' barbarus időkben alapult status alkotmányokat, mellyek mindeütt erőhatalomnak köszönhetik kezdetüket, minélfogva egyik nemzet a' másiknak sem-

mit sem is vethet szemére. A' XII. században készült ismeretes vaticani oklevélben, mikor térítő atyák mentek ásiái Magyarországba, e' fontos szavak jönnek-elő a' többek közt: „Qui (Ungari) cum multa regna pertransissent et destruxissent, tandem venerunt in terram, quae nunc Hungaria dicitur, tunc vero dicebatur pascua Romanorum, quam inhabitandam prae terris ceteris elegerunt, subjectis populis“ (Deseritzky I. 176). Akkor még bizonyosan jobban tudták, hogy állott-fel a' magyar birodalom, mint most, 's az illy oklevélnek jobban hihetünk, mint a' XIXdik század' sokképen elfogódott iróinak.

Biráló előtt nines tudva az is, hogy Árpád háladatosságából ruthen-kozár leányt vett-el, mert Anonymus *Emesu* nevű nőt Ugeknek ad, kitől született Almus, az pedig dentumoger és nem ruthén leány volt.

A' mit az újonan faragott ruthén kézirat (l. 11.) Kőrösiről mond, hogy a' ruthén és szláv nyelvet nem érti, bizonyossá tehetem a' szerzót, hogy ellenkezőleg van a' dolog, mert Kőrösi minekelötte utnak indult, Horvát és Tótországban ex professo tanulta a' tót és horvát nyelvet.

Mint mondhatja azt is a' szerző ugyan ott, hogy némelly magyarok más nyelvet nem

értvén, azért tartják eredetinek a' magyar nyelvet? Hát a' fáradhatatlan Bél Mátyás és Ribini nem értették az idegen nyelveket? nem tudtak szlávul? és még is az első értekezést is írt a' berlini folyóiratokba épen arról, a' mi szerzőnknek nem tetszik. — Hát a' tiszteletünkre olly igen méltó Piringer' magyar nyelvről írt újabbi munkáját nem olvasta a' szerző? vagy ez a' tudós sem tudja az *a*-t megkülönböztetni a' *b*-től. De csak úgy van az rendesen az életben is, mint a' tudomány' útján, t. i. ha egyik szorongat, a' másik kiségit a' bajból. Így Piringer és Fogarasy' munkái egy időpontban tűntek-fel, 's a' kettőről el lehet mondani: Saepe premente deo, fert deus alter opem. — Hogy az *Origo et formatio Linguae ugoricae*, a' *Magyaren Sprache* mellett tudományos szempontban is elég jóval hátrább áll, elég megmondani. Cornides bizonyosan értett annyi nyelvet, mint szerzőnk, ha többet nem, és még is azt merte írni:

„Tametsi vero nihil linguae russicae cum hungarica commune sit, non tamen nulla prorsus hoc tempore quoque in russicis oris vocabulorum hungaricorum superant vestigia.“ (Vind. Anon. 260.)

Hogy az *Ugor*, *Uhor*, *Ugoretz* (monticolae) nevek alatt olly Ugrokat vagy Ungarusokat kell érteni Ungvár és Munkács kö-

ról, kik szláv-ruthenusok, és nem magyarok voltak, hogy a' magyarokról, mint magyarokról, nincs emlékezet a' honi írókban, hogy a' magyar név a' szláv *mova onda*, *monda*, *mondjak*, *mondics* szóból kerekedett-ki, mellyek a' magyar *mon*, *mondja*, *mondjár* szavaknak felelnek-meg; végre, hogy a' XVI-dik század előtt alig kaphatni documentumokat is a' magyar nyelvre (lap 12, 13), nem egyebek meggondolatlan állításoknál, mellyek a' dologhoz értőt csak mosolygásra indíthatják.

A' pragmatikus historikus előtt tudva van, hogy az etymologia' útja magában nem biztos út még a' népfajok' tőkének kikeresésében, mert sikamló, hanem a' más úton felfedezettek' megerősítésére nagy segítségül lehet.

Hosszas volna az itt kijelelt merész állítások' megczáfolásába bőven ereszkedni, mert úgy e' bíráltnak vastagabb foglalatúnak kellene lenni, mint a' bírálat alá vett könyv; de még is rövideden, a' mi a' dolog' velejére tartozik, meg kell említenem.

A' szláv *Ugor* szóból semmit sem lehet magában következtetni még, mert a' szláv *ugor* és *gora* szók rokon jelentésökben, vagy ha távolabb eső értelmökben is, más nyelvek-

ben is feltűnnek, a' minn a' nyelvbuvár nem csodálkozik, mert számos hasonhangú és értelmű gyökérszók találtatnak minden nyelvben, mire Hammer elég példát hozott-fel (Jahrb. der Liter. XLVIII. B. 25—40. Liv. B. 68—70).

Biráló szerzőnk' 's olvasói' nagyobb megnyugtására itt csak Katalin orosz czárné' levelére hivatkozik, mellyet 1785ben Zimmermanhoz írt, 's tudva van e' nagy czárnénak dicséretes részvétele az orosz öszvehasonlító nagy szótár' elkészítésében. Katalin czárné írja már, hasonlatosságokat vevén észre a' celta és ostják nyelv közt, hogy egyhangú gyökérszók más más nyelvben, más más egymáshoz közelebb vagy távolabb álló értelemben gyakran előfordulnak: p. o. a' francia *ciel* (coelum) más nyelvekben felleget, ködöt, másokban ismét bolthajtást jelent (Adelung, Catherinens Verdienste um die vergleichende Sprachenkunde. Petersburg, 1815. S. 40.), és hogy ez így van, megmutatja a' diák *coelum*, a' görög *κοιλος* (cavus, concavus), a' magyar *kajla*, a' grönlandi *keiling* (coelum. Olearius Hodoep. Ruth. Persic. p. 171).

A' „Magyar nemzetiségről“ írt könyvemben ki van fejtve, hogy a' szláv *ugor* (Brach-

feld — Dobrowsky), és *gora* (mons) szók a' magyar *ugar*, a' deák *uger*, a' görög *αγος* (rus, ager), a' georgiai *agarak*, az armén *agarak* (latine ager. — Alter, über die Georgianische Literatur, p. 155), a' török *aghri daghi* (Ararat' vagy Masis hegy' neve, a' hegyen lévő régi Ágori vártól. — Klaproth Nouveau Journal Asiat. 1833. Nro 70), a' német *ügerte* — *egerte* (miveletlen föld, ugar, Adlung in voce Heide), a' viszont régi német *Anger* (legelő — ugar), a' Willeram *ungearanja*, az armén *igiar* megye' neve (l. Ghouria' leírását N. J. Asiat. No 60. p. 532.), sőt *Ackierman* város' neve is, mint szinte az arab *Gja*, *Gjrim* (rupes), a' koptus *gor* és *gur* (bércz; Pfeiffer critica sacra p. 433.), a' sanscrit *giri*, a' Zend *gairi* = hegy (Kosegarten Aug. Lit. Zeitung, 1833. No 96.) csak egy eredetre mutatnak. A' régi persa *Gebr* nép' neve, miből lett Hammer szerint a' *Giaur* vagy *Gaur*, vagy *Gaurus* név (melly minden tudósítások szerint, szelíd szántóvető nép volt, Persiának legrégibb lakosai közül való), úgy a' deák *Caurus* (p. o. M. Stellánál „*Cauros appellant Turci Christianos*, de anno 1543. Epist. Turcicae edit. Reisner L. IX. 40. mivel a' Gebr nép sem vette-fel az islamismust); *Gaur* föld, sanscrit felíratok szerint, Indiá-

ban (Tudom. Gyűjt. 1830. VIII. füzet, l. 107),
Gaurus, hegy Campaniában.

— — — vel si convulso vertice *Gaurus*
 Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.

LUCAN II. 667.

Gor vagy *Gore* = casa, vel spelunca alto loco sita (Pázmány Schediasm. p. 671); az alföldön ma is *goré* ember = nagy magos szál ember, a' *Goró*, *Gara*, és *Garay* magyar nemzetségi nevek, *Gara-Pongha*, mongol vezér' neve Klapprothnál, *Garamaeusok* Assyriában Ptolomaeusnál, *Garama* hegy 's nép Afrikában; a' celta *gor* = superius, *goror* = ora superior, *Goreldur* aqua superior, Leibnitznál (Collect. Etymol. edit. Eccard p. 124, hol maga írja: convenit *úgos* graece, slavis *gor*) a' napkeleti *Turk Ujgorok* vagy *Ojgurok*, kik az áltai hegyekről szakadtak-le, a' byzanti írók' *Sibir Ugurjainak* neve (e' két nép gyakran hibásan felcseréltetett egymással, Hammer Gesehichte des Osman. Reichs I. 35.) mind oda mutatnak, hogy pusztá szók után nem lehet 's nem szabad nemzeti származatokat következtetni; és ha az *Ungaria* vagy *Hungaria* nevet hypothesiskép akarta a' szerző a' szláv *ngor*hoz kötni, miért feledte megemlíteni a' többi hypothesiseket is: p. o. a' török Algenábét. „Hungari quod Hungari

dicantur, non est ab illis, quod ita se vocent, sed a Hunnis et Garis seu Gauris (Podesta apud Leibnitium VI. 230).

Koch, oroszországi tanácsos, tátrai születésű magyar († 1799), kit Adelung is dicsér sok nyelv ismeretéért, Blumenbachoz írt levelében *Hungara* vagy *Hun-agar* persa szóból magyarázza a' *hungarus* szót (lenes agricolae, lenitas). Oláh Miklós a' XVII-dik század' elején azt írta már meg, a' mit Algenab, vagy törökül Dschenabi, megírt (Hungaria c. IV.); Calanus pécsi Püspök a' XII-dik századból *Hun-avar*ból; M. Ant. Cocceius Sabellicus 1509ből viszont a' *Hun* és *Gar* v. *Gaur* szókból magyarázzák. Bél Mátyás is így vélekedik (Adpar. ad Hist. Hung. p. 91, 407, 409). Zosimusnál *Hunno Ungari*, Jordanesnél *Hunugari* nemzetek említettnek jóval a' magyarok' kijövedele előtt; Priseusnál *Hunoguri*, *Onoguri*, *Uroguri* hunnus népfajok vagynak. De hogy mernők már elhatározni azt, hogy mind ezek szláv származatú népek voltak, holott tudva van Oroszország' historiájából, hogy szlávok Ugóriában vagy Tugóriában hajdan nem is léteztek, hanem Tschudok. Megmutatta azt már hazánkfia Bayer, ki, mint Koch, az orosz udvarnál szolgált, hogy *Tschuden* annyi mint *Finnusok*;

egész Sibiérián keresztül, China' határáig, *Tschud* ismeretes szó, és Aborigines (Urvölker) jelentéssel bír. Az oroszok ma is *Tschudok*nak nevezik a' finnusokat, 's a' Peipus tenger, melly a' Nárától nem messze a' finnus tengeröbölbe szakad, *tsehudi* tenger nevet visel. A' *biarm tsehudi* ország' fővárosa' romjairól (Permiában) Ritschkow' utazásaiban és Brömsennél (Handbuch der Geographie Russlands, Berlin, 1819. II. 608) többet lehet olvasni, de szlávokról ne álmodozunk Ugóriában és Permiában, hol még a' XIIIdik században is *Bolván* város felett véres harcokat állottak-ki a' finnus népek, az oda tolakodó moszkákkal (Tappe I. 221). 'S a' miket Cornides a' moszka országi hunnus birtokokról elmondott Ammian Marcellin' imez szavai után: „Hunorum gens ultra paludes Maeoticos glaciale oceanum accolens“ (Vind. Anonym. p. 262.), koránt sincs még úgy megczáfolva, hogy a' jeges tengertől elkezdvé, az adriai tengerig, már minden népet szlavisálni lehessen, és épen szerzőnk Ugóriájáról nem képes bebizonyítani, hogy ott a' IXdik században, ha onnan jöttek-ki a' magyarok, szláv nyelvű népek laktak volna. (I. Bayer Tabula Geograph. Russiae circa 893. és levelét Bélhez in Adpar. p. 415.)

Addig, míg a' historiai dolgozatok tisztább és nagyobb világosságot nem vesznek magokra, nem tanácsos Anonymus' magyarázatától elállani, ki legalább úgy mint Nestor, megérdemli a' hitelt, 's mint fő hivatalban lévő, tudhatta is a' dolgokat, és igazságszeretetét már az által is tudatja, hogy a' „joculatorum garrulos cantus“ és a' historia közt különbséget tett, addig hát, mondom, illő az ő természetes magyarázatjánál megmaradni. „Hungari dicti sunt a castro *Hungu*, eo, quod subjugatis sibi Slavis, septem principales personae intrantes terram Pannoniae diutius ibi morati sunt, unde omnes nationes circumjacentes vocabant Alnum filium Ugek, *ducem de Hungar*, de *Hunguar*, et suos milites vocabant *Hungaros*“ (c. l. 13.). Az illy elneveztetések nem ritkák, 's Moszkaország' történetei is példákat nyújtanak rá.

Már itt a' *hungu* szó mellyik nyelvhez tartozik, az más kérdés. *Ung* és *Árpa* utolsó Chánok voltak a' turk-dschengischam dynastiában (Malcolm I. 263). *Ungurfulva* Bel-sőszolnokban van, és több *Ungur* familiák fel vagynak jegyezve Hunyad Vármegye' 1702-ben készült regestrumában (Benkő Transylv. Special. mss.).

Hogy Munkács és Ungvár körül szlávfa-
jú népek laktak, mikor a' magyarok elfog-
lalták az országot, annyi igaz; de az is igaz,
hogy a' bulgarok szorították-ki már az előtt
őket a' hegyek alá, mert az avarok' idejé-
ben a' Duna' és Tisza' mellékeit lakták, az
avarok' chánja alatt szolgáltak, 's együtt csa-
táztak a' bojoariusok és longobardusok ellen.

Nestor is az *ugrok* alatt csak magyaro-
kat és nem szlávokat értett, a' mi onnan is
kitetszik, hogy a' legjobban magasztalt Ni-
konianus codex, mellyet Schlözer 1767ben
kritikai jegyzetekkel adott-ki (l. 9.), nyilván
mondja: „Iidem Ugribeli, qui terram slavi-
cam ad Danubium (Pannonia) occuparunt,
cœperunt esse sub Heracleo“, az az, már a'
VI. században segítségül voltak Heraclius
császárnak a' persa-hadban. De más orosz
írók is, p. o. *Lomonossow*, és *Rosenberg Mik-
lós*, lengyel követ I. Maximiliánhoz 1499ben,
az Ugribeliekén egyenesen a' magyarokat ér-
tették (Vind. An. p. 258). Zonarás két ízben
is mondja: „Turci Istrum accolentes, qui et
Vngri“ (Bel, Adpar. p. 416). Slavonia' fel-
ső részében a' magyarok' neve ma is *Vuger*,
az alsó részben *Magar*, *Madgyar*, Illyriában
Madzar (Pázmándy p. 409). Abu Schamet
arab krónikájában II. András *Melik el Hun-*

ker, az az, magyarok' királya (Wilken Gesch. der Kreuzzüge 6ter Band). Egy chinai nyelven írt régi kéziratú földleírásban *Oung kia li ga* = Magyarország (Klaproth Nouveau Journ. As. 60. 491). Az sem igaz, hogy a' *magyar* név külső és honi írókban nem fordulna elő, mert Anonymus nyilván írja: „Gens scythica, quae per idioma proprium Dentu Moger dicitur (cap. 5). Magok nyelvén hát magyaroknak nevezettek mindég, 's minekutána az ásiái *Madzsar* városról Klaproth', Lerch', Falk', Bayer', Turkuli' tudósításai nyitva állanak a' tudósok előtt, nem érdemes az állítás további megczáfolásra, megemlékezésén azt, hogy Constant. Porphyrogenitusból a' *Μαξαρης* szót nem lehet elversenygeni, és már Herodotban *Mazares Medus* említették Bayernél (Histor. oshroena Petropoli 1734. p. 64).

A' scythiai Chersonnak régi földabroszokon *Pielea Megariche* a' neve (Potocki Memoire sur un nouveau peryple du Pont Euxin. Wien, 1796.), 's a' Megére (*Μεγέρη*) tribust Cont. Porphyrogenitusban is felleljük a' kijött magyarok közt.

Elvardi' arab földleírásában 995ből már *Nemsiah* = Németország, *Afrangiah* = Franciaország, *Inkitar* = Angol-, *Magiar* = Ma-

gyarország állanak (Herbelot l. c. V. 39). Ewlia, viszont arab geographus, a' persa hitetlenektől (Gebr — Gauri?) származtatja-le a' magyarokat. *Matschar*ból lett, úgy mond, a' *Madschar* szó, a' Madscharok' nemzeti neve. *Menutschehr*nek, a' törzsökapának, úgy mond, négy fia volt, kik elszakadtak, és Ágrában (Erla) telepedtek-meg, hol kérdezték tőlök: kik vagytok? ők feleltek: *Ma tschar is*, az az, mi négyen vagyunk. Igaz-e e' történet vagy nem, arról feleljen Ewlia, de a' hely azt bizonyítja-be, hogy a' magyar név ismeretesebb volt napkeleten, mint az *Ungar* (Fundgruben des Orients V. B. 11 Heft, pag. 204), 's mivel Ewlia arab földre költözteti *Matschar*jait (honnan, az ő mondata szerint, a' magyarok' nemzeti neve), illő tudni, hogy a' *Modhar* és *Rhaba* tribusokat megkaphatni Diarbekben, vagy is a' régi Mesopotamiában, az Ararát vagy Masis, és így a' Kurd hegyek' lánczolata körül, hol Hammer is keresgeti egy részét a' magyaroknak. (Herbelot, l. c. T. II. à Paris, 1783. art. Diarbek.)

A' *Diar* szót Herbelot *lakhely*nek magyarázza, melly Nagy János' kimutatása szerint a' magyar *tár* (magazinum, domus) szóra változott (Parallelismus inter lingvas orientales, p. 6, 38.), minélfogva a' *Diar Modhar* = *Mod-*

har-lakhely lenne. A' törökök már a' XVd. században Mátyás királyt *Magyar Kralinak* hívták, ugyancsak Herbelot szerint, Fridwalszkynál pedig az 1228beli oklevélben *Moger Renn* áll, ma *Magyar-Régen* Torda vármegyében; szent Margit' életében *Mager, Mageroknak, Mager ország* állanak.

A' régi scytha *Madur* szóról, az indus *Madura* tartományról, a' turkestani *Magurek* királyról sokat lehetne még elmondani Leibnitz, Pennant, Herbelot után, 's a' *Mágori, Magyarai, Megyeri, Magyar* most is élő familia nevekről a' régi időkből okleveleket felhordani, ha a' hely engedné; de ezek is elégségesek szerzőnk' állítása' megczáfolására, hogy a' magyar név nem volt hajdan ismeretlen, hogy az a' szláv *mova onda = monda = mondjak = monditsból* nem származott. Miért nem lehetne szerzőnk' példája szerint a' német *Mundból* (os, száj) a' *magyar* szót kikalapálni, bíráló nem látja-át okát, mert *Munden*, mint Adelung írja a' *Vormund* szó alatt, most szokatlan íge, hajdan annyit tett, mint mondani = *sprechen*. Tatiánnál még meg van az intensivuma *muntigan = aussprechen, balmund = verleumden* (magyarúl: balmondás). Továbbá *Mund = Schutz, munden = schützen*, az alemann és angolszász dia-

lektekben, azért középevi diákságban *mundium* = der Schutz, *munduis*, *mundiualdus* = ein Beschützer, *balmund* = ein schlechter Beschützer, *Vormund* = gyámtya, olaszúl most is *Mondualdo*. Adelong előtt jóval megírta már Leibnitz is: „A nostro *Mund* possunt esse latine *mandere*, *mandare*, nam *a* et *u* permutantur facile, ut mater = Mutter etc. — *Mundibur* veteris Teutonicis tutor, apud Lazium *Mombur*, *Mondbur* hodie Belgis, forte quasi *mundtheur*, quod pupilli os gerat in eo defendendo. Nam cum pupillus extra tutelam est, ipse sibi os est, et tunc dicitur *Mondich* Belgis, i. e. quasi dicas *oratus*, *os habens*“ (Collect. Etym. P. I. 246. P. II. p. 125).

Hozhatnék még több példákat is fel, p. o. hogy a' tatár *pulk* szó, melly az oroszba átment, a' német *Volk*, az ángolszász *Folk*, a' dán és island *Floek*, a' deák *vulgus*, a' magyar *falka* szó egyek, de azért nemzeti származásra hogy' lehet mindjárt az illyekből átugrani, bíráló előtt megfoghatatlan dolog.

Erdősy 1539ben kijött diák magyar grammatikájából szerzőnk azt is megtanulhatja, hogy y betűt nem ismertek a' XVIIedik századig, azért *Mogort* írtak többnyire Magyar helyett.

Tartozik továbbá bíráló szerzőnknek azon állítására is valamit felelni, hogy a' magyar nyelvre alig van valami documentum a' XVIDik század előtt.

A' magyar Tudós Társaság most gyűjti gondosan össze az illy régi iratokat 's gyűjteményeit nem sokára közre is bocsátja, mellyek szerzőnk' pusztá állítását meg fogják czáfolni. Addig is míg az megtörténik, bíráló megemlíti itt a' bécsi könyvtárban lévő ó testamentom' magyar fordítását a' XIIIdik századból (Schwartner introd. in rem diplom. p. 61. Révai Antiqu. Lit. Hung. Vol. I. 23). — Szent Margit' életét 1276ból, mellyet Pray ki is adott, az ismeretes két halotti beszédet: „Latiatuc feleim“ a' XIIIdik századból.

Regés énekekről tesz említést Pray a' XIVdik századból (Dissert. IV. §. VII.), Cornides is egy illy magyar éneknek birtokában volt, 's ajánlja, hogy mivel a' könyvsajtó' feltalálása után Heltai Gáspár' műhelyéből sok illy nemzeti dalok jöttek világra, azokat össze kellene szedni, és viszont kiadni (Vindic. An. p. 218).

Hogy a' *Jongleurs*-ök a' magyar első királyok' idejében már megvoltak, Béla' jegyzője írja, és *terra Joculatorum* III. András' oklevelében előfordúl. Hogy a' *Troubadouros*

vagy *Trufatores* (trufa a' régi magyar könyvekben) a' magyar nyelvben nem ismeretlen szók, azt már Meibom megjegyzette, azt pedig, hogy a' *Tournirok'* lovagjátékai az elnevezettel együtt magyar eredetűek, Cornides és Engel a' leghihetőbben bebizonyították, mikhez most már Karamsin' bebizonyítását is adhatni, midőn írja, hogy II. Geysa tízezer magyart küldött a' Kárpátokon keresztül a' kiewi nagy herczeg' II. Isasláv' segítségére, kit Dolgurúki, atyja' testvérének fia, onnan elkergetett 1149ben, mikor is a' magyarok' segedelmével visszanyervén herczegségét „durch festliche Gastmahle und *ungarische Turniere* wurde die Rückkehr des Großfürsten gefeiert.“ — Háladatos köszönő leveleiben írja aztán a' nagyherczeg Geysának: „Isten fizesse-meg segedelmedet, arannyal ezüsttel nem lefizethető az, hanem véremmel és életemmel szolgálhatom azt meg, a' mit velem tettél“ (Tappe I. 205).

A' Mohácsnál csatázók' éneke, mellyet régi kézirat után az erdélyi magyar nyelvvelő társaság' 1796ban kiadott, a' Farkas András által Krakkóban 1538ban már nyomtatásban is kijött régi magyar cantilena, a' Horvát Istvántól érintett, és a' XIIIIdik század' első felében költ magyar oklevele ko-

pasz nádornak, Hunyadi János gubernator' magyar eske, a' debreczeni nagy Hymnarium a' XVdik századból, Praynál ugyan akkori magyar kézirat, illy kezdettel: „Een Sipos Petor Dubo Uram o nevsaga jobagia adom tuttura“ etc. (Diss. v. 92.), és több bibliai magyar fordítások, imádságos könyvek, legendák, homiliák, mellyeknek egy része már a' magyar Tudós Társaság' birtokában van, 's mind a' reformatio előtt való időkben készültek; Aeneas Sylvius' bizonyítása, hogy az ő idejében igen kevesen voltak Erdélyben, kik magyarul nem beszéltenek, mint az a' historiai adat is, hogy ott 1525 óta 1722ig a' törvényeket is magyar nyelven irták, hol egész perfolyamok, a' legtisztább magyarságban, ma is léteznek a' XVI dik századból (l. Historiai Értekezésemet a' Székelyekről, lap 88, 182, 186.), mind ez adatok, mondom, hatalmasan szólnak ellene szerzőnk' állításának.

Hát ha azt is meggondolta volna szerzőnk, hogy több kézírataink az idők' mostoha haságai miatt el is veszttek, némelly familiai iratok pedig zárok alatt tartatnak, mellyekről a' közönség nem is tudhat valamit; hogy a' bolognai ötszáz darab kézirat között, mellyeket Marfigli Corvin' könyvtárából vitt o-

da, azt sem tudjuk még, miket fedezhetnénk fel, mellyeket nyelv és törvénytudományi értéköknél fogva Hammer többre becsült más ott létező romai kéziratoknál (Bulletin des Sciences, 1831. nro 2. p. 107.), hogy a' reformatio előtt minden más europai nyelvek, az egy olaszt kivéve, literaturai tekintetben hasonló pálya úton állottak a' magyarral, hogy azokban az időkben *literatorie* írni és beszélni annyit tett mindenütt, mint a' honi nyelvvel nem gondolni; hogy a' legrégebb pergamen kézirat, glagolit betűkkel, a' XIII. században jó csak elő, cyrill betűjű kéziratok pedig 1056 után kezdenek gyéren feltűnni, mint Karamsin után mondja Tappe; ha mind ezeket így szerzönk a' magok öszveségében felfogta volna, magát meg is győzhette volna állításainak alaptalan voltáról.

A' reformatiót mindjárt felváltó időkben pedig olly számos magyar könyvek jelentek meg, hogy a' ki csak Bod Péter' Magyar Athenását, és Benkőnek ahhoz való kézirati toldalékjait végig nézi, Horányit, Valaszkyt, Czwittingert, Hanert, Veszprémit, Ribinit, Kleint, Parispápaikat használatlanúl nem hagyja, az enyedi magyar könyvtárt csak néhány szempillantásokra is átnézi, az erdélyi történetek' kinyomtatott kézirati lajstro-

mát (1490—1764ig, mind öszve 109 darab) megkérdezi, nem fog többé legkisebbet is kételkedni a' magyar nyelv' tisztaságáról, külön állásáról, és a' magyar tudományos szorgalomról. Jól mondja Katancsich' bírálója a' göttingai tudományos jelentésekben 1798-ról, midőn az Const. Porphyr. archivalis közlése ellen is tagadja, hogy a' croáták a' VIII. században vándorlottak volna be Csehországból Pannoniába, hogy az illy bánásmód által kiki a' maga kedves ideálját hihetőségre könnyen felemelheti, de az akadályt így elhárítani nem tudományos gyakorlat. „Jóllehet, úgy mond tovább a' bíráló, lengyel és cseh kéziratokat, mellyek 500 esztendőnél régiebbek lennének, nem lehet most már előmutatni, hogy azoknak segedelmével nyelvészvehasonlításokat tehessen az ember, még is az írók ezt nem tekintve, kényők szerint ítélnék egy vagy más nyelvről.“ Hogy a' szerzőre is illenek e' szók, elég megemlíteni.

A' mit az író a' 14. és 15. lapon Adelung után mond-el, hogy a' magyar nyelvben sok török, tatár, finnus, német, és szláv szó van, azt más nyelvekről is épen úgy el lehet mondani, mivel a' kölcsönözések észrevehetetlenül estek és esnek-meg; de hogy mellyik nyelv honnan, mikor, és mit kölcsönözött,

az csakugyan megmutatni nem olly könnyű dolog, mint szerzőnk előtt rémlik. Hiszen a' mai orosz nyelvről is azt vallják a' nyelv-tudósok (p. o. Anton, Köppen, Adelung), hogy az mongol, tatár, lengyel, német, franczia nyelvek' keveréke, mellyen kevés régi szláv szín maradt-meg. Alter és Potocki sok szót közölnek, mellyeket az oroszok a' tatárok' nyelvéből vettek-át; Dobrowsky is azt mondja a' finnus nyelvből becsúszott szavakra nézve (*Literarische Nachrichten von einer Reise nach Schweden und Russland. Prag, 1796. S. 100*). Soltau és Wolke ismét azt mutatták-ki, hogy a' német, régi szláv, és orosz nyelvbeli hasonszók felett szótárt is lehet írni. Murray a' német, görög, celta, szláv, indus; Rask a' goth, görög, diák nyelvek' rokonságáról egész könyvet írtak, Baudan is az orosz latin szók felett hosszú lajstromot fűzött öszve, a' franczia nyelvből viszont 940 szláv szót szemelt-ki. Hammer példát adott, mikép a' kereszties had' alkalmával sok napkeleti szók megpolgárosítottak Európában; de mind ezekből még nyelvszármazatra nem lehet következtetni, 's nem lehet azt mondani, a' mit az író mond, hogy a' magyar nyelv más nyelvek' keveréke, mi rég elviselt tárgy-

ra Bél Mátyás 1734. már igen jól megfelelt (Miscellanea Berolinens. T. IV. pag. 198).

A' Bél által közlött magyar, diák, német, szláv, görög szók' táblájából az emberi test' részei, az elemek, és házi állatok felett kitetszik, hogy a' magyar nyelvben a' többihez képest legtöbb az egy tagú gyökérszó, hogy azok távolról sem hasonlítanak a' más négy nyelv' szavaihoz, végre az is kitetszik, hogy a' szláv szavak hasonlítanak a' más háromhoz: p. o. *Nusus* — Nase — nas, *Oculus* — Aug — oco, *Os* — usta, *Genu* — Knie — kole-no — póve, *Nox* — Nacht — noc, *Ovis* — ow-ce 'stb.

A' 16, 17, 18. lapokon felhordott szókra azt lehet általánosan elmondani, hogy azoknak nagy részét fel sem is találhatni más szláv nyelvekben, és ha azokkal a' magyar korona alatt lévő szlovákok és ruthének élnek, mint szerzőnk állítja, úgy semmi kétség nincs, hogy azokat a' magyarból, mint uralkodó nyelvből vették-át a' magyarországi szlovákok: p. o. *mente*, *bunda*, *dolmány*, *kalpag*, *szablya*, mind olly ruha nemek, mellyeket szlovákok nem is viseltek, hanem csak a' magyarok, és már Adelung megvallotta, hogy a' *Säbel* szót a' magyarból kölcsönözték a'

németek, mert a' magyaroknál volt a' görbe kard szokásban (in voce Säbel).

Meg kellene hát elébb az irónak kritikai pontossággal mutatni, hogy a' következő magyar szék, mellyeket felhord, a' magyarok' kijövetele előtt is divatban voltak Magyarországon; úgymint: *nyelv* (melly vogulúl is *nyelm*), *száj*, *szemöldök* (a' déli avaroknál *szemildekek*; Klaproth' kaukasusi utazásában II. 74. a' toldalékban), *ital*, *kenyér*, *víz* (a' szláv *voda* a' sanscrit *udához*'s a' diák *undához* hasonlít, nem a' magyar vízhez; Bopp Gloss. art. Sanscrit. p. 34), *tűz* (melly persául is *tuz*, zsidóul *iüzzat*, *tuzzat*; Gyarmathi vocabul. p. 86. l. *attiser* és *tison* szókat is a' franczia akademia' szótárában), *hamu* (melly a' diák humushoz hasonlít), *szén*, *leves*, *derelye* (hogy lehet a' drána szóból derelye?), *tészta*, *búza* (melly mongolul is *budza*, miről a' Magyar Nemzetiségről írt értekezésemben bőven szólottam), *becsinált*, *töltött*, *száraz* (alsó Saxoniában sor = trocken σαγειν, σιγειν = reinigen, σειγειν = trocknen, Adelung), *eledel*, *étel* (Adelung mondja már, hogy az *eeten* régi igéből lett a' németesen *vereetenből vreten*, ebből fressen, görögül is εδο, εδεω, diákúl edo), *rozs* (németül *rogge*, zsidóul *rosch*, Gyarmathi Voc. p. 66. finnus

nyelven *ruvis*, angolul *rye*, dán nyelven *ru-gen* 'stb. Adelung); *szólás* (törökül *soilich*, Gyarm. p. 74. Adelungban in voce *Sahl*, a' variatiók *sahl*, *sal*, *siel*, *sol*, *sahlen* = hangszó' utánozása, honnan *schall*, *schallen*, *schellen*, *sellan* = sagen, sprechen), *keserű*, *édes* (ἔδης = svavis); *mázsa* (diákül *massa*, németül *Maasz*); *vastag* (*vastus* diákül); *hónap*, *hová*, *esztendő*, *munka*, *kín*, *unoka*, *goromba* — *grob*, *grobian*; *inas* (a' régi diák *junis* = *adolescens* a' *serbus* 'junosához von, Gyarm. p. 28); *panasz*, *gyaláz*, *dicső*, *hír*, *vizsgálati*, *vigadás*, *kapni* (καπια, *capio*, németül *kippen* = *aufheben*, Adelung); *peng*, *zeng* (Συγος = *sonus apum*, *singen*, *Gesang*, *Ottfriednál Gizengi*), *rév* (*rivus*), *krajczár* (*cruzigerus*, *Kreuzer*), *garus* (*grossus*, *Groschen*), *peták*, *márjás* (*marianus nummus*), *kalpag* (tátárul *kalpag*, mongolul *kulpach*, Gyarm. p. 32. *Karakalpagok* Ásiában, vagy is a' fekete süvegűek; az olasz *capello*, a' franczia *chapelet* és *chapeau*, az oláh *kapella*, a' német *Kappe*, a' lapp *kappod* 'stb.); *guba* (olaszul *giubba*, középevi diákságban *cupha*, Adelungnál *die Schaub* = hosszú köpönyeg, minden europai nyelvekben meg van, írja Adelung, *Jope*, *Gibe*, *Gippe*, *Juppe*, *Jupia*, *Gipo*, a' magyar *Zubon* is ide tartozik; *bun'la*, *mente*,

pulást, *madzag* (*merach* zsidóul, *funiculus*, Gyarm. pag. 46); *czizma* (törökül is *tschizme*, németül *Zischmen*).

Már hogy az itt kiírt szók Pannoniában divatoztak volna, a' magyarok' kijövele előtt, azt szerzönk a' köztünk lakó tótok' és ruthenusok' literaturájából soha meg nem mutathatja, mert hol vagynak szláv és ruthen kéziratok a' IX. és X. századból? mikor még Dobvowsky is az e' czélből tett külföldi utazásában illy régi kéziratokra nem akadt, 's az orosz *Latopissek* vagy annalisok is csak Nestorral, és így a' XII. században kezdődnek. A' Cyrillusnak tulajdonított szláv fordítása a' szent irásnak, igaz hogy a' magyarok' kijövele' idejére esik, de abban az itt kiírt szókat csakugyan nem kapni-meg, aztán a' Cyrill' nyelve épen úgy különbözik a' régi szláv nyelvtől, mint különbözik a' mai szláv nyelv Cyrill' nyelvétől, mivel a' szlávok is a' keresztény vallással új gondolatokat és szókat vettek-fel. Egyébiránt a' magyaroknak is szintúgy megvagynak a' magok régi kéziratai, 's midőn a' könyvnyomtatás elterjedt, magyar bibliák, zsoltárok, imádságos könyvek, keresztény oktatások jöttek napfényre, mellyek a' szláv nyomtatású épen illy tartalmú könyvekkel egy időre esnek,

miért is csupán pusztá szók' hasonlatosságából, más adatok' szükében, semmit sem lehet a' nyelvszármazatra következtetni; de azt már méltó okunk van következtetni, hogy mind azon szók, mellyeket a' magyar szlávok és ruthenusok használnak, 's hasonlítanak magyar szókhoz, ellenben, a' lengyel, cseh, orosz, lüneburgi vendus népeknél nincsenek divatban, valóságos kölcsönözések a' magyarból, p. o. ilyenek az *orr* (*nos, Nase* az orosz nagy szótárban Dobrowsky után), *szemöldök* (*browi — obócj — Augenbraunen, resnicy, rasa — Augenwimpern*), *száj* (*rot, vstahuba — Mund*), *nyelv* (*jazyk, gazyk — Zunge*), *munka* (*robota, djlo — Arbeit*), *esztendő* (*god, rok, leto — Jahr*), *víz* (*woda, Wasser*), *tűz* (*ogou, ohen — Feuer*), *só* (*sol, sül — Salz, diákul sal*), *csuda* (*čudo, diw, zazarak — Wunder*), *zab* (*owes — Haber, avena*), *határ* (*meza, meze, hranice, pomezy — Gränze. Chotar* ist aus dem Ungrischen *határ*, maga írja Dobrowsky p. 160), *kenyér* (*chléb, chljb — Brod*), *étel* (*jastwy, gjdlo, pokrm — esca*), *vastag* (*tolst, tlušty — dick*), *inni* (*pit, pjti — trinken*), *zengni* (*pét, zpjwati — singen, canere*), *kapni* (*wzyai, wzyti — nehmen, brat, bráti — accipere*), *én* (*ja, ga — ich*), *ő* (*on — er; egyébiránt maga írja Dobrowsky, Gyar-*

mathi' könyve' birálatában, hogy a' névmá-
sokból semmit sem lehet a' nyelvekre követ-
keztetni).

A' magyarországi szlovákok, kik távolabb
lagnak a' magyaroktól, akármit mond szer-
zőnk, nem használják mindnyájan a' tőle
felhordott szókat, hanem azok helyett más,
nem magyar hangú és ejtésű szókkal élnek,
p. o. *huszár* helyett *konjanikot* mondanak. A'
huszár Meninski' arab szótárában már *ostrom-
ló*, sisak és pánczél nélkül könnyű fegyver-
ben harczoló, *huzár* = nyargaló, vágató.

Illy szlovák szók még, mellyekkel a' szer-
zőtől felhordott szavak helyett élnek: *kalász*
— *zslicza*, *tányér* — *bludánj*, *asztal* — *terp-
cza*, *bulta* — *sikira*, *ablak* — *okno*, vagy *pro-
zor*, vagy *prenczse*, *szoba* — *stan* vagy *kram*,
bab — *grah*, *eke* — *pluh*, *zsák* — *wrcza*, *sze-
kér* — *kolla*, *buzá* — *psemcza*, *borona* — *rubá-
csa*, *árpa* — *jecsam*, *nyereg* — *szedlo*, *mol-
nár* — *wodemicsar*, *pálcza* — *hul*, *vaj* — *mas-
lo*, *zsiros* — *debev*, *nyak* — *krk*, *étel* — *gid-
lo*, *fegyver* — *zbrog*, *beszéd* — *krsecs*, *kapa* —
motika, *hó* — *szneh*, *szappan* — *midlo*, *kalán*
— *lizsiček*, *ruha*, *öltözet* — *odew*, *haszon* —
uzsisek, *szabados* — *szwobodny*, *édes* — *szlad-
ki*.

Még azon szókról is, mellyek a' szláv nyelv' egyéb ágazataiban is feltalálhatók, nincs eldöntve a' kérdés, valljon mind tiszta szláv eredetűek-e, vagy europai kölcsönözetek, mert Halling' historiai vizsgálatai után nem is kételkedhetünk többé, hogy a' Syrmedusok jóval elébb laktak Európában, mint a' Sauromatak, kiknek nyelvéről írja Procop a' VI. században: „Sclabeni et Antes una est utrisque lingua admodum barbara (Cell. Goth. L. III. c. 14.), és hogy *sklávnak* (Procopnál *Σκλαβηννι*), nem *slávnak* kellene írni a' nemzeti nevezetet, azt Kerchelich régi oklevelek után is bebizonyította, honnan lett a' német *Sclawe*, a' francia *esclave*, az olasz *schia-vo*, az oláh *sklabu*. Például megemlítek néhány szót, mellyeket szerzőnk eredeti szláv szóknak árulgat:

Szolga. Adelung a' *Schalk* szóról írja, hogy az régen szolgát jelentett; Ulphilásnál *Skalko*, Kérónál *Scalcha*, Otfriednél *Scale*, svéd nyelven *Skalk*, Isidornál *Scaalih*, miből formáltattak a' *Schalich*, *Schalch*, *Schalk*. A' gyökér *Schal* vagy *Schalen*, több jelentései között dolgozást, sebes mozgást jelentett egykor.

Zsír. A' német *Theer* (ein harziges, dickliches Öhl) rokon a' *Schmier*'s *Schmiere* szók-

kal, mellyek Adelung' magyarázata szerint, a' köz életben zsírt jelentenek; angolszászúl *Tyr* = szurok.

Beszéd. A' gyökér *besze*, melly szokatlan már, persául *beszeth* (Gramm. Ling. Hung. Joh. Nep. Nagy, Pesth, 1832. p. 91).

Vucsora. *Veisla* vagy *Veitsla* svéd nyelven, eine Mahlzeit, ein Gastmahl. Adelung Dufresne után a' *Vassus* és *Vasull* szókat is ide köti. *Veisat* a' régi németeknél mindenemű étel, a' gyökér *veita* = bewirthen.

Eczet. A' diák *acetum*, a' német *aetzen*, régen *eitzen*, a' celta *aesel*, a' francia *oseille*, oda mutatnak, hogy itt elhatározni, mellyik szó régibb a' másiknál, haszontalan munka, 's maga Dobrowsky ezt vallja a' szláv *med*, a' görög *μελ*, a' deák *mel* szókról, mint egyenes szívvel kinyilatkoztatja a' magyar *gyanta* szóról is magát, hogy azt az orosz *jantárból* nem kölcsönözték a' magyarok, mert az orosz is kölcsönözte azt, 's a' magyarok épen úgy kölcsönözhettek más nyelvekből, mint az oroszok.

Káposzta. Der Kopfkohl Adelungnál, *Brassica capitata*, *Capis Kraut*, *Kappis Kraut*, *Kappis*, *Kappis Kohl* a' helvetáknál, *kabuysk-vole* a' francziáknál; *Cabus*ból, vagy az olasz

Cappuzóból, középevi diákságban *Gabusia*, angolul *Cabbage*: gyökér a' diák *caput*.

Mérni. Adelungnál *die Mark* = jegy, jel, angolszászul *mark*, finnus nyelven *merk*, persául *mark*, zsidóul *marák* = einzeichnen einbrennen; görögül *μετρεω* = kimérni, osztani, vendusúl *miera* = zsinórmérték. A' régi *Mare*, *Maere* szók már mértéket, dolgok' becsét jelentették (in voce Klee). *Das Mehr* viszont Adelungnál = sokaság, Ottfriednál *thia mera*: *mehren* = szaporítani és osztani, *abgemehrte Kinder* = megosztzott fiak, kiknek ki van mérve osztályok. A' német *meszen*, a' diák *metiri*, a' görög *μετρεω* mind ide tartoznak. Ezek szerint a' szerzőnktől szláv eredetűeknek árulgatott *apa*, *akol*, *arat*, *csűr*, *barázda*, *verem*, *bakancs*, *kasza*, *szikra*, *ezer*, *vezér*, *rajta*, *kovász*, *haramia*, *tábor*, *kalapács*, *karszék*, *méz*, *nádor*, *idő*, *virág*, *kaczor* 'stb. szókat a' zsidó, arab, persa nyelvekben is föllelhetni, mint ezeket, és még többeket Nagy János' grammatikájához ragasztott kis szótárból láthatni, azért ez a' nyelvtudós egész ellenkezőt mert állítani azzal, a' mit az író állít:

„Linguae nostrae interna in hodierna adhuc dum forma post 8 Saeculorum vicissitudines inter Occidentales tota Orientalis persistens, imo quam plurimorum vocabulorum idem sonus, eadem enunciatio, notio: quam plurimae eae-

dem phrases, et dictiones, quae omnia e casu fortuito explicare velle vanum est; sicut adversum statuere, et non probare insipidum audit.“

Szólhatnék még a' szerda, csötörtök, péntek, a' malaszt, barát, rab, marha, ábrázat, udvar, vitéz, bátor, szem 's más szavakról, mellyeket szlávruthen kölcsönözeteknek vall szerzőnk, de úgy a' bíráltnak megszire kellene kiterjedni, azért az egy ábrázat szóval példaképen megelégedhetünk.

Abra (Kresznerics szerint a' gyökér) = forma, a' régi zsidóknál annyit tett, mint szobaleány (Judith c. X. v. 3, 5. cfer. Diction. Biblicum, edit. Vemetae, 1769. p. 58). *Ábrázat* = imago, figura, facies. Az orosz öszvehasznító szótárban, Dobrowsky' közlése szerint, facies oroszul *Lico*, csehül *Oblicég*, *Twár*, a' magyar tótoknál *Obličag*, *twar*. Ellenben Belosztencz' illyriai szótárában és Veráncznál (Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Linguarum, Venetiis, 1595, ki még a' diák, olasz, német, dalmata és magyar nyelveket tartotta Europa' legnemesebb nyelveinek) az *Obraz* szót fellelhetni *ábrázat* vagy *orca* értelemben. Gyarmathi' Vocabulariumában oláhul is *obraz* ugyan azt jelenti, és ugyan csak ő jegyzi-meg, hogy a' Komjáthi Benedektől 1533ban kiadott Szent Pál' le-

veleiben mindenütt *ábráz* áll. Az orosz és carnioliai *orazetz* (ábrázolat, kép, effigies), az orosz *obrazovaty* (ábrázolni), az oláh *obrazire* (lemocskolni, pirongatni), a' magyar *ábrázat* és *orcza* szók tehát öszvetartanak. Hogy' származtatja tehát Kassai az *ábrádozik* szót a' *kába* és *csaba* szókból — kábrádozik, ad modum *ugrádozik*, valóban ezek szerint meg nem foghatni, mikor a' Komjáthi' *ábrázza*, *ábrázolnija* olly könnyű felvilágosítást adhatának vala. De már most kérdjük-meg Adelung' nagy szótárát, Soltau' hozzáadásaiival, 's meg fogjuk látni, hogy a' szláv *obraz* szó' eredetisége a' legnagyobb kétségeknek van kitéve, melleleg itt azt is megérintvén, hogy Dankowszky a' maga szótárában a' magyar *ábrádozok* szót (l. 16) nem származtatja a' szláv nyelvből, 's még is az *ábrázat*ot az orosz *orazetz*, szlovák *obrazhoz* köti, 's ismét megfoghatatlanul az *abrosz* szót törzsöknek vette.

Adelungban már az *abreissen*, *Abriess*, *reissen*, *Riess*, *Abreisset* szók körülállásosan meg vagynak magyarázva, nevezetesen a' *reissen* íge' activ értelme képesleg írást és festést vagy rajzolást tesz, melly jelentés, mond Adelung, a' rokon nyelvekben még inkább fennmaradt, mint a' német nyelvben.

Ez a' jelentés a' legrégibb időből jő-le, mi-
kor kemény testre kezdtek írni és festeni, a'
mi tulajdonkép vágás, metszés és karczolás
volt. Azért az angolszász nyelvben *writan*,
a' mai angol nyelvben *to write*, annyi mint
írni, island és svéd nyelven *rita*. A' *reiz*
szó már Ottfriednál a' IX. században felta-
láltatható. *In erdu mit themo finger reiz*,
annyit tesz, mint: schrieb mit dem Finger
in die Erde.

A' monseei glossákban *reiza* irássort,
rendet jelent, 's a' lettusok' nyelvén is (n.
b. ezek pedig finnus fajúak) *ruiszu* írni je-
lentéssel bír. Az *abreissen* ige is, activ ér-
telemben ábrázolást (*zeichnen*, *abbilden*), az
Abreisset (der) pedig rajz' vagy ábrázolás'
eszközét jelentenek, úgy hogy a' *rajz* és *ab-
rosz*, és *ábrázat* szók végre is egy napkeleti
köz anya nyelvből való származásra mutat-
nak.

Gyarmathi gyanította már, hogy a' di-
ák *abrado*, *abrasus*, *abrasum* a' magyar áb-
rázat szóval rokon, a' miről kételkedni sem
lehet többé, mert a' német hason rokonságú
reizen ige-szó' két első activ jelentése egy-
bejön a' diák ige' jelentésével, és Nolten a'
deák *Obrussa* szó alatt így ír: „*Obrussa* be-
ne: vocabulum usurpatum Tullio, Senecae,

Tranquillo, et significat *normam, ad quam exigitur aurum*. In veteribus libris saepius scribitur *Obryza*, nempe a graeco ὀβρυζα, aliis est *Obrusa* per unum *s*, quod antiquissimorum temporum videtur esse, quibus literas haud geminabant. *Obrussa* per duplex *ss* florentioris aetatis est, idque habent optimi codices, quibus etiam analogiae ratio patrociniatur, ut enim a μαζα *massa*, a πορφυριζειν *purpurissum*, sic ab οβρυζα *obrussa* (*Lexicon Linguae Latinae antibarbarum, Lipsiae 1744. p. 126*).

Eichorn a' hirai arab ország' históriájában írja, hogy Grodhaimah, Malek' fia, hirai uralkodó, bőr-poklosságáért *Al abras* nevet nyert, 's az *Alabrasch* szót Eichorn der fleckigte szóval fordítja. (*Fundgruben des Orients II. B. 4tes Heft*).

Látni való már az elmondottakból, hogy a' Kresznerics' ábrálja format, kiábrálja eformat, az ígék ábrálni, káprázni, a' francia *caprice* mind egy tőke alá tartoznak, sőt a' magyar *rázni* ige is összejő a' német *reizen'* első szakaszú értelmével, mint azt Adelung szótárában osztályozta.

Túl megy azért Kassai a' határon, mikor az ábrázat szót idegen tót szólásnak mondja, túl megy akkor is, mikor rosznak

találja e' szólást: „Az isten a' maga ábrázatjára alkotá az embert“, mert az jól van magyarul mondva.

Szembetűnő továbbá azon állítása is szerzőnknek (lap 20), hogy a' cseh, morva, slesiai, lengyel, és kivált az orosz föld semmi politikai, társaságos, és tudományos öszveköttetésben nem állván a' magyarokkal, mind azon szókat, mellyek egyik vagy másik földön divatoznak, 's a' magyar nyelvben is megvagynak, bizonyos kölcsönözéseknek lehet tartani, mire ismét egy sereg szót fűz öszve, a' nélkül, hogy kimutatná, mellyik szó hol van divatban.

A' historiából úgy tudjuk, hogy az érintett földekkel régen sok ideig egybeköttetésben állott Magyarország, 's a' magyarok, melyt kijöttek, Schwatopolk' országának, vagy is a' nagy Morva-birodalomnak, végére jártak, azután is Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás királyok alatt nem szűnt-meg az egybeköttetés. Zsigmond' atyja, IV. Károly császár, Trithem szerint, maga is tudott magyarul, a' cseh historikusok pedig azt is feljegyezték, hogy 1437ben Zsigmond császár cseh, diák, német és magyar nyelven tétetett közönséges hirdetést Csehországban az utraquistákról szóló engedelemről, a' mit ezek a' templo-

mok' falaira fel is jegyezték (Pelzel Geschichte der Böhmen, I. 415).

Már az előtt jóval III. Béla, II. András, IV. Béla, III. András' pecsétjeikben és czimeikben viselték a' halicsi és lodomeriai hercegi czimeket. Kéza szerint IV. Béla' megkoronáztatásakor, a' hálicsi herceg, mint vasallus vezette a' király' lovát, 's e' főhatalomnak megismerése' jeléül kis és veres Russiában az oroszok is, mikor a' magyar királyok megholtak, szomorúságok' kijelentésére lenyírték szakállokat, mint Bonfin írja. Mária királyné 1385ben Palugyai Jánosnak jószágot is adott kis Russiában, 's Bebek Imrével, a' helytartóval, be is iktattatá. Mikor pedig Báthori István lengyel király lett, magyar seregek is vitézkedtek az orosz földön. *Székely Mózsos* Poloczka 's Pleskow várak' bevételében különösen kimutatta magát. *Székely Bálint*, *Gyulai Pál*, *Kérey*, *Kovázy*, *Bornemisza*, *Berzeviczi*, *Dániel Zsigmond* udvari marschall, *Bánfy Gábor* a' testőr' fő kapitánya, *Békési Gáspár*, egy külön magyar sereg' vezére Moszkwa ellen (megholt Grodnóban, Istvánfi I. 25), *Forgács Zsigmond*' neveik fénylenek maig is a' lengyel és magyar nemzet' történeteiben, 's vitéz tetteiket az adomány-levelek, mellyek az erdélyi

káptalanban megvagynak, eléggé bizonyítják. Nem lehet hát mondani, hogy magyarok nem voltak érintésben az oroszokkal, mivel felebb is láttuk már, hogy II. Geysa tette a' kiewi herczegségbe vissza Iszláwot, 's azután is újra hetven ezereket küldött a' Karpátokon át segedelmére (Tappe I. 205). Wladimirko hálicsi herczeg' életének csak a' magyar fő urak' kérésére kegyelmezett-meg.

Mátyás királyunkkal is szoros barátsági frigyet tartott az orosz nagyherczeg, Wassiljewitsch János; megkérte, hogy mesterembereket küldjön udvarába, kik az ágyúöntéshez 's lövöldözéshez értenek; küldjön földmérőket, ezüstmíveseket, építőket, bányászokat, mert, úgymond a' nagyherczeg, nálunk ezüst, arany elég van, de nem értenek az oroszok a' bányászathoz; „légy kegyes, 's mi is mindennel, a' mi országunkban van, kedveskedni készek vagyunk (Tappe II. 140).“ Már ha ez adatok sem mutatnak politikai egybeköttetésre, bíráló nem tudja minek kell úgy arra mutatni.

Cornides a' világosságig bebizonyítja, hogy a' lengyelek és németek a' magyaroktól kölcsönözték a' *rákos* szót; ha egy szót kölcsönöztek, miért nem kölcsönözhettek többet is? 's miért kellett volna mindig megfor-

dítva a' dolognak megesni, bíráló helyes okát nem látja, hogy t. i. a' *vezér, dúló, ezere-des, zabola, puska, csákány, balta, bárd, had, hatalom, katona* 'stb. szavakat is mind oroszból kölcsönözte; midőn a' 20. és 21. lapon felhordott szavak közül sok nincs is meg az orosz nyelvben, hanem csak a' magyarországi szláv nyelvű lakosok használják: p. o. *ezer* az orosz szótárban *tyssjača*; csehül, morvával, szlovákul *tisyc*, a' mellett hogy egy jó része azoknak más egyéb nyelvekben is fellelhető, mire itt tovább kibocsátkozni idővesztegetés lenne; azt jegyezvén itt még meg, hogy Veráncz Antal is néhány Dalmatiából hozott szavakat fűzött öszve szótára' végén, de koránt sem kegyetlenkedik úgy a' magyar nyelv ellen, min, az újabbi szellemű irók, pedig ő nem tudhatta azt még, a' mit Béla' jegyzője emlékezetben hagyott, hogy a' Sobamagyarok, Zuard vezér alatt, Dalmatiában telepedtek-meg, kiknek nemes sarjazataik ma is sok familiákban élnek ott, mint Engel Magyarország' históriájának második részében megmutatta.

Nevetséges szerzőnknek az az igyekezete is, melly szerint a' magyar familiák' sőt az első vezérek' neveit is szlávisálni akarja; mi szerint a' *Vay, Báthori, Lévai, Rhédey*,

Stáray, *Nádasdi*, *Patay* 'stb. nemzetségi nevek; úgy *Almus*, *Árpád*, *Szabolcs*, *Zoltán* mind szlávruthen nevek, mert, úgy mond, a' magyaros nevek *fy*, *vy*, *sy* végezetűek, és a' magyar nyelvben a' vezérek' neveinek nincsenek illendő jelentései.

Az irónak tudni kellett volna, hogy a' *fy* végezet leginkább csak a' keresztnevek' ragasztéka, 's azután jött szokásba, hogy a' magyarok felvették a' keresztény vallást, p. o. Pálfy, Simonfy, annyit tesz mint Pál' fia, Simon' fia, 's az illy ragasztékos nevek csak később váltak familiai vezeték névvé. A' szláv nyelvben az *itsch* végezet felel-meg a' magyar *fy*-nek, melly épen úgy a' tulajdon neveknél az atyai oldalról való származatra mutat, p. o. *Jaroslawitsch* = Jarosláv' fia, *Bulcowitsch* vagy *Bulcowitz*, Bulco' fia 'stb.

A' keresztény vallással sokan a' magyarok közül is régi pogány neveiket újakkal cserélték-fel; így tettek a' normannusok is, Deppiny' közlése szerint, és az islamismusnak is e' következése volt Ásiában. Frahn Ebn Foszlán után írja, hogy 921. a' Volgabulgarok' feje *Almus* Dsafer ben Abdalla nevet vett-fel (Allgem. Lit. Zeitung 1831. Sept. S. 254). A' kaukazusi népek közt, azt írja Klaproth utazásában, az *Attila*, *Bleda*, *El-*

lak, *Dingizik*, *Almus*, *Geysa* nevek ma is virágoznak, a' *Vay*, *Lévay*, *Bátory* neveket megkapjuk a' persák', arabok', armének' történeteiben; azért is erőltetett dolog a' magyar neveket a' *fy*, *vy*, *sy* végzetű három syllabára szorítani akarni, midőn a' históriából nem lehet megmutatni, hogy *Almus*, *Árpád*, *Toxus*, *Geyza* szlávruthenek lettek volna. — Tudni kellett volna szerzőnknek, vagy ha tudta, nem illő vala elhallgatni, hogy mikor a' magyarok kijöttek, kozárok parancsoltak a' ruthen földnek; hogy *Klaproth*' legújabb vizsgálatai szerint, a' kozárok nem ruthen, hanem hunnus fajú népek voltak (*Nouveau Journal asiat.* 1833. nro 72. p. 536); hogy *Karamsin* szerint *Nowgorod* szláv halászok' első fészke csak néhány esztendővel az előtt hívta *Rurikot* meg, mivel a' *tschudok* és szlávok nem tudtak a' kormány felett megegyezni, azért a' varégekhez utasított követségnek illy szavakat adtak szájába: „Nagy a' mi földünk, termékeny, de nincs rend köztünk; jöjjetek azért, legyetek a' mi fejeink, 's uralkodjatok rajtunk“ (*Tappe* I. 78). Ugyancsak *Karamsin* írja, hogy a' szlávok egész Európában széllal szórva 's más nemzetektől körülvéve lévén, gyakran jobbágyi állapotra jutván, elvesztették jókor nyelvöknek egy-

ségét. Már hát egy illy felozlott nyelvből, mellynek a' IX. század előtt való állapotjáról csak annyit tudunk Prokop után, hogy az barbarus nyelv, a' ruthenekről pedig Photius után csak azt tudjuk: *Gens illa, quae crudelitate ac caedibus omnes superat, qui Rutheni dicuntur* (apud Pagium T. II. p. 551); és maga Karamsin is a' Kiew melléki Drewliereket Hottentota névvel illeti; már egy illy nyelvből, mondom, a' magyar nyelv' minden sajátságait kikövetkeztetni *est ultra modum sapere.*

A' lengyel nem érti-meg az orosz tolmács nélkül, a' cseh viszont nem érti amazokat, ezeket viszont nem értik a' horvátok, tótok, szerbusok; de a' pozson-vármegyei magyart megérti a' bukaresti, moldvai, bessarabiai magyar máig is, megértette hajdan is, mert Frater Julianus 1235—1241 közt írta az ásiái magyarokról:

„In hac hungarica terra invenit nuncium ducis Tartarorum, qui sciebat ungaricum, ruthenicum, cumanicum, teutonicum, saracenicum, et tartaricum — (már ekkor is nyilván meg volt különböztetve a' ruthen és magyar nyelv). Invenit enim illos juxta fluvium Magnum Etil. Qui eo viso, et quod esset ungarus intellecto, in adventu ipsius non modicum sunt gavisii, circumducentes eos per domos et villas, et de rege et regno christianorum fratrum ipsorum fideliter perquirentes. Et quidcunque volebat tam de fide, quam de aliis eis proponere, diligentissime audiebant, quia

omnino habebant hungaricum idioma, et intelligebant eum. et ipse eos“ (Deseritzki I. 170).

Ezek szerint harmadfél század mulva is, hogy kijöttek a' magyarok Ásiából, bennmaradt rokonaik megértették még a' IV. Béla által oda küldött papokat; de megértették még a' XVII. században is, mert Schall Ádám írja: „*Reperisse se ibidem homines eodem, quo Hungari utentes idiomate* (Praydiss. II. 36). Az sem áll, hogy a' lágý *dje, tye, lye, nye, nyi* képző végezetek nem tulajdonai a' magyar nyelvnek, mert úgy a' *parányi, lábnyi, menye, henye, szülöttye* szókat is a' *Horányi, Szentiványi, Szadványi* nevezetekkel együtt ki kellene abból küszöbölni.

Hát az *Álmust* hogy csavarhatja *Ajmusszá* szerzőnk — *vir nempe potens, magnus, vegetus*; hiszen az *Wlatavas* szlávul! és az *áalom* szót Béla' jegyzőjében könnyebben is fellelhetette volna.

Az előre feltett elv szerint szerényen követi útját az író munkája' végéig, 's a' 25d. lapon már azt is állítja, hogy a' kormányozást, tudományokat, mesterségeket, gyárokat, kereskedést, szántást-vetést, gazdálkodást tárgyazó magyar szók is szlávvruthén szók, midőn felebb már a' hadtudományi

szókat is elversenygette egyikét sorban a' magyaroktól, majd lejebb (l. 51.) ismét következtetve, mikor már minden szótól megfosztotta a' szegény magyarokat, mosolygó stílusban írja: „Alii imprecabuntur dicentes: quidni, hát a' magyarok régen tán ugattak? certe non tantum sic, sed plane etiam boabant.“ Mert, úgymond, a' beszéd' kezdete a' tüdő', mell', és torok' lélekzet-vételében alapúl. —

Az illy sarcasmusokra, a' jámbor önbecsét érző magyar, Gelliussal csak azt feleli vissza: „Si quid turpe feceris cum voluptate, voluptas abit, turpitude manet. Si quid honeste feceris cum labore, labor abit, honestas manet.“

Itt meg is állhatnánk a' bírálattal, mert hogy Magyar és Erdélyországban mind a' kézi mesterségek elébb virágoztak, mint szerzőnk' Rutheniájában, azt az olasz írókból is megtanulhatta volna a' szerző, azért többé szóvitába nem is ereszkedik bíráló, mert mi okost is lehetne p. o. arra felelni, hogy a' magyar „tekintetes karok és rendek“ = *ta-
kitoters chori i Rjadi aut chorok i Rjadok-dek.* Bizony maga Cyrill is elnevetné magát az illy szófacsarásokra!

A' miről bíráló még szólhat, az a' nyelv' grammatikája, mellyet az író megérintett,

hogy az által is hypothesisének nagyobb hi-
telességet szerezzon.

A' betűk' sorából nem lehet semmit kö-
vetkeztetni, még inkább nem lehet azt kihú-
zni, hogy a' két nyelv egy nyelv: hiszen
Kreusz, az orosz öszvehasznító szótár' leg-
jobb bírálója, még a' syntaxis' egyformasá-
gát sem tartja biztos kulcsnak illy czélra (Je-
naer Litt. Z. 1787. nro 235. közli Adelung is
abból kivonatban Catherinens Verdienste S.
120.), mert a' nyelvek' grammatikájának egy
köz kútfeje van, úgymint az emberi ész,
mellynek munkálatai a' különféle nyelvek-
ben is hasonlatos fordulatokat hozhatnak elő.
Egy más nagy nyelvtudós, Saint Martin is
ezt állítja, midőn írja: *Il est constant que
toutes les langues anciennes et modernes de
l'Europe présentent dans leurs mots et dans
leurs formes grammaticales de nombreuses si-
militudes avec le sanscrit, le plus ancien et
sans doute le père de tous les idiomes de l'
Inde.*"

Azt állítani már, hogy a' napkeleti nyel-
vekben a' magánhangzók sokszor kihagyat-
nak, és csupán mássalhangzókból állanak a'
szók, azért, mert a' magyarban ellenkezőleg
van a' dolog (l. 32), valóban helytelen állí-
tás, sőt inkább megfordítva mondhatni, hogy

a' napkeleti nyelvek' természete a' magánhangzókat szereti, mint a' magyar nyelv is. Ewald írja arab grammatikájában (Lipsiae, 1831. p. 23): „Vocalem syllabae non praecedit, nisi una ubique consonans, duas pluresque consonantes praevias ferre omnino nequit Arabum pronuntiatio sonora, neque sustentat formarum linguae ratio. Unde si vox barbara consonanti duplice incipiens Arabibus pronuntianda est, semper ex consonantibus duabus diremtis vocali plerumque brevissima praemissa pronuntiatur.“ Így tanítja ezt Nagy János is (Paralellismus inter linguas orientales p. 32), midőn írja: „Linguam Euphoniae magis studiosam, concursum consonantium minus ferentem, atque sit Arabica et Hungarica vix crediderim existere.“ De nem így van a' dolog a' szláv nyelvben, hol sok szó két mássalhangzón kezdődik, sőt egész syllabájú szókban sincs magánhangzó, p. o. *Hrdy* = kevély, *Twrdy* = kemény. Dobrowsky azt írja, hogy a' finnus nyelv sem szenvedimég a' két mássalhangzót a' szó előtt, 's az oroszok a' finnusokat követték, midőn a' *grod*-ból *gorodot* csináltak. Ez okozza, úgymond, hogy a' magyar és finnus szókban könnyebb is a' kimondás, mint a' görög nyelvben is (Allg. Lit. Z. 1799. nro 214).

Vádolja a' magyar nyelvet szegénységgel is szerzőnk, nem lévén abban semmi nemi különbség; de úgy az arab, persa, török, armén nyelveket is éri a' vád, mert a' sok nyelvet tudó Pfeiffer azt írja: „Nullam dari apud Persas uti etiam Turcas, Armenos, Iberos, quibus Hungari accedunt generis in ulla orationis parte differentiam“ (Critica sacra p. 423). Dobrowsky pedig épen ezt essentialis bélyegnek nézi a' magyar nyelvben, melly által az magát a' szláv nyelvtől tökéletesen megkülönbözteti, 's az ásiai nyelvekhez szít. — Nem tudja a' szerző azt is bebizonyítani, hogy az első magyar grammatikát valamely bulgár, vagy olasz, vagy oláh írta; ez csak olly állítás, mint az, hogy Verbőczy ruthenus volt. Olvasta volna csak szerzőnk Béla' jegyzőjét figyelmetesen, könnyű vala észrevennie, hogy diák stilusában is magyarul ejteget, mint Katona, Cornides, Endlicher kimutatták.

A' magyar ejtegetés, öszvehasználás, hajtogatás merőben különböznek a' szlávtól, bár mint iparkodik is szerzőnk az öszverakogásokat és végzeteket csavargatni. Íme egyikét példa Lannosovich után (Slavonische Sprachlehre. Ofen, 1795).

<i>Magyarul.</i>	<i>Szlávul.</i>	<i>Magyarul.</i>	<i>Szlávul.</i>
anya	matti	anyák	mattere
anyáé	mattere	anyáké	matterah
anyának	matteri	anyáknak	matteram
anyát	matter	anyákat	mattere
o anya	matti	o anyák	o mattere
anyától	od mattere.	anyáktól	od mattera.

Magyarul.

Szent, szentebb, legszentebb.
 Jó, jobb, legjobb.
 Akarok, akarsz, akar.
 Akarunk, akartok, akarnak.
 Könyörülök, könyörülsz, könyörül.
 Szólok, szólsz, szól.

Szlávul.

Svet, svetij, naj svetij.
 Dobri, bojli, naj bojli.
 Hochu, hochesch, hoche.
 Hochemo, hochete, hoche.
 Szmiluji sze, szmilujezs sze, szmiluje sze.
 Ja mluvim sze, ti mluvizs, on mluvi.

Nyilván való, hogy a' diák személytelen igét követi a' szláv nyelv, mikor a' *sze* és *se* végzeteket felveszi a' hajtogatásban, mint a' feljebbi *szmiluji sze* = könyörülök, mutatja, — diákul *puđet se* = sztydim se, *decet me* = szlussj mi.

Nem való az az állítás is, hogy a' magyarban az előlutóljáró szócskák megegyeznek a' szlávval, mert ez utóbbiban a' *tól*, *től*, *nál*, *nél*, *ra*, *re*, *hoz* teljességgel nincsenek-meg, és mikép egyez a' magyar igék' határozatlan módja a' szlávval, vagy csak ezekből is kitetszik: imádkozni = *modliti*, koldulni = *prošiti*, gondolni = *mioliti*, szomju.

hozni = *zsedjati*, bőjtölteni = *postiti*, dolgozni = *robiti* 'stb.

Azt is mondja a' szerző, hogy ezt a' magyar igét: *csinálok* vagy *csinálok*, úgy hajtogatják a' ruthenusok és szlovákok, mint a' magyar (l. 41). Úgyde a' csehek és oroszok nem is élnek ezen szóval, és sehol sem hajtogatják úgy, mint a' szerző állítja, hanem ha a' beregvármegyei ruthének törik úgy az igét, mert a' magyar szlovákok így hajtogatják: *ja robim, ti robies, on robie, mi robueme, vi robuete, on robui*.

Okosan elhallgat az író olly környűlálásokat, mellyek a' magyar és szláv ruthén nyelv közötti különbségre utalnak: p. o. nem mondja, hogy a' szláv tagadó mellék név *ne*, görögül *α*, diákban *in*, a' szláv nyelvben elől tétetik, a' magyarban pedig az annak megfelelő *tlan*, *tlen* végezet hátul esik: p. o. *mulhatatlan*, *bántatlan*. A' birtokot jelentő ragokra nézve merően különböznek a' magyar és finnus nyelvek más europai nyelvektől, mint azt Gyarmathy elég bőven és világosan kimutatá; az igék' hajtogatásában előforduló *am*, *em*, *om* magyar végezetekről pedig azt írja Dobrowsky, hogy az *m* betű legrégibb flexioja az első személynek, melly a' persa, szláv, diák, görög nyelvben is fellelhető,

mint szinte a' mutató névmás és melléknév' előtétele a' fő név előtt, a' nélkül, hogy egyik vagy másik változnék, mint a' főnév, más egyéb nyelvekben is helyt áll, valamint az is, hogy birtok' jelentésűl a' harmadik eset használtatik, a' második vagy diák genitivus helyett; ez utolsó, úgy mond Dobrowsky, a' szláv nyelvben is gyakran előfordul, úgy a' görögben is nem szokatlan.

Alaptalan azért szerzőnknek minden igyekezete, mikor az előadott próbáknál fogva azt akarja a' 46. lapon következtetni, hogy a' magyar nyelv elrontott szlávruθέν nyelv, a' mit az is igazol, hogy az ott épen felhordott ruthén beszéd mód, Ungvár, Bereg, Máramaros vármegyékben kézzelfogható utánozása és elrontása a' tiszta magyar beszédnek, milly példákat szerzőnk nem csak hogy az orosz, lengyel, cseh és morva földről nem tud felhozni, de hazánk' más részeiben is hasonló elrontásokra nem akad olly mértékben.

Az *ö* és *ü* betűk is, mondja tovább szerzőnk, a' két nyelv' hasonlatosságára mutatnak (mint minden utóljára, ha erőltetik, az lesz!). De ha e' csekélységből lehet következtetni, úgy a' lüneburgi vendusok' nyelve is atyafi a' magyarral, mellyről Mithof azt írta a' többek közt Leibnitznak, hogy vala-

mi régi írat vagy nyomtatott könyv nem is találtatik nyelvökön, 's még is a' vend úri-imádságban többször előfordulnak az *ö ü* magánhangzók (Leibnitz Collect. Etym. P. II. p. 339. seq.).

Mind ezekkel még meg nem elégedve, állítja az író azt is, hogy ha a' magyarok cyrill betűket vettek volna-fel kezdetben, úgy még több hasonlatosságot lehetne a' két nyelv közt észrevenni; de az élő magyar nyelv hatalmasan megczáfolja szerzőnket, mellyet akármilyen betűvel írjanak is, soha a' szláv nyelvvel nem fog megegyezni. — Hát Révai hiában írta grammatikáját, hogy azt a' magyar nyelvről írók nem is akarják olvasni? Ebből egyedül megtanulhatta volna az író, valljon a' finnus és a' semitikai nyelvekhez vonsz-e inkább nyelvünk, vagy pedig a' szláv nyelvhez, miről e' nyelvtudós éles észrevételeket tett (l. Elabor. Grammat. Hungar. Volum. II. pag. 983—996).

Végre általmegy az író az úri-imádságra is; de épen abból legjobban kitetszik, hogy a' szláv-ruthén nyelv távolról sem hasonlít a' magyarhoz. Fritz János Fridrik és Schulze Benjámín kétszáz nyelvben és dialektben kiadván az úri-imádságot, gyűjteményökben a' magyar nyelven írott Miatyánk mellett meg-

kaphatni a' szláv nyelven írottakat is, melyeknek öszvehasználása a' magyarral első szemre kitűnteti a' nagy különbséget, melly a' két nyelv közt van.

Például kiírom az oroszországi vagy moszkvai Miatyánkot egészen, 's az olvasó azzal magától öszvehasználhatja a' magyar úri imádságot.

Otsche nash ije esi na nebesch.

Da suetitsia imia tvoie.

Da pridet tzarstvie tvoie.

Da budet volia tvoia iako na nebesi i na zemli.

Chleb nash nasuschnii dajid nam dnies.

I ostavinam dolgi nasha jakoie i mi ostavliaem doljnicom nashim.

I ne vovedi nas vo wcuschenie.

No izbavi nas ot luca vago. Amen.

Így lehet ezt látni a' régi orosz kéziratokban is, p. o. Catech. Russ. ms. Biblia Moscov. Ostrobiae 1581. azon kevés különbséggel, hogy a' *chleb* = kenyér *ghloeb*nek, a' *doljnicom* = adósság *dolzgnecom*nak van írva. Így otse-náson kezdik, 's többnyire egyforma szavakkal mondják az úri imádságot Carniolia, Luzatia, Cseh, Lengyel, Moszkaország', Újzembra', Horvát és Tótország', Dalmatia', Bulgaria', Servia' szláv nyelvű lakosai, mint Fritz' gyűjteményében a' kútfókkal együtt közölve vagynak (l. Orientalischer und Occidentalischer Sprachmeister mit Tabulis Poly-

glottis. Leipzig, 1748. P. II. p. 47, 54). A' magyarországi szlovákok' Miatyánkja pedig így van:

„Otse názs jenzs jszé na nebesíkh. — Poszvety sze jméno tvé. — Prijgy kralovsztvi tve. — Bugy vuole tvá — jako v nyebi, tak i na zemi; — Khleb názs vezdejssi dej nám dnež. — A odpresty nám nasse vinny jakozs i mí odputyme nassim vinnikum. — I neuvogy nász y pokusenj, ale zbav nász od zlého, — nebo tvé jest kralovstvi moc i szlava na veky veku. Amen.

Már itt az *neu vogy* és *veky veku* szók hasonlítanak leginkább a' magyar *ne vígy* és *végzetetlen* (örökkön örökké a' magyarban) szókhoz, de a' főneveket, p. o. *mennyország*, *kenyér*, *akarat*, *föld*, *vétek*, *hatalom*, *kisértet*, az igéket, millyenek: *szentelni*, *megbocsátani*, *vinni*, *szabadítani*, ki fogja e' két példányban feltalálni? a' nyelv' grammatikája pedig látni való, hogy a' beszéd' öszvekötésében egészen más mint a' magyarban. A' szláv nyelv' más ágazatjaiban írott úri imádságokban pedig semmi nyoma nincs a' *neu vogy* és *veky veku* szóknak is, azért azokat méltán magyarból vett kölcsönözeteknek lehet venni. Nagyobb világosságúl álljanak egymás mellett itt a' dalmatiai és magyar Miatyánk' táblái, mint azokat Veráncz Antal 1595ben közölte:

Dalmatice :

Moliya Gozpodinova.

Ocse
 nas
 K oyi yeszi
 na Nebeszih
 Szvetisze
 gyne
 tvoye
 Pridi
 Kralyesstvo
 tvoye
 Budi
 volya
 tvoya
 Kako
 na nebu
 tako i
 na Zemlyi
 Kruh
 nas
 szvagdangni
 daynam
 danasz
 I od-puszti
 naam
 duge
 nase
 Kako
 i - mij
 od puschijamo
 duxnikom
 nassim
 I - ne
 naasz
 I - uvedi

Vngarice :

Urunk' imádsága.

Atyánk
 miénk
 Ki vagy
 mennyekben
 szenteltessék
 neved
 tiéd
 jőjön
 országod
 tiéd
 legyen
 akaratod
 tiéd
 miképen
 mennyben
 azonképen
 a' földön is
 kenyerünket
 miénket
 mindennapit
 adjad nekünk
 ma
 és bocsásd-meg
 nekünk
 adósságinkat
 miénket
 miképen
 mi is
 bocsátunk
 adóssainknak
 a' miéinknek
 és ne
 minket
 ne vigy

u - napaszt	kisértetbe
da	de
osz lobodi	szabadíts
naasz	minket
od - aszla	a' gonosztól
Amen.	Ámen.

Rövid jegyzetül szolgálhatnak e' két táblára :

I. Az *otcse'* variatiói Fritznél *oicze*, *otshe*, *oche*, *ottsse*, *orhe*, *ottr*, *otse*, *otskye*, *otze*, a' magyar *atya*, *apa*, *aba* szókat pedig a' föld' minden részeiben, Afrikában mint Amerikában fellelhetni, a' szláv *otcse*, úgy látszik, a' magyar *öcsém* (frater meus natu minor) szóval egy, de az eredeti jelentéstől egyik vagy a' másik eltávozott; mikor esett az meg, nincs ember a' ki megmondhassa.

II. A' szláv *nas* = mi, a' diák *nos*. — *Koy yeszi*, a' diák *qui es*, a' magyar *ki*, a' finnus nyelvekben is meg van; *ko*, a' zend nyelvben *quisnam*, megkaphatni a' kurdoknál is, mint Garzoni' kurd grammatikája és szótára bizonyítják (Roma 1787).

III. *Nebeszih* = a' diák *nubes*, a' magyar *nap*, melly szót ismét igen sok nyelvben rokon értelemben megkaphatni.

IV. *Gyme*, Fritznél *jyma*, variatiói *imia*, *ime* etc. = nomen. A' *twoye* = *tuus*, a' magyar *te* és *tiéd*, a' német *du*, a' francia *toi* 'stb. mind egy köz anya nyelvre utalnak vis-

sza, mellynek eredeti formáját ismét nem tudjuk.

V. *Kralyesstvo* nem egyez a' magyar *ország*, hanem a' *királyság* szóval; a' szót némellyek Nagy Károly császár' nevéből, mások a' görög *κροισ*ból magyarázták; hogy a' német *Kerl*, eredetileg *Karle*, *Keorle* hajdan *hős*, *vitész* értelemmel bírt, 's azért sok királyok Károly névvel neveztettek-el, és talán a' diák *carus* is ide tart, már Adelung megírta.

VI. *Volya* nem egyéb mint a' *voluntas*, a' *day nam* = a' diák *da nobis*, oláhul *da noi*.

VII. Az *uvedi* és *osslobod* szók itt is egyeznek a' magyar *ne vígy* és *szabadíts* szókkal, de a' ki e' kevésből merne következtetni a' nyelvrokonságra, az csakugyan nagyon sikamló uton szeret járni. Az egészből pedig láthatni, hogy szerzőnk' módja szerint a' kármelly amerikai nyelven írt úri-imádságot a' magyar nyelven írthoz, bizonyos csavar-
gatásokkal, ad modum: *kenyerünket* = *kenje-
rünket*, *sonjar ich et* közelebb lehet húzni, mihelyt a' magyar szókat tészta gyanánt kiterítjük, vagy öszvegyúrjuk. — Nagyobb világo-
sság' okáért közlök itt egy ruthen-nyelven készült fordításából Szent Lukács' evangéliumának néhány verset, melly fordí-

tást Schaffarik a' XV. századra tesz (Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmähler älteren Zeiten bey den Serben und andern Südslaven. pag. 21), 's ezt felváltja Pesthi Gábornak szinte azon időbeli magyar fordítása, melly 1536ban Bécsben már nyomtatás alá is jött, 's a' két fordításnak öszvehasonlítása, úgy hiszem, meg fogja téríteni magát a' szerzőt is, hogy állítása egész könyvében homok alapon épült.

Ruthen fordítás Lukács evang. XII. 16—21.

„Recse gospod pricsu siju: cselowjeku (cslku a variations lectio) njejakomu izrodilo są pole, i mislil w sobje: scto imaju csiniti, izse neimaju gde s' brati zsit swojich? i rozmyslil tak mowăcsi: rozmecsu gummo moje i spjezsarnje moji, i bolscii pobuduju, i zberu tam wsje zsita moji, i budu inowiti dusci swojej: dusce moja, majesc dobra mnogo, jazsd i pij i weseli są, a skoro toje umyslil, recse jemu gospod tak: ty cselowjecse glupyj, w totu nosc es w yrwu duscu twoju is tebe, a scto jes nagotowil, komu toje budet? a tak kto zbirajet bogtstwo, a ne w boga bogatjejet.“

Magyar fordítás:

„Monda pedig nekik illy egy hasonlatosságot imígyen szólván: Egy gazdag embernek mezeje hoza bővséges terméseket, és gondolja vala ő magában, mondván, mit tegyek ha nincsen hová raknom az én mezőm' hasznát? Azt mivelem, hogy elrontom az én csűrömet, és nagyobb csinálom, és oda gyűjtök mindeneget, mellyek termettek nekem, és jószágimat is, és mondok az én lelkeimnek: Lelkem, elég sok jód van berakva, mellyekkel megéred sok esztendeig, nyúgodjál, egyél, igyál, lakjál.

Monda pedig neki isten: Bolond, ez éjjel megkérem lelkedet, a' kiket pedig szerzettél kijé lesznek? Így legyen az a' ki kincset gyűjt, és nem gazdag istenhez.“

Itt búcsút is vesz bíráló szerzőnktől és oroszaitól, Karamsin' szavaival: „Az isteni gondviselés különféle nyomorúságok által próbálja-meg az egyes embert, mint egész nemzetet is, hogy a' magok útjokon felséges cseljok felé mehessenek, 's az élet' kedvetlenségének férfias türése által lehet az ember méltó a' szerencsére.“

Az orosz nagy nemzet, melly annyiszor volt közel a' megbukáshoz még a' mongol járom után is, élő példa arra, miképen okos assimilatio által erőltetés nélkül is előmehetnek a' nemzetek polgári, tudományos és politikai pályájokon. Előbb a' varégek, majd a' finnusok és pecsenégek, később a' burkus, lengyel és német bevándorlottak olvadtak-fel a' nagy testben, 's a' *Mussin-Puschkin*, *Buturlin*, *Kaménsky*, *Golenitschtschew*, *Kutuszow*, *Morosow*, *Soltikow*, *Tutschkow* 'stb. familiák mindig diszére válnak az orosz nemzetnek, ámbár idegen származatúak voltak is egykor. Magyar történeteinkben is hasonló példákra találhatni, 's vétkezik mindenik író, ki irásával okot szolgáltat a' békételenkedésre és gyűlölségre, mert a' mit az isten elvé-

gezett a' maga bölcsesége szerint, egyik vagy másik nemzet' állapotja felett, az be is teljesedett mindenkor, és ezután is be fog teljesedni. Egyes emberek csak homogen részei a' társaságnak, mellynek configuratioja a' körülmények szerint változhatik, és változott eddig is, de az emberi nem megmarad homogen testnek, 's hol bizonyos configuratioira megvagnak a' jelenetek, azokat elversenygeni akarni sikertlen munka, mint idő előtt való dolog a' jelenetek' értékét szörszál hasogatólag meghatározni.

— — „finita potestas denique cuique
 Quanam sit ratione atque alte terminus
 haerens.“ LUCRET. L. I. v. 71.

Írám Pesten, 1834. július hónapban.

Kállay Ferencz.

IV.

Kritikai Értekezések, különös tekintettel a' M(agyar) T(u-
dós) T(ársaság') munkálatira. Írta Stancsics Mihál. Első
kötet. Pest, 1835. Trattner-Károlyi' nyomtatása. 12r. VI.
és 173 lap.

I. ELŐSZÓ. Az előszó' kivonata : „Revolu-
tio, ... Ez a' szó Budapest, ... Jézus, ...
Én, Stancsics Mihál, jó vagyok, és még is mo-
rálytalan szörnyetegnek tartatom, ... Mondj
igazat, és betörök a' fejed! O, jóságos isten,
tarts-fen minden igazságot, csak ezt az egy
közmondást rongsd-le! .... Én az igazság' ke-
resésére áldozom időmet, 's ha valaki uta-
mat állja, ha bírok vele, eltaszítom, ha nem,
kitérek előle, de az igazság' utját (még is)
soha el nem hagyom. .... Morály és igazság!
.... erre kell törekednünk.“ Ezen előszó u-
tán következnek magok az úgy nevezett kri-
tikai értekezések.

II. A' JÁTÉKSZÍNÉRŐL. Megjegyezvén itt
a' critice értekező, hogy ő, részéről, igen
jól el tudja magát mulatni játékszín nélkül,

de nem bánja, ha más a' játékszínben talál gyönyörködést; továbbá, hogy alig van tárgy, melly most annyiszor jőne szóba Pesten, mint a' magyar színház, — de csak némellyeknél; végre, hogy a' magyar Akademia még (*még*) jutalmat is hirdetett-ki annak, ki legjobban megfejtené, miképen lehetne a' magyar színházat Budán vagy Pesten állandóul megalapítani; miután, mondom, a' kritice értekező mind ezeket előre bocsátotta, ő maga e' fontos és valóban a' dologhoz tartozó kérdést teszi-fel: Mi különbség van e' szavak között *játékszín* és *színjáték*? Ő, úgy mond, a' *játékszín* alatt épületet ért, az Akademia pedig, vagy legalább annak titoknoka, *játékdarabot*. Miből aztán azt következteti St. úr, hogy ezek: magyar játékszín, Deutsche Schaubühne, Théâtre Français, 's m. i. a' legnevetesegebb könyvczímek, mert az itt idézett substantivumok egyedül épületet jelenthetnek, nem könyvet is. — Piruljon itt ezen vakságáért egész Europa, Asia, Afrika, Amerika és Australia! és igen méltán, mert ha St. úr beszéde ellehet metaphora nélkül (?), miért ne lehetne-el az egész világe?

Egyébiránt — így folytatja nyomban — talán szükségtelen is volt e' kérdést tenni: miképen lehessen játékszínt megalapítani vagy

építeni, mert erre a' legostobább ember is megfelel e' két szóban: *elég pénzzel!* Ej, ej, St. ur, 's valljon nem kellene ahhoz még jog és morály, és egy kis *józan ész* is?

Majd kezet fog Széchenyivel abban, hogy törvény előtti egyenlőség és örökös birtoki jog nélkül nem vagy alig állhat-fel Pesten magyar színház; — 's most ezen, kritikushoz illő, közmondással: *Quod capita, tot sensus*, általmegy az Akademia' kérdésére bejött pályafeleletek' birálatára? nem, kivonatára.

Legelől is Fogarasyt *) dicséri, hogy ez mindenek felett conservatoriumot ajánl, a' párisinak, bécsinek és prágainak mintájára; 's ők attól 14 év alatt 100 magyar classicus színészt, europai híű magyar hangszerzőket és dalszínésznéket, magyar classicus dramairókat, a' költészet' fölemelkedését, falusi jeles organistákat, 's a' mostaninál jóval is nagyobb népműveltséget reménylenek. De azt, úgy tetszik, nem vették számolatba, hogy az idézett három derék conservatorium 14 év alatt mindössze sem szült ennyi hasznot, 's hogy e' sokféle haszon' mai hiányának közöttünk talán más egyéb okai is vannak, mint

---

*) „Egyetlenegy mód a' magyar játékszín' célirányos megalapítására.“

a' conservatorium' nemléte; továbbá, azt sem mondja egyik sem, honnan kerülnének ezen conservatoriumhoz most mindjárt elegendő számmal jeles *magyar* tanítók; és St. maga is neveti a' fundust, mellyet annak megalapítására Fogarasy kijelel.

Minekutána még Fáy', Kállay', Jakab' és Pechata' javaslatit is kivonatokban közlötte, odavetve csak, hogy ő a' Kállayét hiszi legjobbnak 's első jutalomra méltónak, végre St. ur, mint kritice értekező, a' maga fontos, ennyi vizsgálatok' vizsgálatá, ennyi combinatiók' combinatiója által okúlt, minden oldalú, kimerítő véleményét adja, 's ez — uraim, figyelmezzünk! — egypár pium desideriumon kívül ennyi: *Man kann ein sehr edles, ein sehr glückliches Volk seyn ohne Schauspiel.* — Hiába, uraim, neki csak a' jog, csak a' morály! Jó

III. A' KRITIKAI ÉS IRÓI MÜVELTSÉGRŐL, BIRÓ PÁLNAK. Ez a' diatribe Biró Pálnak azon jegyzetei ellen van intézve, mellyekkel az a' Krit. Lapok' IV. füzetében St. ur' válaszáat kísérte, és Bajza urnak az irói névtelenség 's álnevűség felett ugyan ott tett néhány szava ellen. Az érdeklött jegyzetek, mint talán emlékezni fognak némelly olvasóink, okukkal, tárgyukkal 's — bátran tegyük hoz-

zá — mind azzal együtt, mit itt rájok St. ur duplicáz, olly csekély 's jobbára személyes érdekű, szánandó apróságok, hogy vétek volna a' vád', a' replica', 's e' duplica' pontjainak egyenkénti felhozásával az olvasó' türelmét fárasztani. Minthogy azonban itt szándékunk St. urat, mint irót 's különösben mint kritice értekezőt e' munkácskájában is folyvást és híven megismertetnünk, nem lehet e' cikkelyt, melly, úgy látszik, a' könyvnek dereka, és nagy erőködéssel van dolgozva, elmellőznünk, 's legalább egykét fontosabb pontjára némi észrevételeket nem tennünk.

Mint mindenütt, úgy itt is nagy messziről kezdi St. ur a' dolgot, 's mielőtt B. Pállal számot vetne, ha valljon igaz okkal nevezte-e ez őt mohó, nevetséges és nehéz agyú irónak, szükségesnek hitte hat lapon értekezni a' felett, *hogy az ember és az állat között nem nagy a' különbség.* „Hogy az emberek — így szól l. 51. — csak igen sok tudománnyal érhessék-el czélokot, nem hiszem; mert, lám, a' többi állatoktól csak kevésben különböznek, 's így kevéssel is kell többet tudniok, hogy *velök egyenlően* boldogok lehessenek. Az embernek, ha én — t. i. St. ur — jól itélek, semmije sincs, mi más állatnak nem volna, csakhogy amannak te-

hetségei tökéletesbek emezéinél. Mert, íme, az állatnak van hangja, azaz bizonyos beszéde, van esze, van lelke, ítélete 'stb., *úgy, mint az embernek*; de különböznek egymástól abban, hogy amaz soha sem él vissza ezen természeti adományival, 's tökéletesbülésének jelét *mind eddig nem igen* adta, hanem eredetiségében megmaradt; imez ellenben szüntelenül visszaél velök, 's időnkint tökéletesbül..... Így tehát kevés az, mi által az állatokat, ha boldogok akarunk lenni, szükségesképen felül kell mulnunk. T. i. *a' jog' terjesztése* 's védelme, az igazságot megismerni akarás, 's *a' morály' követése* azok, mik az állatokban (mind *a'* mellett is, hogy eszök, lelkök 's ítéletök van) nincsenek-meg.“

Ezen *világos* ideák' fejtegetése után St. ur általmegy arra, hogy az erkölcsi műveltség, vagy is morály, még minden europai nemzetnél, annál inkább nálunk magyaroknál, csak bölcsőjében létezik; mert, úgy mond, ha *a'* tudománytalan pór nép' cselekvés és gondolkodás módját elmellőzzük is, vessünk csak egy tekintetet *a'* tudományokkal foglalatosskodókra. Valljon *a'* jog és igazság' lelke, 's nem *a'* gyűlölség és önhaszon vezérli-e ezeknek cselekedeteiket?.... Íme, midőn Wi-

gand Otto, ki szép vállalatáért 's most már végrehajtott munkájáért (a' Conversations-Lexikon' *fordításáért*) talán nem méltatlanul jutalmaztatnék-meg a' 200 darab arannyal (az Akademiától a' legjobb *eredeti* *) magyar munkára kitett évi jutalommal), annak kiadásához fogott, a' magyar írók két ellenséges és csaknem megbékülhetetlen felekezetre oszlottak, mellyek az Akademia' kebelében ma is mindfolyvást dühöngenek. Valljon — ezt kérdi St. ur — fogják-e majd utóink hinni, hogy most élő iróink illy vad 's *emberhez nem illő* ellenséges indulattal viseltettek egymás iránt? fogják-e hinni, hogy tudományos férjfiak létezhettek, kik a' pártoskodást, „a' *gyalázatos ellenségeskedést, a' társaság' boldogságára nézve hasznosnak lenni állították?* (l. 68).“

Az egekre kérem és kérdem itt St. urat én, ki az egész lexikoni pörnek igen közel tanúja valék, mondja-meg, ki írt vagy csak mondott is valaha illyes képtelenségeket?

---

*) A' bíráló itt tévedésben van. Az Akademia jutalmaz fordításokat is eredeti munkák' nemlétében. Végzése van azonban, melly szerint többektől készített munka nem kaphat jutalmat, 's a' magyar Convers. Lexikon ennél fogva nem jutalmaztathatnék, ha bár eredeti volna is. *Bajza' jegyz.*

Egyik bajnoka e' pörnek írta, emlékezem, nem ebben a' pörben, hanem annak már szin-
te elhúnytával, azt, hogy ő örvendő látja,
miképen a' magyar írók *irói pártokra* szakad-
nak; mivel ezek két-három év alatt többet te-
hetnek a' *tudományos haladás'* eszközzésére,
mint húsz évi *literaturai béke* 's szendergő
nyugalomban tengés. De ugyan ezen író és
ugyan ott (l. Krit. Lap. I. Vezérszó és Tolda-
lék) a' legélénkebb 's egyszersmind legsze-
rencsésb energiával kel-ki azon *gyalázatos*
ellenségeskedés ellen, mellyet mások ő irán-
ta, e' pörben felszólása miatt, nem elvül val-
lottak-meg, mert illyet senki sem vall-meg,
hanem írásaikban *tettleg gyakoroltak*. Ha
igaz, és mindenek felett, ha igazságos tud len-
ni St. ur, meg kell vallania, hogy ezen vak-
merő alaptalan állításával épen nem oda vá-
gott, a' hova nézett.

Hanem — így ír továbbad — hogy az ál-
tala érintett pártoskodókat nem az ellenzés'
(oppositio) józan és hasznos szelleme, hanem
más valamelly gonosz és ártalmas szellem ve-
zérlé, annak ő reá nézve legbizonyosb jele
az, hogy az ő „Észrevételei a' M. Tudóstár-
saság' helyesirási szabályaira“ *nem* fogadtat-
tak *szívesen*, hanem azokat Biró Pál, ki nem
lehet egyéb, mint vagy Vörösmarty vagy

Schedel urak, kiket így St. minden megakadás nélkül az említett vad és embertelen pártoskodók' sorába helyez, a' Kritikai Lapok' III. és IV. füzetében *megróttá*. —

Már, mit foglaltak magokban ezen megrovások, részemről igen jól emlékezem. Biró Pál t. i. St. urnak „Észrevételei“ből azon általános, alapos, világos, és St. urnak saját állítmányin épült, tehát igazságos, characteristikát vontak ki, hogy azok egy céljában mohó, tárgyában kicsinységeket nagyra néző, módjában nevetséges, felfogása' 's előadásában nehéz fejű irónak szüleményi. 'S épen e' vádak, e' kemény és keserű characteristika az, mellyet itt St. ur a' most következő 78—96 lapokon magáról és könyvéről elhárítani újólágy igyekezik. De ha St. urnak ebbeli igyekezete nem sikerült akkor, midőn B. Pálnak a' Kritikai Lapok' IV. füzetében legelőször válaszolt, mikép' sikerülhetne az most, holott azóta sem könyv, sem író tetemesen nem változtak? Csupán a' védelem' mennyi- és miképisége változhattak tehát; 's hogy ezen új köszörületű fegyvereket is láthassák olvasóink, felhozzuk itt azokat, miket St. ur a' legfontosabb 's legkeserűbb vádra, ha t. i. igaz az, hogy inkább a' karunk rossz szívűeknek, mint rossz agyúak-

nak tartatni, vagy is a' *nehéz fejűség*' vádjára válaszol.

„Biró Pál — úgy mond l. 92. — a' feje-
ket classificálván, enyímet azok közé tartoz-
ni mondja, mellyek minden felől öszveolva-
sott vagy szedett 's nem jól emésztett ideák-
kal felettébb meg vannak terhelve.“ Erre
felel St. ur: „*Beh jól veszi észre Biró Pál!*
Mennyifélét öszveolvas 's meg nem emészt
az ember. Szülők, nevelők, tanítók, írók,
kritikusok! miért nem jegyeztétek-ki jókorán,
mit kellett volna csak olvasnom 's tanulnom?
Mennyi fáradságába 's gyakran veszedelmébe
kerül egyes és vezeték nélkül szűkölködő if-
júnak a' szörnyű chaosból kiveveczkélni. Milly
szép része lefolyt életemnek, míg kitapogat-
hattam, hogy a' *jogosság, a' morály 's lega-
lább egy nyelv, mint eszköz, egyedül az (!),*
mit mindenek előtt tudnom 's gyakorolnom
kell, ha rendeltetésemnek megfelelni 's az
embernek céljához jutni akarok! — Azon-
ban elhiszem én, hogy Biró Pálnak a' költé-
szetről és sok másról tisztább 's zavaratlan
ideái vannak, és feje nincs megterhelve fe-
lettébb; de, *nemzetünk' boldogságára kérem,*
tegye-le lárváját, és az emberiség' jóllétét
egyenesen tárgyazó tudományok' körében, a'
természeti jogban, a' morályban és a' nyelv-

ben — *lépjen-ki velem küzdelemre!* Ha tisztább 's világosabb ideákat 's elveket fejt-ki, mint én: legyalázva pironkodom a' nemzet előtt hiúságomért, őt pedig kérni fogom, hogy bocsásson iskolájába. Azt az egyet o-hajtom azonban kikötni, hogy a' *talán* illy módon készülendő versenymunka ne egy bizonyos kis körpárttól íteltessék-el.“

Íme tehát így védi magát St. ur a' nehézfejség' vádja ellen; illy furcsa fogással akár ő a' könnyű, világos, alapos, tudományos fej' hitelébe jutni! Csak azt kérdem: hiszi-e valóban St. ur, hogy egy *jövendőben* a' jogtudomány' köréből általa könnyű fejjel irandó munka által meg fog czáfoltathatni az, hogy ő a' Biró Pál által megrótt grammatikai észrevételeket *exelött öt esztendővel* nehéz fejjel írta? Ezen egy védelemből hozzon az olvasó ítéletet azokra, miket St. ur a' többi vádpontra válaszol.

Végezván apologiáját, St. a' 97—102 lapokon Bajza urnak felel a' névtelenség' 's álnevűség' tárgyában, 's a' 101. lapon azt adja tudunkra, hogy ő majd későbbben az álnevűség ellen bőven 's győzőleg (nem meggyőzőleg) fog írni. Azonban ne tartsunk, hogy e' győződelmes munkára sokáig leszünk kénytelenek várakozni, mert itt már, ha én jól

látok, kimondta St. ur röviden mind azt, mit e' dologban hisz, 's az okokat, miért hiszi azt. Így szól t. i. a' cikkely' végszavaiban: „*Így tehát az álnevűség, melly mindenkor fedezhet vétket, 's többnyire büntelen sérteget, vagy megjobbítandó, vagy kiirtandó; úgy de azt alig megjobbítani, csak megszüntetéssel*“ (l. 102). Engedje-meg St. ur, hogy e' véleményét egy kissé megrostáljam.

Az álnevűséget tehát, mint St. ur mondja, mivel *fedezhet vétket*, 's mivel *többnyire* büntelenül sérteget, ki kell irtani. Azaz, ha jól értem szavát, az álnevűséget, mivel *viszsaélhetni*, 's *gyakran vissza is éltek vele*, ki kell irtani. Ez-e St. ur' jogtudománya, logikája, politikája? Lehet-e ennél vadabb, képtelenebb és kártékonyabb elvet állítani-fel? Megtagadta-e Bajza úr, vagy akárki más, St. úrtól *azon* jogot, hogy ha valamely álnevű cikkely által magát vagyonában 's közpolgári becsületében sértve érzi, azon cikkely' kiadóját vagy nyomtatóját az író megnevezésére szoríthassa? de ha őt vagyonában 's közpolgári becsületében senki meg nem sérté, ki és mi czímmel adhat neki jogot *arra*, hogy ő egy névtelen írot maga megnevezésére kényszerítsen? — Ha én egy társaságban, hol többen vagyunk, kik nem is-

merjük közelebből egymást, felszólalok és nem sértek jogaiban senkit, köteles vagyok-e én mindenkor ezzel rekeszteni szavamat: ezeket én mondom, Nagy Mihály? — És ha én iratomban véleményeket nyomozok 's fejtegetek, könyvet és irót bírállok, karakterizállok, nem sértve jogaiban senkit, és nevetet ki nem teszem: vallja-meg St. úr, ha a' dolognak ezen oldalát is képes felfogni, nem lehet-e ezen én tettemben gyakran szerénység, nemes lemondás, önmehtagadás, igazságszeretet, okosság, előrelátás? Azt tartom, a' felelet mind ezen kérdésekre világos; oda megy-ki tehát itt is minden: meg volt-e St. úr Biró Pál' észrevételei által jogaiiban sértve vagy nem? 's itt én azt mondom a' jog' és morály' emberének, hogy neki azon bírálat által semmi nemű joga nem vala megsértve, 's így neki, a' jog' és morály' emberének, semmi nemű joga sincs Biró Pált maga' megnevezésére szorítani. Avagy becsmérlette, rágalmazta, fenyegette Stancsicsot Biró Pál? erkölcstelen rugókat tulajdonított neki 'Észrevételei' iratában, 's azokat nem bizonyította-be? bizgatta-e alaptalan ócsárlásokkal a' publicumot, hogy ez St.nak könyvét ne vegye, 's így ez és kiadója a' könyvnél károsodjanak? Mind ezekből mi sem történt.

B. Pál St.ról, mint praesumptio 's bona fide szerint becsületes emberről, könyvéről, mint kereskedési áruról, egy szót sem szólott; hanem szólott St.ról, mint íróról, 's szólott munkájának tudománybecsű tartalmáról. Az elsőre nézve állította 's, mint én hiszem, a' napnál világosabban megmutatta Biró Pál, hogy St. egy mohó, hírszomjas, kis dolgokat nagynak néző, nevetséges és nehéz fejű író, kinek azonban amaz apróságok körül néha igaza is van. A' munkára nézve, hitem szerint szintolly alaposan, állította B. Pál, hogy abban a' tárgyat illető helyes észrevétel felette kevés 's a' tudomány' egészére nézve a' lehető legkisebb nyomatú; miért is azok' egyenkénti felhordásába 's vitatásába nem ereszkedett. Már most, ha felvesszük is, hogy az *író*' tévedési, hibái és characteristicája mindenkor a' *polgár*nak is tévedési, hibái és characteristicája, a' mi épen nincs mindenkor úgy, valamint szabad és lehet akármelly könyv' bírálatában azt mondani 's írni: Ennek 's ennek a' könyvnek írója, mint munkájából látom, egy szerény, meggondolt, világos eszű, nagy dolgokat óvakodva 's mély tudománnyal feszegető író, — szintúgy lehet és szabad valamely könyv' bírálatában ezt is mondani és írni: Ennek

's ennek a' könyvnek írója, mint munkájából látom, egy mohó, hírszomjas, kis dolgokat nagy szélhajtással feszegető, nevetséges, nehéz agyú író; — miért? mert a' *könyv*' characteristicáját az *író*' characteristicájától elválasztani tökéletesen 's praktice lehetetlen, minthogy egyik a' másikból foly, egyik a' másiknak oka 's hív lenyomata; és mivel a' könyveknél nem csak azok' egyes állítmányiról volt és lesz mindenha szabad itélni, hanem szabad volt és lesz azok' általános tulajdonságiról és szelleméről is szólni, szóval, azokat karakterisálni. Ha aztán az író az ilyen kritikával nincs megelégedve, ám mutassa-meg, hogy bírálója látott rosszúl, hogy ennek bizonyítványi gyengék, characteristicája rossz, 's hogy ez maga egy mohó, felületes, dölyfös, nevetséges, részrehajló kritikus; — 's tegye-ki aztán ő is nevét, ha tetszik, vagy hallgassa-el azt, ha úgy tetszik. Mind ezekhez, úgy látszik nekem, még nem kell bíró, mert az írott vélemény' örök 's megtagadhatatlan szabadsága már önmagában hozza a' rosznak, mellyet szülhet, orvoslását; azonban, mint mondám, ha ki valamelly írat által nem írói becsületében, hanem a' *polgár*' becsületében 's vagyónában van megsértve, ott a' bíró, keresse a' bü-

nöst, indítson kár-, rágalom-, becstelenítési pört ellene, 's ha megtámadója álnévvel élt, legelőbb is szorítsa a' nyomtatót vagy kiadót a' bűnös' megnevezésére. Nincs ország, mellynek a' kár, rágalom és becstelenítés ellen fenyítő törvényi 's birái ne volnának.

Hanem itt ezt mondhatná valamely névtelenül bírált, 's *irói becsületében* kisebbített író: „Köztünk nincs paritas. Én könyvemem kivettem nevémet; te engemet mint írók kisebbítesz: tudja tehát mindenki, ki szenved; most én neked felelek, tégedet mint kritikust kisebbítlek; de te nem tetted-ki nevedet, következőleg senki sem tudja, ki szenved; te mentve vagy, mert elbúttál, én sérülök, mert nyíltan síkra szállék; — én mint nemes és bátor ember küzdök, te mint alacsony és gyáva.“ És ez, igen is, nyomna valamit, ha az író csakugyan megmutathatná, hogy nem ő, hanem kritikusa hibázott, hogy ennek névtelen és keserű kritikája méltatlan, alap- és igazságtalan volt. Illyenkor a' becsületes embernek (mert hogy becstelenek is lőhetik tompa nyilaikat az álnévűség' leple alól, ez az álnévűség 's annak hasznai ellen nem bizonyít semmit) kötelessége volna megismerni 's megvallani őszintén hibáját, tévedéseit, kilépni lepleből, 's az írónak minden

lehető elégtételt adni. De bezzeg, ezt megmutatni tudni! Melly ritka eset ez a' velősebb, a' tudományos kritika' történeteiben! 'S különben is, ugyan mit árthat irónak, akár iroi nevében, akár könyve' keletében, a' neves vagy névtelen kritika, ha az méltatlan, alaptalan, igazságtalan? Valljon mit ártottak Széchenyinek, mit Vörösmartynak, Bajzának, Fáynak, és a' valóban nem kellemes stylusú Helmeczynek egy Orosz', egy Thewrewk', egy Papp Ignác'z' mardosásai, noha ezek kitevék nevöket 's nem irigylendő dicsőséget keresének abban, hogy ama' tiszteltebb nevekkel alak nélkül szembeugrani eléggé orezátlanak voltak? Mit ártott Bajzának Horvát' kritikája, noha ez egy régi tiszteletű 's tudománya' szakában méltán nagy tekintetű névnek egész súlyával lépett-ki ellene? Mit nyertek a' korábban olly igen és méltán tisztelt Müllner Adolf, mit Piron, mit Fréron, mit Palissot, gyakran nem elmétlen, de mindig részrehajló, túlságos, igazságtalan kikeleléseikkel 's mardosásaikkal, fényt vagy gyalázatot? — Nem, semmi kritika nem nyerhet állandó, csak valamennyire is állandó, hitelt, ha az részrehajló, alaptalan 's igazságtalan; 's az illyeket annál keményebb megvetéssel sújtja a' közvélemény, ha azok

névtelenek. Ezek nem árthatnak az írónak semmit, vagy csak igen keveset 's igen rövid ideig, még pedig kevesebbet 's rövidebb ideig a' névtelenek, mint a' névvel jegyzettek; ezeken boszút áll az íróért nyomban, vagy bizonynal igen korán, a' józan nagyobb rész. Legyenek meggyőződve iróink, hogy a' Kritikai Lapok is, ha csakugyan birnak közöttünk némi hitellel, csak addig fogják megtartani azt, 's csak addig fognak iróinknak fájni, míg az igazság, legyen az a' legkeményebb, 's a' részrehajlatlanság, legyen bár a' legkíméletlenebb, fogják cikkelyeit ömlesztetni; azon túl, ne féljen Stancsics úr, meg lesznek azok ön magok által is verve, megczáfolva, megbüntetve. De lássa csak, Stancsics úr, feltevéen, hogy a' birálat' észrevételei igazak és jók, ugyan mi lenne abból, ha a' bíráló, kinek néha a' *literaturai közjó*' tekintetéből keményebben, sőt kíméletlenül is, kell élő iróinkról szólni, mindenkor ki is tenné nevét? Ebből gyakran gyűlölség, személyes, hogy ne mondjam, gyalázatos ellenségeskedés, örök harag és boszú támadna; üldöztetnék a' kritikus az igazságért; gyakran javát, családjáét, életszerencsáját tenné ki koczára. — Érti már most St. úr, miért névtelenek *rendszerint* a' kritikai folyóiratok'

czikkelyei? miért álnévűek néha a' legbecse-
sebb futóiratok és egész, jeles tudományos
munkák? Hiszi-e már St. úr, hogy lehet a'
kritikus, a' legkeményebb is, névtelen 's még
is a' legjobb, legtisztelendőbb polgár és ha-
zafi? Mennyi keserűség- és rágalomtól ki-
mélte volna meg magát a' nemeslelkű Köl-
csey, ha Berzsenyi 's a' debreczeniek soha meg
nem tudták volna, ki írta az első' 's Csoko-
nai' verseinek birálatát! 's mennyivel kevésb-
bé fájt volna az érzékeny Bürgernek munkái'
kemény és késő birálata, ha ő nem tudá,
hogy azt a' már akkor is nagy hírű 's a' do-
logban nagy competentiájú Schiller írta.

IV. ÉSZREVÉTELEK A' M. T. TÁRSASÁG' HE-
LYESIRÁSÁRA. (Itt ujjal lenyomva, vagy,
mint mondatik, második kiadásban). Már
imént, a' 76. és 77. lapokon, mindenre kérte
's „ismétölve kérde és kérte“ St. úr B. Pált,
mutassa-meg ez, hogy ezen Észrevételekben
ő, St., hibázott, nem pedig a' Társaság adott
helytelen szabályokat. Ez az esdeklés végre
reábír engemet, hogy itt St. urnak e' kedves
szolgálatot megtegyem, 's, elmellőzve a' hos-
szú és szükségtelen előszót, mellyben St. úr
ismét és ismét csak a' morályról 's egy chi-
merai erkölcsi műveltségről beszél, észrevé-
teleinek első felét vagy harmadát kritice meg-

rostáljam; csupa barátságból, mint mondtam, és nem a' dologért: mert a' dolgot mi illeti, ezen észrevételek, mint nyomban látni fogja az olvasó, mind olly ferde, olly picziny 's minden piczinységök mellett is olly igen futólag és alaprahatás nélkül tett jegyzetek, hogy minden oka volt Biró Pálnak, azok' egyenkénti latolásától maga' 's az olvasó' türelmét megkimélnie.

Legelől is tehát azt mondja St. úr, lap 114: „Jobb lett volna a' könyv' czimén írni: Magyar helyesírat és szóragasztat' szabályai, vagy Magyar helyesírály' és szóragasztály' szabályai.“ Nem lett volna jobb, St. úr, legkevesebbé pedig azon okból, mellyet az úr felhoz. Azt mondja t. i. St. úr (l. 112), hogy az *ás*, *és* végzetű szavak nem tárgyat — talán cselekedetet, concretumot, — hanem cselekedetet — talán cselekvést, abstractumot — jelentenek. Ez legyen úgy; de mi következik ebből? Hiba volt-e tehát, hogy a' Társaság itt nem az egyes cselekedetek' hanem maga az általános cselekvés' szabályait adta? Valljon annak, ki a' helyesírás' szabályait tudja, egyes *irati* nem lesznek helyesek; 's ki a' *ragasztáshoz* jól ért, annak *ragasztati* nem lesznek szabályszerűek? Igen jó volt tehát, legalább ezen okból, a' helyes-

írás' és szóragasztás' szabályait adni, valamint szinte igen jó volna a' gondolkodásnak, okoskodásnak és számolásnak szabályit is tudnunk, hogy gondolkodatink, okoskodatink és számolatink mindenkor helyesek legyenek. Mi volna jobban németül, *Regeln der Rechtschreibung und Suffixion*, vagy *Regelu des Rechtgeschriebenen und des Suffigirten?* Ha még is azt hozta volna-fel St. ur ezen cím ellen gáncs-okúl, hogy a' helyesírás és szóragasztás nem műszavak. Mert valóban lehet és van grammatikai és van stylistikai helyesírás, van grammatikai és technikai szóragasztás. De ezen tekintetből a' helyesírat és szóragasztat, 's a' helyesírály és szóragasztály szintolly roszak, sőt még roszabbak, mint a' helyesírás és szóragasztás. Similét hozok-fel. A' Társaság ezt mondaná: A' *halfogás'* és *kalapcsinálás'* szabályai. St. úr felkiált: ez nem jól van, hanem így kell lenni: A' *halfogály* és *kalapcsinálály*, vagy a' *halfogat'* és *kalapcsinálat'* szabályai. Felelek: sem ez, sem amaz nem jó, hanem így kell lenni: a' *halászat'* és a' *kalaposság'* szabályai; miért? azért, mert a' halfogó még nem halász, a' kalapcsináló nem kalapos; a' műszavak tehát, mellyek itt magát a' kézműüzést jelentik, halász és kalapos, 's így a'

kézmű' nevei is halászat és kalaposság, nem pedig halfogás és kalapcsinálás, még kevésbé halfogat és kalapcsinálat. Így a' Társaság itt egyedül a' *grammatikai helyesírástudomány*' s a' *grammatikai szóragasztástudomány*' főbb szabályit akarta adni; de ugyan hova jutnánk akkor, ha a' kifejezés 's a' tudománynyelv' praecisióját mindenkor illy sok és hosszú beszéd' árán akarnók megvásárlani. Miután tehát nyelvünk, legalább mai állapotjában még, a' műszavak' alkotására nem olly simulékony és képzékeny mint a' görög, 's miután azt még sem akarhatjuk görög és latin szókkal annyira eltarkítani, mint az angol, francia és német a' magokét eltarkították: ezt a' kis értelemtágságot könyveink' czímein legalább még meg kell engednünk. Hiszen a' görög eredetű orthographia, orthographe, orthography sem tesz vi vocis sem többet, sem kevesebbet, mint a' *helyesírás*.

Kitetszik ezekből, hogy St. úrnak ezen észrevételénél semmi sem forgott egyéb elméjében, mint az, „*hog az írás és irat között különbség van*“; de hiszen ki nem tudta ezt? és ide tartozott-e ezt mondani? 'S ha még is kifejtette volna aztán St.úr tisztán 's határozottan, mi és mennyi tehát e' kü-

lönbség, mikor és hol lehet 's kell tehát írást és ragasztást, mikor íratot és ragasztatot írni és mondani. De ő ezen a' kérdésen is, melly neki fő, csak átsiklik, hogy ne mondjam, átbukik. Így okoskodik t. i. l. 113: „Óhajtanunk kell tehát, hogy meghatároztságok, mikor kelljen *ás és*, mikor *at et* képzőkkel alkotott szóval élnünk. Ez azonban nem olly könnyű, mint a' millyennek első tekintetre látszik. Vagynak testi, vagy érzekeinkre ható, tárgyak, mellyek könnyebben és világosabban meghatározthatnak, mint: szövés, szövet; falás, falat; tojás, tojgat; de azon szókban, mellyek testetlen dolgot jelentenek, nehezebb elrendelni; noha itt is vannak példák, mint: gondolás, gondolat; felelés, felelet; szeretés, szeretet 'stb. Valljon tárgynak nevezhetni-e ollyan szókat, mellyek érzekeinkre nem hatnak?“ — Az istenre kérem St. urat, hogyan ne hatnának a' szók érzekeinkre, 's hogyan ne lehetnének a' szók *tárgyak*, mikor a' tiszta észfogat is tárgy lehet, t. i. gondolattárgy?

Második észrevétel. „Miért nem írt a' Társaság a' *cz* helyett *puszta c-t*; 's miért áll betűrendében a' *cs* a' *cz* előtt?“ Az elsőt azért, St. úr, mivel, mint öt sorral alább mondatik, a' kettős jelek helyett csak későbbben

fognak egyesek ajánlani, 's így csak akkor fog elválni, mi történik a' c-vel és cz-vel; a' másodikat pedig azért, mert míg a' kettősök megmaradnak, az s a' z előtt áll. Ezt a' két roppant felfedezést talán maga is megtehetette 's legfölebb iróónjával jegyezhetette volna fel St. úr.

Harmadik észrevétel. „Miért nincs a' Tár-saság' betűrendében egy harmadik e (ë)?“ Azért, mert nem szükséges, St. úr. Ez a' megkülönböztetés nem hajtott mind eddig 's hihetőleg ezentúl sem fog hajtani sem a' magyar-nyelvtanulásra, sem a' magyar prosára, sem a' magyar versre annyi behatást és hasznót, hogy a' betűrendben különös jelt, melly, mint Verseghy' német-magyar grammatikája mutatja, csak zavart 's haszontalan nehézségeket szülhet, érdemlene. A' kívánat tehát jól intéztetik a' magyar nyelv' organológiájához, vagy a' magyar grammatika' historiájához, de nem a' helyesírás' szabályihoz, mellyek egyenest 's közvetlenül a' mai írói praxis' vezéréül vannak szánva.

Negyedik észrevétel. „E' mondást: A' ch, q, w, x, y idegen szavakban, 's a' c, ch, w és y régi magyar nevekben használatnak; így kellett volna sorozni: A' q, x, c, ch, w, y idegen szavakban, 's az utóbbi négy régi ma-

gyar nevekben is használtatnak.“ Boldog St., kinek annyi üres ideje van, hogy ilyen észrevételeket nem csak tehet, mihez valóban igen henye olvasás kívántatik, hanem azokat le is írhatja 's ki is nyomathatja!

Ötödik észrevétel. „A' *cs*-ről az jegyzetetik-meg, hogy az a' *törzsöszavakban*, *ts* pedig a' ragos öszvetételekben használtatik; úgyde a' *kövecs*, *tócsa*, *vércse* ragos öszvetételek, még sem íratnak *ts*-sel; tehát a' szabály hibás.“ A' *kövecs*, *tócsa*, *vércse* nem ragos öszvetételeknek neveztetnek, St. úr, hanem származék-szóknak (*voces derivatae*, ellentétben a' gyökérszókkal, *voces primitivae*), a' tovább ragúlhatás' tekintetéből pedig *törzsöszóknak* is (*radices impurae*, ellentétben a' tiszta gyökkel, *radix pura*); és így a' szabály helyes. Hogy a' *ragos öszvetétel* helyett némelly nehéz fejek' kedvökért világosabb kifejezéssel lehetett volna élni, megengedem.

Hatodik észrevétel. „A' *gy*, *ly*, *ny*, *ty* hangok a' ragasztott szókban *dj*, *lj*, *nj*, *tj*-vel adatnak, mint a' Társaság tanítja: tehát így kell írni gyöndj-nek gyön-dje, mert ez is ragasztott szó.“ Mennyi oktalanság, hogy ne mondjam, gonosz makacsság kívántatik ahhoz, hogy valaki ezen egyszerű 's egyedül a' jó-

zan értelemben vehető jegyzést így elcsavarja. Nincs ott a' *ragasztásról* és annak *szabályáról* semmi szó, St. úr; ott csupán egy ugyanazon *hangnak* különböző betűjelekkel írása érintetik, 's egybefüggésben az előbbi jegyzéssel az mondátik, hogy valamint a' *cs hang* a' ragos öszvetételekben (világosabban: ha e' hang a' ragasztásból támad) *ts-el* iratik: úgy a' *gy, ly, ny, ty hangok* a' ragasztott szókban (világosabban: ha azok ragasztáskor támadnak), *dj, lj, nj, tj*-vel íratnak. Ezt az egy folyamban 's szellemben tett két jegyzést tehát külön szakasztani 's erőszakkal félremagyarázni, csak igen gyenge, vagy igen ferde itéletűektől telheinekki, a' 'Társaság' ím e' szabályai pedig sem ezekhez, sem amazokhoz nincsenek intézve.

Hetedik észrevétel. „A' következőket így kell általvinni: *lud-ak, kut-ak, hely-es, viszály, szép-ül 'stb.*, nem pedig mint a' 'Társaság' tanítja: *lu-dak, ku-tat, he-lyes, vi-szály, szé-pül 'stb.*“ Mentsen isten, St. úr! Itt meg kell maradnunk a' réginél. Nem lehet nem tudnia St. urnak, hogy az elvnek, kivált gyakorlatelvnek, természete 's fő kívánata az, hogy azt minél általányosabban lehessen és kelljen alkalmazni, különben az elv rossz, az elv nem elv. St. ur' elve itt az etymolo-

gia, vagy is a' gyöknek — kétségkívül a' ragasztékokban létezőknek is — sérthetlensége, meg nem szakaszthatása; az Akademiáé pedig az euphonia, vagy is az ejtésnek műszerbeli könnyebbsége. St. ur' elvét nem lehet elfogadni, *először* azért, mert alkalmazása kétséges; *másodszor* azért, mert gyakorlata felette alkalmatlan; *harmadszor* azért, mert az egész elv nem szükséges. Kétséges ezen elv' alkalmazása azért, mert igen sok olyan szavunk van, mellyekben a' gyököt és ragasztékot külön választani felette nehéz, vagy épen nem lehet. Így ezeket: kefe, teve, homlok, galamb, fejer, fekete, atyafi, mostoha, esztendő, pacsirta 'stb., Stancsics ur talán így fogja átvinni: kefe, teve, homlok, galamb, fejer, fekete, atyafi, mostoha, esztendő, pacsirta 'stb., de más, *ugyan azon elvből*, 's a' nélkül hogy őt St. ur gáncsolhatná, így is viheti-át: kefe, teve, homlok, galamb, fejer, fekete, atyafi, mostoha, esztendő, pacsirta 'stb. Mint-hogy tehát ilyen szavunk, mint mondám, sok van, az ambiguumok' 's alszabályok' száma is igen nagy lenne, mi az elv' ajánlatára épen nem szolgál 's a' gyakorlatban zavart okoz. Igen alkalmatlan pedig ezen elv' gyakorlata azért, mert sok ragasztékunk csak

egy betűből áll, mellynek külöszakasztása tehát, kivált olly gyököktől, mellyek két, itt egymástól elválhatatlan, mássalhangzón végződnek, bajos, szemsértő, 's írás- és értelemakasztó. Például e' szókat: mond-ó, küzd-ő, esztend-ő; gond-ú, borj-u, álgy-u; id-ei vagy ide-i, tavaly-i, hav-i; eny-éim-et, ti-eid-et; ek-éink-et, ek-éik-et 'stb., úgy, a' mint itt állanak, átvinni szint olly terhes az íróra, mint terhes az olvasóra nézve azokat ismét öszveforrasztani. Hogy ezen praxis-bajok valók, nem képzelték, mutatja a' számtalan hiba, mellyeket ön elve ellen maga St. ur elkövetett. Felnyitok ugyan is első két lapjára, 's ott mindjárt a' következő hibákat találom: en-gedelmesség, e' h. eng-edelmes-ség; bá-torság, e' h. bát-ország; engedel-meskedik, e' h. engedelm-eskedik; távoztat-om, e' h. távoztat-om; teszik, e' h. tesz-ik; magyaráz, e' h. magy-aráz; min-denki, e' h. mind-enki; kivá-lasztva, e' h. kivál-asztva; té-tetik, e' h. tét-etik; tiszt-telik, e' h. tiszt-elik; személyesi-tett, e' h. személyesít-ett; 's ma-gát, e' h. mag-át. Tehát 12 hiba az első két lapon. De, végre, ezen elvnek nincsen szüksége sem, mert az átvitel nem az észhez, hanem a' szemhez szól, 's minthogy ugyan azon szót merő eseményesen majd itt,

majd amott szakasztok-meg, nincs elég ok, miért kelljen ezen megszakasztásoknál a' szó' származatát mindenkor szem előtt tartanom. Sokkal több okom van ezen származatra a' helyesírásnál ügyelnem, hol az etymologia csakugyan és méltán uralkodó elv, 's még is mennyit lerótt itt is annak uralkodásából a' kiejtésen alapult 's korán gyökeret vert szokás. — Ezekből, azt tartom, eléggé világos, hogy az átvitelnek legjobb, mivel legáltalánosb 's legalkalmazhatóbb, elve a' kiejtés, miért is ezt illyenül az egész író világ már századok előtt fogadta-el, 's hihetőleg még századokig fogja a' nyelvtudománynak minden csorbája nélkül gyakorlani. Közöttünk, legalább tudtommal, St. ur az első, ki ezen átvitelből: lu-dak, azt véli következtethetőnek, hogy itt *lu* a' gyökszó, 's *dak* a' többségragaszték. De megmondjam-e őszintén honnan erednek St. úrnak ezen 's több más hibái, ballépései? Megmondom őszintén: St. ur reformator szeretne lenni, 's mivel erőtlennek érzi magát más, nagyobb dolgok' reformálására, az ábéczét szeretné reformálni; de, íme, midőn kivitelre jő a' dolog, kiteszik, hogy St. ur az ábécze' reformálásához sem ért. Tudniillik, sok és mindenoldalú dologismeret, sok és mély studiumú tapaszt-

talás kívántatik ahhoz, hogy valaki a' legkisebb dologban is jó reformot tudjon ajánlani, olytat, melly ha a' kis bajból kivezet, nagy bajba ne döntsön.

Következnék a' nyolczadik észrevétel; de ennyi, azt tartom, elég ezen észrevételek' megismertetésére.

Végezetül a' 148—173 l. ismét lenyomatta St. ur, miket Biró Pálnak a' *Kritikai Lapok'* IV. füzetében legelső ízben válaszolt, hihetőleg csak azért, hogy könyvecskéjét még ezen ívecskével is szaporítsa, különben mi van itt ollyas, mi az olvasót az általunk III. szám alatt megbírált czikkely után még taníthatná, felvilágosíthatná? Azt tartom, szükségesebb 's az olvasóra nézve talán érdekeesebb is lett volna, Biró Pál' czikkelyét a' *Kritikai Lapok'* III. füzetéből ide, még pedig nem végül, hanem a' válasz' elejébe, egész terjedelmébe lenyomatni.

Midőn így ezen úgy [nevezett *Kritikai Értekezések'* első kötetén átjutottam, 's annak öszves tartalmára még egyszer visszatekinték, megvallom, eleinte neheztelés és bosszú, utóbb kaczaj, végre szánakozás fogtak el, 's akaratom ellen is e' kérdés támadott lelkemben: valljon, micsoda fogalmi lehetnek ezen embernek a' tudományról, a' publicum-

ről, a' könyvirásról, az Akademiáról 's annak munkálatiról, ki mások' vélekedésit külön dolgok felett minden tárgyismeret 's ítéletcompetentia nélkül kiírogatni, csekély és bizar énjével 's annak érdemlett sérelmivel a' publicumot ismét és ismét úntatni, a' legapróbb dolgokat behatás és alaposság nélkül feszegetni, Akademiát és akademikusokat rágalmozni, minden alkalommal egykét fixa ideán czél és batár nélkül nyargalózni, mind ezt *Kritikai Értekezések' első kötetének* nevezni, 's azokkal ábécztét, Akademiát és polgári társaságot reformálni, magának pedig örök hírt és nevet szerezni akarni, eléggé vak, eléggé önhitt? —

C—l.

The first part of the book is devoted to a general
 introduction of the subject, and to a description of
 the various forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The second part
 contains a detailed account of the symptoms, and
 the progress of the disease, and the manner
 in which it is cured. The third part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The fourth part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated.

ANATOMY OF THE

The first part of the book is devoted to a general
 introduction of the subject, and to a description of
 the various forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The second part
 contains a detailed account of the symptoms, and
 the progress of the disease, and the manner
 in which it is cured. The third part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The fourth part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The fifth part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated. The sixth part
 contains a description of the various
 forms of the disease, and the manner
 in which it is propagated.

ANTIKRITIKÁK

'S ROKON NEMŰEK.

1787
 1788
 1789
 1790
 1791
 1792
 1793
 1794
 1795
 1796
 1797
 1798
 1799
 1800
 1801
 1802
 1803
 1804
 1805
 1806
 1807
 1808
 1809
 1810
 1811
 1812
 1813
 1814
 1815
 1816
 1817
 1818
 1819
 1820
 1821
 1822
 1823
 1824
 1825
 1826
 1827
 1828
 1829
 1830
 1831
 1832
 1833
 1834
 1835
 1836
 1837
 1838
 1839
 1840
 1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

I.

SZENT ISTVÁN MAGYAR KIRÁLY'

SALAMON NEVÉRŐL.

Mint gyönyörködnek némelly irók abban, ha magok körül tudós gőzt támaszthatnak, többek között e' következő példa is bizonyítja.

Horvát István az általa szerkesztetett Tud. Gyűjtem. 1833. évi VII. köt. 123. 124. lapjain ezeket írja :

„Fordun János Skótzia Historiájában (Thomae Gale, *Historiae Britannicae, Saxonicae, Anglo-Danicae Scriptorum XV. Oxoniae* 1691. fol. pag. 681. Libro IV. cap. 35.) írja: Octavo quidem anno dicti regis Othoni tertio successit Henricus, Imperator primus electus, de cujus electione superius habes capitulo septimo; et imperavit annis XXII. Hic sororem suam Gislam Hungarorum Regi Salomoni dedit uxorem; erat enim hactenus idololatriae deditus, sed uxoris hortatu, cum tota gente sua Christianis-

num suscepit, et in baptismo mutato nomine dictus est Stephanus. Cujus merita per Hungariam usque diem hodiernum magna miraculorum gloria commendantur.“ *Hogy kerülhettenél mai napig e' hely mindegyik magyar író figyelmét?*

Innend érthetni, miért nevezik több Angoly és Normannus Írók (ezek közé tartozik Ordericus Vitalis is) azon Magyar Királyt, kinél Edmund Angoly Királynak fiai számkivetésben voltak, Salamon Királynak. E' név alatt ők mindenkor Szent István Magyar Királyt értik. Ditmár Vaic-ja Adalbertet jelent, melly nevet Szent István a' Keresztelőtől másod névül nyerhette.

Intsenek bennünket e' példák minden jóra 's különösen pedig arra is, hogy Nemzetünk Történeteiről még sokat tanulhatunk.“

Eddig Horvát István. — A' tudakosságáról ismeretes Rummy Károly György, e' dologból azonnal nagy zajt üt a' Hasznos Multságok' 1834. XXXIII. számában.

„A' fáradhatatlan magyar történetvizsgáló és Kritikus, Tek. Tud. Horvát István Úr, a' mult esztendei Tud. Gyűjteményben Fordun János Skótziai történetíróból e' nevezetes 's a' magyarok előtt mind eddig esmeretlen tudósítást közli első Királyunkról Szent

Istvánról.“ 'S e' „fontos közlését T. T. Horvát István Úrnak szíves köszönettel“ veszi.

Hogy Rummy' botlásainak, mellyeket olly sokszor elkövet, egy újabb példáját adjam, az olvasót pedig arról győzzem-meg, mennyi hitelt érdemlenek bizonyos tudósok' fölfedezései, elmondom, miképen Horvát István itt korán sem fődözött-fel valamit, 's hogy az, a' mivel ő dicsekszik, épen nem kerülte-el mai napig *mindegyik* magyar író' figyelmét, 's hogy már Horvát István előtt is voltak Magyarországnak történetbuvárai, kik a' historiából valamicskét tudtak.

A' derék Cornides — kit egy kissé talán Horvát István is fog ismerni — Szent István magyar király' magzatairól beszéltében ezeket mondja:

„Referunt Scriptores Angli, Edmundo II. Anglorum Rege, cognomento Irenside, hoc est, ferrei lateris, anno 1066 insidiis interempto, Canutum M. Daniae Regem, qui in parte insulae regnabat, totam statim occupasse, filiosque Regis Edmundi caesi, Edmundum et Eduardum, ne sibi officerent, anno 1017. ad Regem Suecorum amandasse tollendos e medio; hunc vero fortunae puerorum misertum, ad Regem Hungariae eos

misisse, apud quem regio cultu educati sint, Edmundo postea filiam Regis Hungariae, Eduardo autem Agatham, affinitate Regi conjunctam, in matrimonium ducentibus. Quaestio jam oritur, perdifficilis de nomine Regis Hungariae, de qua Agathae natalibus. Nomen Regis Hungariae, cujus fidei ac tutelae commendati fuere principes juventutis Anglicae, tacent Vilhelmus Malmesburiensis, Ailredus Abbas Rievallensis, Albericus Monachus trium fontium, et Henricus de Knygton. Contra, Florentinus Vigorniensis, Simeon Dunelmensis, Ordericus Vitalis, Radulphus de diceto, Johannes Bromtonus, Rogerius Hovedenus, Matthaeus Vestmonasteriensis, et Ranulphus Higdenus, Regem illum Hungaricum dixerunt *Salomonem*. Palam tamen est, mendum in Salomonis nomine cubare certo certius. Quippe exploratum habemus, anno 1017. summae rerum apud Hungaros, praeter S. Stephanum, alium praefuisse neminem, Salomonem autem Regem illo tempore ne natum quidem fuisse, quin imo nullos unquam procreasse liberos. Quapropter error tam monstrosus sicut excusationem non habet facilem: ita vetustis, quos laudavi, scriptoribus attribuendus profecto non est. Librariorum sine controversia hoc vitium fu-

it, pro Stephano Salomonem substituentium. Omnis autem personarum ista confusio, ut rem a capite arcessamus, inde profluxit haud dubie, quod aevo medio mos ille ac consuetudo inveteraverit, ut nomina propria, personarum imprimis, unica tantum initiali littera, non solum in Chronicorum libris, sed in ipsis quoque diplomatibus, notarentur. Itaque litteram S, nominis *Stephani* initialem, in Codice archetypo occurrentem, librarius aliquis incautior perperam de Salomone explicaverit, Salomonemque adeo loco Stephani in suum intulerit apographum. Jam vero errorem postea manasse latius, et per Codices caeteros se diffudisse, mirum non est.“
 Lásd Cornides' illy czimű munkájának: Regum Hung. qui Seculo XI. regnavere, genealogiam illustrat, atque ab objectionibus Reverendissimi Domini Antonii Ganoczy etc. vindicat Dan. Cornides. Posonii et Cassoviae 1778. 232. és 233. lapjait.

Ebből látható, hogy nem mindegyik magyar író' figyelmét kerülte-el mai napig a' Szent Istvánra ruházott *Salamon* név; látható, hogy Cornidesnek volt a' dolog felől tudomása, 's hogy ő nem csak *egy*két irónál olvasta a' hibás Salamon nevet, mint Horvát István, hanem Odericus Vitalison kívül még

let másnál is, tehát nem csak annyit, hanem még többet is tudott mint Horvát István.

Sőt — csodálkozzék-el a' bölcs Rummy! — Cornides nem csak az imént előadattakat tudta, hanem ezen fölül még azt, hogy némelly irók Péter m. királyt is nevezték volt Salamonnak, mint felebb idézett munkája' 231. és 232. lapjain a' jegyzésben látható.

Hogy Rummy merő tudatlanságból beszél, azt el akarjuk hinni, — ilyen példák nála nem ritkák — de hogy Horvát István ne tudta legyen, mi áll Cornidesben, kit ő olly sokat forgat, kinek munkáira többször hivatkozik, azt kissé bajos lesz velünk elhíttetni 's ez egész Salamon név feletti zajgás végtére is nem volt egyéb, mint egy kis bibliographusi hetvenkedés.

Intsenek e' példák bennünket minden jóra, különösen pedig a' magasztalókat és emberimádókat arra, hogy a' tudósoknál sem mind arany a' mi fénylik.

Szegvári.

II.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG

ÉS HORVÁT ISTVÁN. *)

III. A' NAGY JUTALOM' FELOSZTÁSA.

„A' tudós társaság' mostani értékéhez alkalmaztatott, 's felsőbb helyen is helybehagyatott *Alapszabásokban*. A' m. t. t. évkönyvei. Pesten, 1833. 4. I. köt. 123. old.) olvashatni: „Azon nyomtatásban kijött eredeti magyar munka (nem munkák) megjutalmazására, melyet a' társaság 'eghasznosabbnak 's lelkesebbnék talál, 200 darab aranyat ad t' társaság.“ Mint lehet evvel megegyeztetni az 1833dik évi nagy jutalom' kiosztatását? — Annál kellet-e a' Rend-
szabástól először elállani, ki műveltségünkre nézve új idő-
szakaszt alkotott? Mint fogja ezt venni a' *Nemzet*, vagy is a' *Nagyobbik Akademia*? Nem árt figyelmezni a' köz-
téletre is, 's én úgy vélem, hogy az érettebb gondolko-
lásúak itten egyet sőhajtottak. A' Szerkesztető.“ *Tud.*
Gyűjt. 1834. XII. 123.

Ezen jegyzéssel tetszett Horvát István-
nak az akademia' 3d. köz üléséről szóló jelen-

*) L. Kritikai Lapok, V. füz. 38. 's köv. lap.

tés' ezen pontját kíséрни: „*Kisfaludy Sándor és Vörösmarty Mihály koszorús költők' munkáinak 1833ban nyomtatott 2dik kiadások nyerték, egyenlően osztatva, a' 200 darab arany jutalmat.*“

Horvát szerint tehát mindenek előtt nem egyeztethető a' nagy jutalom' felosztása az „*alapszabások*“ fenn érdeklött soraival. Nem ártana Horvát Istvánnak nem csak kissé több gonddal *megtekinteni* mi, micsoda? hanem a' dolgok' rendeltetését, célját is *megfontolni*. A' melly irományból a' főntebbi sorok vétettek, az Évkönyvek' I. k. 100d. lapján illy főczím alá soroztatott: *A' királyilag megerősített három irat; 's a' 119d. lapon illy czímet visel: Cz. A' m. t. társaságnak 1828beli jövedelméhez képest javaslott megindítása.* Hol van itt *alapszabásról* szó? Horvát István' logikája szerint tehát *alapszabás* az is, mi *csak egy bizonyos év' változó adataihoz* képest, valamelly dolog' *megindítására* szolgál vezérfonalúl? Azon adatok' évenkénti változásai nem fognak-e ismét új változásokat lehetségesekké, vagy épen szükségesekké tenni vagy tehetni a' *megindított dolog' folytatásában*? Vagy megállapodjék-e minden dolog' legott, mihelyest megindult? 'S ha, illy változékony adatokra épült vál-

tozható rendeletek: *alapszabások*, kérem Horvát Istvánt szeretettel, mik lesznek tehát az ő terminológiája szerint azok a' szabályok, mellyek valamely dolog' valóságos okfőit, a' rendeltetés' változhatatlan elveit foglalják magokban, nem holmi véletlenségektől, pénzbeli környülményektől stb függők, hanem míg maga a' dolog áll, vele szükségkép állani kellők? mit más emberfiak talán hibásan 's emberi gyarlóságból találtak az *alap* szó' előtételével megjegyezni? — Pedig melly könnyen igazodhatott-el Horvát István a' 62d. lapon álló e' sorok után: *A' Cz. alatt levő iratnak...* (külön) *kinyomtattatását azért nem találták szükségesnek, mivel a' tagok' száma 's fizetések a' bővülhetéshöz képest évről évre változhatnak. Itt* (az Évkönyvekben) *azonban az iratok' teljessége' kedvéért áll.* Ki így olvas, vigyázatlanúl, vagy előre elfogult ésszel, az, természetesen, csak azt fogja meglelni vagy meg nem lelteni, mi neki tetszik vagy nem tetszik. Hogy pedig a' Cz. irat, természeténél fogva olyan, mellyen változtatni lehet, feltűnhetett volna Horvát Istvánnak a' társaság' történeteiből is, mik szerint azon folyton folyva történtek változások, annyira, hogy már ma kevés pontjai vannak, mellyek szükség vagy lehe-

tőséghez képest már is ne változtak volna. 'S így e' legújabb eltérésben sincsen *in principio* különösség, nincs semmi szokatlan. De az eltérés' *nemében* sincs. Ha a' summára nézve van joga az igazgatóságnak változtatáshoz, van, kétség kívül, a' summa' alkalmazása' módjára is. Itt pedig, azon felül, a' kitűzött summát ketté osztván, abból két munkának juttatott, 's így azt tevén, mit hogy *tehet*, *in principio* elismeré ugyan akkor, midőn a' Horvát István által, alap- 's igazságtalan gyanúgerjesztései' támogatására önkényesen Alapszabásoknak elbérált iratban (Évkönyvek, I. 122. 5. pont) mond: „Jutalom *eleinte* csak egy eredeti magyar munkának jár“, azaz, *utóbb* járhat vagy járand többnek is. 'S nem is lehet kételkedni, hogy, midőn az akademia ez úttal *két munkának* szánta az évi jutalmat, szívesen adott volna mindegyiknek nagy jutalmat (így neveztetik a' 200 darab arany jutalom), ha a' pénztár elbírja vala; de ennek szűk állapotja mellett azt nem tehetvén, igazságosbnak, 's talán épen a' publicumbeli felekezetek' megnyugtatóására is célirányosbnak ítélte — mihez joga volt — a' szabott jutalmat felosztani, mint egynek vagy másnak kirekesztőleg odaitélni. — 'S így Horvát István' kérdésére „mikép lehessen

e' tettet megegyeztetni az említett végzéssel“, a' felelet az, csak úgy, mint *axt* lehet ugyan azon Cz. irat' pontjaival megegyeztetni, hogy, például, nem hat, hanem nyolcz helybeli rendes tag fizettetik; hogy nem kap mindenik ötszáz ft. évdíjt, mennyi a' helybeli fizetett tagoknak szánva volt, hanem a' pénzerőnek az intézet' szükségeihez képest még mindig gyenge állapotjánál fogva némellyek csak háromszázat; hogy a' segédjegyző' és pénztárnok' fizetései öregbítették; hogy fizetés rendeltetett az ügyésznek; hogy tartatnak ellenőr és irnokok; hogy a' jutalomfeleletekhez mellékdíjak, 1833ban egy rendkívüli jutalom, évenkénti rendes dramai jutalmak rendeltettek: holott a' Cz. irat (I. 122. 6. pont) világosan csak két kérdésről 's egy egy jutalomról szól, stb stb. Tehát csak a' Horvát István által szóba vett tárgyra nézve ne lett legyen szabad egy időleges provisiotól eltérni?

Nincsen tehát ezen eltérésnél sem elvben, sem praxisban semmi különös és feltűnő. A' Cz. irat csak ott és annyiban szolgál vezérfonalúl, a' hol és a' mennyiben a' környüllások nem látszanak egyebet kívánni, vagy egyebet nem tesznek lehetségessé. —

De Horvát István is másban látszik inkább megütközni: *Annál* (azaz Kisfaludy Sándornál) *kell-e a' Rendszabásoktól* (olv. a' Cz. irattól) *először elállani, ki műveltségünkre nézve új időszakaszt alkatott?* Abba, hogy *Annál* történt az eltérés először, Horvát István különös nyomosságot látszik helyezni; pedig minden, a' kérdést személyes tekintetek nélkül szemügyre vevő férfiú tudni fogja, hogy itt nem az a' fő: először vagy tízedszer történt-e ez? mert minden illy jutalmazás más évi jutalmazástól független, azzal semmi viszonyban nem áll, 's a' hasonlítás csak ugyanazon évi munkákra korlátoztatik; sőt, minthogy a' jutalomnak ki *kell* adatni, történhetik, hogy két hasonlatlan becsű munka nyerjen két egymásra következő évben jutalmat: — *hanem az a' fő:* helyesek-e azon okok, mellyeknél fogva a' felosztás történt. Menjünk tovább, 's lássuk mit hoz-fel Horvát István *ez* ellen! Kisfaludy Sándor, úgymond, *műveltségünkre új időszakaszt alkatott.* Nem vizsgáljuk itt, mennyiben áll-meg a' föltétel; hanem csak azt, hogy, *ha az állna is,* következhetnék-e belőle, mit Horvát István közvetve kihozni akar. Pedig a' dolog kimondhatatlan egyszerű. A' dolog természete 's az akademia' határozata szerint

a' jutalom *nem* azon munkákért jár, mellyekkel valaki *egykor*, teszem harmincz év előtt, támaszta időszakot a' miveltségben (értsd: literaturában); hanem egyenesen azokért, mellyek az *illető évben* jöttek-ki. 'S így, ha ez évben egy iskolás gyermek találná lelke-sebb, genialisabb munkával gazdagítani a' literaturát, mint az, ki harmincz év előtt deríte időszakaszt a' literaturára: az akademia' nyilvánosságos határozatához képest egyaránt az iskolás gyermeknek kellene a' jutalomnak kijárni, 's nem az elaggott, erővesztett epocha-csinálónak. 'S hogy a' határozat ezt így akarja, bölcsen akarja így. Mert az akademia nem azért jutalmaz, hogy *jutalmazzon*; hanem azért, hogy jövőre is újabb meg újabb jeles művek' előállítására serkentse a' lángelméket. Ha az iskolás gyermek azt fogja látni, hogy más, nem új munkáért, hanem *régi érdemekért* kapja-el a' jutalmat, el fog csüggedni, 's letenni tollát, mert míg az ő érdemei régiekké 's *ennél* fogva jutalmazhatókká lehetnének, addig — oh! hisz' addig sok változhatik, addig bele is halhat; de végre, az irói pálya' megfuthatására annak, ki nem dús gazdag, segedelem is kell, és pedig *JÓKORI* segedelem. Ismertem egy férfit, kinek tekintete, Horvát István előtt,

minden eddig élt halandónál nagyobb; ez húsz évnél tovább készült egy nagy munkához, mellyet, mint mondatott, segedelem' nem léte miatt mindig halogatott 's halogatott. Midőn ötvenedik évében egy jó barátja munkája' kiadására kétezer forintot hagyta neki, ezt kiáltá: *Már késő!* Hogy tehát későn ne jőjön a' segedelem, bölcsen határozá az akademia, hogy ne régi érdemek jutalmaztassanak, hanem a' jelenben kitünő szerencsével munkálkodó férfiak nyerjenek „jutalom“ czím alatt nagyobbakra buzdítást és segedelmet. Mert az akademia a' jövődőségbenéz; 's ki gáncsolhatja ezt, midőn a' múlt Horvát Istvánban olly buzgó párthívet nyert?

Tovább mennénk, Horvát István' szavait nyomról nyomra kísérve. De az itt szóba vett mondásában van még egy megjegyezni való. Ő, mint jeles *megkülönböztető*, *összezavarja* a' 'miveltséget' a' 'literaturával'. Pedig mennyire nem egyek ezek, noha a' kettő szoros kölcsönös hatással van! *Miveltségben* támasztanak időszakot: vallás, nemzetek közt támadó új érintkezés, gőzhajózás, csatornák, vasutak, fokhelyek' állítása, 's mi ezekből következik, a' materialis jólét' öregbedése, kormányformák' változása, tanító intézetek' alapítása, népoktatás' terjesz-

tése, stb. stb. *Literaturában* jeles írók' nagyban beható elmeművei szereznek időszakot. 'S miképen a' literatura, egyetemi karakterével 's irányával hat a' műveltségre; úgy viszont ez ad amannak férfiakat, képeseket a' literaturát emelni. Ajánlom Horvát Istvának a' szorgos különböztetést szintúgy, mint kifejezésiben a' szabatoságot. Ha annak kellene az akademiának nyújtani a' koszorút, ki a' *műveltségben* alkotott időszakot, alkalmasint meg lehetne mutatni azt is, hogy a' dunai gőzhajótársaság, a' casinoegyesület stb. érdemelné azt; vagy — ha volna — egy új Guttenberg és egy új Faust (ha t. i. magyarok lennének), minden Kisfaludy és Vörösmarty, sőt Shakespeare és Goethe felett (ha emezek is magyarok volnának): mert azok épen az által, hogy a' nyomtatás' mestersége által a' literaturának életet adtak, *időszakot alkottak a' műveltségben.* — Ezeket csak úgy elmenet, ad notam! hogy midőn írunk, el ne feledjük, hogy a' mit írunk, azt meg is kell gondolnunk. —

De: így folytatja Horvát István jegyzését — *Mint fogja ezt venni a' nemzet, vagy is a' nagyobb akademia?* A' kérdés kényes, a' felelet nehéz, sőt fejlődésben, előhaladásban lévő nemzetnél, voksok' gyűjtése nélkül ta-

lán lehetetlen. Annyi azonban még is bizonyos, hogy a' nemzet, azaz a' nemzetet képző egyes hazafiak, azt *különfélekép vették*. Voltak kétség kívül, kik általában megvetvén a' költészet' műveit, sajnálják illyek' szerzőitől a' jutalmat, untig elegendő jutalomnak tartván azon dicsőséget, mellyel, az illy haszontalanságok' szerzőit a' gyáva többség' meg szokta tisztelni. Ezek egyik részét teszik a' *nagyobb akademiának*, 's a' jelen esetben sem jobbra, sem balra nem hajlanak. Mások, 's nem kételkedem, mind a' mellett igen tiszteletre méltó jó polgárok, kik egy Verbőczy, Nagyváti és — már csak ki kell mondanom — Czifray Istvánból álló nemzeti könyvtár' birtokosai, tovább nem terjesztik ki szerény lelkök' buvárkodását, 's másokra bízván az illy országos dolgokkal vesződést, mindent jóvá hagynak, csak nekik ne kelljen gondolkodniok, 's a' netalán kibőffentett állítást védniök. 'S ezek másik osztályát teszik a' *nagyobb akademiának*, kiktől Horvát István szinte ne reménylje oppositioja' növekedését: nekik kényelmesb a' kisebb akademia' többségének ítéletéhez szegődven, abban compromittálni. De vannak ismét igen tiszteletre méltó férfiak, kiknek a' kor fejez szálakat hintett hajaik közé, 's kik rózsás ifjusá-

gokban, Himfy' váratlan, 's literaturánk' akkori állapotjához képest kétség kívül meglepő tüneménye által elbájoltatva, tisztelői lettek. Már Kisfaludy Sándor' ezen egykorú három alrendre oszlanak; némellyek iskoláikat elhagyván, 's az úgy is még kicsiny terjedelmű literaturát általok kiolvasottnak gondolván, tőle örökre bucsút vettek, keblökben marasztván még is az akkor valóban még egyetlennek szépségeit, vagy inkább azok' emlékét, melly, minél régibb leszen, annál tündérebbe fényt 's titkosb erőt ölt magára; ezek előtt idegenek maradtak az új ivadék', a' közelebbi harmincz év' roppant haladásai a' szépség' temploma felé, elfoglalásai a' lélek' birodalmában; 's megesküsznek fürteik' tiszteletet parancsoló havára, hogy az ő ifjúságok' egyetlene, egyetlen még most is — 's ez harmadik része a' nagyobb akademiának. De e' kor' fiai közt vannak, negyedszer, olyak is, kik folyvást kísérték ugyan a' literaturá' haladásait, látták miképen avultak dicsőségek 's váltattak-fel újak által: de lelkök' makacsságában behunyják szemeiket a' kelő nap előtt, 's megesküsznek, hogy az nincs olyan mint a' hajnalcsillag: 's ki tagadhatja, hogy ők mind a' mellett tiszteletre méltó férfiak? Ezen osztálya a' nagyobb akade-

miának, t. i. az elestveledőké, az előbbivel együtt a' hajnalcsillag mellett fog szavazni. Ez egyébiránt kettősen is a' dolog' természetében van: először *lelkök'* egyoldalú menetelőknél fogva, melly művészet felőli álfogalmokon épül, mik szerint nekik a' mindennapiság természet, a' prózaiság könnyűség, a' ezifraság költői előadás, a' sokszavúság gazdagság, örök sirám érzés, szitok és dúlfulás pathos; másodsor *physikai* törvények szerint is, mert a' tapasztalás mutatja, hogy az élte' estveléhez közelítő' emlékezetében a' hajnal' képei mind inkább 's inkább fölélednek, a' déli pontéi pedig ugyan azon arányban elhalaványodnak, végre eltűnnek. De van a' nevezett ivadéknak még egy harmadik osztálya is, mellynek lelke' ifjúsága meghazudtolja a' homlok' redőit 's a' fürtök' tarkaságát; kik folyton haladva, folyton jobbat keresve, soha meg nem állva, el nem restülve, semmi fény által el nem vakítva, semmi kebelbeli mozgalmaktól el nem fogódva: mindent saját szempontjából ítélnek-meg, 's az ész' örök törvényei szerint, jobbra balra kacsintás nélkül; kiknek magában ez is jeles, amaz is, de hasonlítva ez sok, de amaz több.... 'S ezek ötödik osztálya a' nagyobb akademiának. 'S már ezeknek szava-

zatai az elébbiekével nem igen fognak egy fiókba hullani. De azért amazok is tiszteletre méltó férfiak. — Jó a' hatodik osztály: a' jelenkoré; melly a' mozgalom' és haladás' e' korával fejlődve látta, megszokta, mikép országos pályán is a' dicsőségek, sebesen követve, tolvá, igen gyakran elhomályosítva egymást, tűntek fel és le; 's ez az osztály, mint mindenben és mindenütt, úgy itt is nem irtózik a' természet' 's fejlődés' törvénye szerint a' literatori dicsőséget is fényleni, hanyatlani, 's újabb fények által elhalványodva látni: „Az érettebb gondolkozásuk itten egyet sóhajtottak“ mond Horvát István. A' melly osztályról én az imént szóltam, bizonyosan nem sóhajt, midőn 1834ben nem 1800nak, hanem 1825nek férfira ragadja el a' lelkeket. Az pedig jócska számát teszi a' *nagyobb akademiának*, 's helyet kíván magának ama tiszteletre méltó férfiak mellett, ha fürtei nem öszek is még, 's ha ritkábban *sóhajt* is, a' mi vagy éretlen, vagy elért tehetetlen aggkor' tulajdonsága; érettségét férfias hang 's tettbeli serénység bizonyítja. — Ezen fő osztályokon kívül mennyi tagja van még a' *nagyobb akademiának*, a' legkülönfélébb lateralis nézetek köré csoportozva! 'S így, vajmi nehéz tudni, hanyan sóhajtottak, ha-

nyan örültek, hányan vannak az elérték, hányan a' megérték? Azonban ha egyfelől a' természet' viszonyai után itélünk, mi szerint több 1825diki embernek kell lenni mint 1800-dikinak; ha más felől igaz, hogy ma hatvan percenttel több olvasója van egy köz tiszteletben álló irónak, mint volt egy ugyan olyannak 1800ban: némi kis hihetőséggel azt lehet következtetni, hogy az 1834diki jutalmazásnak jóval többen örültek mint sohajtottak; 's hogy a' — nem sohajtások', hanem a' — nemes harag' egy része is a' nagy jutalom' felosztását érdeklette ugyan, de nem azért, hogy a' természet' vas törvényeinél fogva is már elhanyaglott férfiak 1800nak nem kapott nagyobb *jutalmat*, hanem talán azért, mivel az 1825d. évnek erőben virító férfiak nem kapott több *segedelmet*, hogy így minél számosb és fényesebb művekkel gazdagíthassa a' literaturát.

„Nem árt figyelmeznii a' köz ítéletre is“ mond Horvát István. Nem árt, ha az helyes; de árt, ha nem helyes. Sőt olly testületnek, mint egy nemzeti akademia, egyenesen az rendeltetése, hogy *vezessen*, nem hogy magát *szám által* vezettesse. Mert akkor mi-nek is van? De utóljára is épen az itt a' bökkenő, mit matematikai bizonyossággal

sem Horvát István, sem én be nem fogunk bizonyítani. Nincsen tehát még eldöntve, mellyik vélemény a' nemzet' *többségének* véleménye. Szelidítjük Horvát István' kifejezését, midőn „többséget“ mondunk a' „köz“ ítélet helyett, mert hiszen ezt Horvát István maga sem hiszi; 's e' sorok' írója nagyon is jól emlékezik, más időben mik voltak az 1825dik év' férfiaról nézetei. De, igaz, az idők változnak, 's velök az emberek, 's az emberek' fejében a' nézetek: a' mi természetes, csakhogy némellyeknél az a' változás előre, másoknál hátra felé irányoz.

Berekesztésül megjegyzem, hogy mind ezeket *én is csak úgy vélem*, mint Horvát István *vélte* a' magáét; 's a' különbség közöttünk itt az, hogy ő akart valamit mondani, 's közlelről tekintve nem mondott, vagy legalább nem bizonyított semmit, csak úgy, *vélte* mint maga mondja; én pedig azt igyekeztem megmutatni, hogy Horvát István nem mondott semmit, a' mi állana, a' mit bebizonyított, vagy csak bebizonyíthatott volna. Magába a' kérdés' tárgyába ereszkedni igen messze vezetne; noha maholnap az igazság' kedvéért ezt is illő leszen tenni: itt elég legyen az ez úttal előgördített nehézséget el-mellőzve látni.

III.

AZ 1833-KI

NAGY JUTALOM FELOSZTÁSA.

FELELET GR. DESSEWFFY JÓZSEFNEK.

„Két koszorús költőink újra tisztázott 's kiadott munkái jöhetvén egyedül megjutalmazás alá, meg kell vallanom szerénykedő kétkedésemet, mert koszorúsok között bajos választani. Két ragyogva tündöklő elmék' fénye még erősebb alkotású szemeket is meghomályosíthatna. Az egyik a' költészet' szebb útját még jobban megtörte, 's amannak több nemciben szerencsésen gyakorolta magát; a' másik kevesebbe nyitott utat, de szintúgy szívet ragadó és elmét bájoló genialitással. Egyik a' közelebb múlt kornak dísze, a' másik a' jelenlévőnek. Nincs most rá idő, aesthetikai vizsgálatok alá bocsátani a' két nagy szellemű irót, kinek egyike nyelvünk' képessége mellett, a' nálunk is már honosodni kezdő görög és romai költészet' formáit bővebb gyakorlatba hozta, a' másik ügyes módosításokkal a' régiebb nemzeti formákhoz ragaszkodott, — egyiknek igen értelmes és tudományosan fejtegető kritikus juta, a' másikat csak köz-érzelem szerint izleljük és magasztaljuk; — egyiknek több olvasója, a' másiknak több csudálója, —

mind a' kettőben büszkélkedik a' nemzet. Így állván a' közérzetek két nagy költőink iránt, súlyosodik a' választás, és sokat vesz természetesi édességéből. Valamint tehát derült csillagos égkor is a' vihar alatti hajóul hullámok közt és felettök remegve parti toronylámpást keresünk; úgy kéntelenítetem én is valamely vezér idea után indulni: és ez nekem nemzetünk' mostani állásában az a' kérdés, hogy „a' két költők közül mellyiknek jutalmaztatása fogna hihetőleg több köz örömet hazánkban gerjeszteni?” Nagy lélek lakván a' nagy költőkben, nem merek tartani, a' jeles és egymást becsülő két vágytárs' valamely picziny és irigykedésből származható megszorításától, akár egyiknek adjam a' fent említetteknel fogva a' pálmát, akár a' másiknak; hiszen ha az akademia' rendszabásai szerint, a' tudós Társaságnak nem szabad megosztani a' jutalmat, — tehetik azt egymás között a' nagy költők, — kik úgy is minél fentebb ihletűek, annál kevésbé lehelnek e' sáros föld golyó' mélyéből felkerült ásványok' világában, és minden csillogó aranyánál a' dicsőséget nagyobbra becsülik.

Meg lévén a' felől győződve, miként szűli a' közérzelem főképen a' közvéleményt, mi szerint lehet még fiatal tudós társaságnak, midőn a' köz miveltségen dolgozik, csak lassan-lassan a' művészség' többségeihez a' fentebbi kimívelődésbe be, és abban előlépő nemzetet felrántani, hogy ránk nézve a' literatura cél ugyan, de a' nemzeti miveltségre, mellyet nyelvünk' kimívelődése által gyarapítanunk és terjesztenünk kell, csak eszköz; mikép le kell egy kissé a' nemzet' többségéhez ereszkedni, ha a' súlyosság, az erkölcsi világban is divatozó törvények' ellenére lépcsőnkint a' nemzetet mind fellyebb meg fellyebb emelni törekszünk, meggondolván, hogy Kisfaludy Sándor' muzsája eddig elé inkább nemzeti szellemű és formájú, — meg nem felejtkezvén, hogy főleg a' lelki szerelem' lelkes daljai minden miveltebb nemzet' sajátja, hogy ezen emberiség' virágjában minden megszolidult szív osztozik az egész világon, — megfontolván, hogy némelly

munkáinak fordítása bár mi hiányos legyen, a' külföldön is már megizlettetett, — gondolóra vévén, hogy bor-hévnélküli, hol buzgó lánggal, hogy gyengédeden ömlő „magyar Anakreonunk“ füzeteivel nemzetünk' szebb része' asztalkáin aligha nem mindenhol összetalálkozunk, — ösmervén azt a' véghetetlen befolyást, mellyel a' nemzetek' akár csínosodása, akár elfajulására, mindég és minden szerete hatott, hat, és hatni fog a' Szép-nem, melly csaknem hason fele részét, vagy még többjét is teszi mindenütt a' harczok' csapásai alatt bőven húlni szokott férfiak számának, az öszebb és az évek' terhei alatt meggörnyültek; azonban valamint még nem rég egész elevenséggel virító, úgy még most is eléggé zöldellő Kisfaludy Sándornak, ki nek az ifjabb költő (Vörösmarty) — ki előtt még olly nyúló a' jövődőség, — bizonyosan maga is ajánlaná a' jutalmat: nyújtanám ez úttal az arany koszorút.“

Gr. Desseuffy József az 1833d. nagy jutalom' tárgyában munkálkodó küldöttséghez. (L. Felsőmagyarországi Minerva, tizedik évi folyam. 1835. I. köt. 173—175).

Mielőtt a' nemes grófnak e' soraiban foglaltatott okoskodásaira tennők észrevételeinket: a' hosszú bevezetésnek (mellyet helynyerés végett nem írtunk-ki) azon állítása' rövid vizsgálatát bocsátjuk előre, melly szerint az akademia csak úgy érheti-el célját, ha az az ország' bizodalmaival tiszteltetik-meg, e' bizodalmat pedig az alaprajzhoz, mint evangyeliomhoz, szoros ragaszkodás fogja leginkább biztosíthatni. A' tétel, mindkét részében, áll; de nem áll az, a' minek belőle

közvetve következtetése végett a' gróf azt szóba hozza: hogy t. i. a' jutalom' felosztása eltávozik az alaprajztól, 's így, a' jutalom' felosztását országos bizodalmatlanságnak kell követni.

Mert mindenek előtt az akademia, midőn 1834ben a' nyomtatott munkák' megjutalmazására szabott pénzmennyiséggel két munkát tisztelt-meg, épen azt tevė, mit az *Alaprajz* rendel következő szavaival: „Vizsgálat alá vétetik a' közelébb lejárt esztendőben kijött minden magyar könyv.... 's közülök a' KÉT LEGJOBB az igazgató testnek, megjutalmaztatásra bemutatattik.“ A' kétszáz arany' felosztása tehát egy, környűlményektől feltételezett 's akármikor változtatható igazgatósági határozatnak, maga az igazgatóság által történt felfüggesztése 's az ALAPRAJZHOZ visszatérés volt. 'S így épen ezen cselekedete a' társaságnak nincs teljességgel arra idomítva, hogy a' gróf' véleményeként bizodalmatlanságot támasszon. Sőt arra látszik inteni, hogy mind addig, míg kettőnek nem járhat külön az igazgatóság által határozott 200 arany, tehát öszveszen 400: mind addig ez a' kisebb summa is, ez a' 200 arany, az alaprajz' értelméhez képest, két munkának jusson. Azonban e' tárgynak feszegetése va-

lamint fontolgatása annak, mi jobb, vagy igazságosabb, 's mi vezethette az igazgató-ságot e' határozat' tételére? nem e' helyre való.

A' társaság tehát a' gróf által felhozott esetben csak egy, minden évben változható végzéstől tért-el, 's az ALAPRAJZNAK egész mértékben eleget tett.

'S most a' kérdés' tárgyához! A' nemes gróf azt akarja megmutatni, hogy Kisfaludy inkább érdemle jutalmat, mint Vörösmarty, 's e' végre párhuzamot von kettejük közt. Kövessük azt egész figyelemmel. „Az egyik a' költészet' szebb útját még jobban megtörte, 's amannak több nemeiben szerencsésen gyakorolta magát; a' másik kevesebbe nyitott utat, de szintúgy szívet ragadó és elmét bájos genialitással.“ Megvallom, e' karakteristikából nem vehetem-ki egészen, ki az egyik és a' másik, mert sem ez, sem az nem lélyegzi, egymás átellenében a' két költőt. Ki „törte-meg jobban a' költészet' szebb útját?“ Kisfaludy jeles *dalokat* írt nagy számmal, de azok határozott szűk korlátok közt mozogván, a' gondolat csak ritkán találtatik a' formával annyira compenetrálva lenni, hogy ez amazzal az együvé olvadás' belső szükségét hagyná feltenni. Mert a' 400 dalt

alkotó 400 gondolat közt van, melly teljesb és hathatósb kifejlhetésére több vagy hosszabb sorokat kíván vala; de van hasonlíthatlanúl több, melly jóval kisebb testű, 's nem egyéb egy kellemes ötletnél, egy epigrammai szökkenésnél, egy kis antithesisi szövéynél; már ezeken bugyog a' bő ruha, 's mihez természeténél fogva rövid, talán tömött 's concis epigrammai forma illett volna, hasonló, Kazinczyként, egy nyilhoz, „melly célra fut és öl“, egy csókhöz, melly „elcsattan — 's oda van, de az ajkak lángolnak, a' kebel égve liheg“; annak praedestinationál fogva tizenkét soron kell végig vonczoltatni, 's hogy a' tizenkét sor beteljék, sok szóval, synonym-és nem synonymekkel kelle azokat kitömni. Himfy' szerelmeiben tehát a' külső formára nézve nincs különös nyereség, 's kisebb sokkal, mint a' sonett' formájával, melly minden illy meghosszabbíthatlan 's megrövílíthetlen kapták' vétkeiket hordja ugyan magában; mindazáltal ha válogatással, 's nem ex professo egész köteteken át alkalmazták, nem csak, hogy így fejezzem-ki magamat, kényesebb természetű, 's változatosabb báú, hanem többet is vehet-fel: 's midőn a' Himfydal, nem bánom, egy szárnyas angyal-ökhöz hasonlít, a' sonett egész és ép geniust

mutat. Azon, magában ugyan csinos, de könyveken végig hurczolva monotoniájával véghetetlenül fárasztó 's untató formában olly nagy úttörés ninesen. És emlékezzék a' nemes gróf, hogy, ha formáról van szó, 's forma' kimutatásáról, 's példány' állításáról, mindegy, többször vagy kevesebbszer ismétlje azt valaki, sőt példányul egy is elég; 's így a' kezdő művésznak inkább törhet valaki útát tíz darabbal, ha azokban tíz forma állítatott-fel, mint négyszázzal, ha ezekben csak egy. — Azon lyrai darabok pedig, miket Kisfaludy Sándor *énekeknek* nevez, végetlen árákhoz hasonlók, mellyeken, mit nem tagadhatni, számos kellemes virág úszdogál ugyan, de szinte nem szolgálhatnak példányokul, általok szintúgy nem, sőt még kevesbbé lehetett út törve, minthogy azokban szabad kéj szerint, minden művészi számolás, a' hatásokkal czélirányos gazdálkodás, mérték és czél nélkül bugyog a' költőnek képekben gazdag ere. Ezek szabadon született gyermekei a' természetnek, mellyeknek anyagok jó, de egyéb kevés; hasonlók az *erdőhöz*, mellynek rendezése, fái' válogatása 's elhelyhetése nem árul-el művészi kéz' hozzájárulását, pedig mind Kisfaludy Sándor, mind a' nemes gróf, ha mezei lakjok köré

fákat akarnak ültetni, például parkot veendenek 's nem talán a' Bakonyt, 's mesterül kertészt, nem erdőszt. Mindkettőnek meg van a' maga saját 's külön nemű becsé és érdeme, de illy alkatú énekekkel, ha azok szinte elsőkké lennének is a' magok' nemében, útát nem törünk. Mert a' mi bennök becses, a' költői lélek, az el nem tanulható, azt a' természettől kell nyerni; a' mi pedig eltanulható, annak eltanulása veszedelmes inkább mint ohajtható, mert szétvizezésre, minden gondolatocskának szóözönökbe fullasztására vezet mindenkit, ki *legalább is* Kisfaludy Sándor' képzelmével nem bír. Ki pedig ezzel bír, annak nem leszen nehéz művészibb formát magától találni. Itt tehát út nincsen, csak végtelen síkság és tenger. — De Kisfaludy Sándor *regéket* is írt. Nem bossátkozom itt annak nyomozásába, historiai valóság-e az a' kor és azok az emberek Kisfaludy Sándor' regéiben, mert szorosán poetai szempontból elég, ha belsőleg valók; hanem csak azt érdeklém, hogy a' *forma*, a' belső és külső, itt is az „*énekekével*“ rokon, 's mivel az nem annyira forma mint *nem-forma*, csakugyan lelkesb iróinktól fel sem is vétetett, poeticánkba által nem ment, 's így általok senkinek és semmire út nem nyílt.

Végre a' drámákról, úgy hiszem, a' nemes gróf nem fogja sem kívánni, sem óhajtani, hogy szóljak. — Mind ezeket bizonyítja historia literariánk is, mert Kisfaludy Sándornak mímelői voltak ugyan, kiknek emlékezetét egy rövid év eltüntette; de követői a' kor' lelkesbjei közt nem. A' minek könnyen feltalálható, igen természetes oka az, hogy Kisfaludy Sándor sokkal subjectivusabb lélek, mint hogy szerencsés iskolát támasszon. Ő mindenben és mindenütt csak önnön maga, Kisfaludy Sándor lévén, egy hangú és egy színű Himfyben és Gyulában, régibb 's újabb regéiben, didaktikus darabjaiban 's dramáiban: a' mennyiben ezek vagy azok becsesek, önnön sajtásága, 's hogy úgy szóljak kisfaludysága által becsesek, mit nem lehet követni, hanem csak majmolni, mert a' mi nincs magunkban, azt hazudnunk kell; csak azt vehetni által, mi *obiectivum*, t. i. a' rajtunk kívül levőnek nem a' magunk', hanem annak természetéhez képest visszaadása' módját. Ezért támaszta Goethe iskolát, melly a' művészetben időszakaszt alkotott; midőn Schiller, a' nagyobb lángelme, de subjectiv költő, nem.

Vessünk egy pillantatot *Vörösmarty'* költői pályájára. Ez tíz év alatt majdnem an-

nyit ada mint amaz közel negyven alatt. De e' művekben *melly különféleség!* Pedig a' művészetre nézve ez jó tekintetbe. Vörösmarty nem csak a' költészet' mind a' három fő nemében ada jeles műveket, hanem azok' különböző al ágaiban is. Vörösmarty a' kisdéd epigrammától kezdve a' dal' és elegia' külön nemein keresztül az ódáig, a' románcz-tól a' poetai elbeszélések' több fajain át a' nagy epopoeiáig, 's a' dramában a' víg és tündértől a' historiai és magas tragikumig sok és sokféle, nagy és nagyszerű, vagy legalább első, 's itt ott vétkek mellett is mindig rendkívüli művekkel gazdagítá literaturánkat, 's lön — mit kétségbe bizonyosan nem húzand senki — a' romantos iskolának, mellynek mind eddig az egy Zrínyi volt művészetünk' mezején képviselője — de nem ismert, vagy félre ismert, vagy nem értett, föl nem fogott képviselője, 's vezér követők nélkül — feltámasztója, vagy inkább újra és szebb fényben alkotója. 'S midőn Kisfaludy Sándor csak olvasót szaporított — mi bizonyosan nagy, felette nagy érdem — Vörösmarty művészségünk' körét tágította, annak új fordulatot adott, benne új időszakot kezdett, melly legalább nem kisebb érdem amannál. 'S Kisfaludy Sándor élni fog mint népi költő, midőn Vö-

rösmarty a' művészet' sanctuariumában ragyogand; 's innen van az, mit gróf Dessewffy igen valóan mond, hogy Kisfaludy Sándornak több a' kedvellője, mert a' nép teszi a' többséget, midőn Vörösmartynak több a' csodálója, mert ennek publicuma inkább a' műértőkből áll. Kisfaludy Sándorra nézve nem lehetne veszedelmesebb összeállítás, mint Vörösmartyval, mert végtére is, érdekében lévén a' műveltségnek, helyes irány' tekintetéből a' miveltségnek is, a' magasb érzésnek a' köz érzelem felett, a' mélynek a' sekélyes, a' nagynak a' közönséges felett, a' nemesb formáknak a' csak könnyű, az aczél-metszésnek a' fametszés felett kivívni a' győzödelmet: majd egyszer a' két költő közt párhuzamot kell vonni; 's megmutatni, miképen a' Kisfaludy Sándor' kedves Musácskája különbözik a' Vörösmarty' nagyszerű Jupiter istenétől; 's miképen ama' kedves leánykának el kellend halaványodni az Olymp' ura előtt; meg kell majd mutatni, miképen Kisfaludy nem „*inkább nemzeti szellemű és formájú*“, mint a' nemes gróf mondja, ha *nemzeti szín* alatt nemzeti érzés és gondolkodás értetik, 's a' *nemzeti formával* belső formát 's nem *mértéktelen* verset jegyzünk-meg; 's hogy azon állítás, mi szerint Kisfaludy *ügyes módo-*

sításokkal a' régiebb nemzeti formákhoz ragaszkodott, épen Vörösmarty' többféle műveiről áll, Kisfaludy Sándoréiról pedig épen nem, hacsak ismét a' „mértéktelen rímes versformába“ nem helyhetjük a' nemzeti formákat, millyenekkel azonfelül még Vörösmarty is élt. 'S ha egyfelül Kisfaludy Sándor *egy és csak egy* versformát talált, melly véghe-tetlen könnyűségével annyira ajánlkozik a' nagy számnak; Vörösmarty nem csak „a' nálunk is már honosodni kezdő görög és romai költészet' formáit hozta bővebb gyakorlatba“ mint a' nemes gróf mond, hanem számos különkülönféle új formákat állíta-elő dalai 's románcaiban, 's azt mutatta, mikép a' művész műveinek mint tárgyát, szellemét és hangját, úgy formáit is sokféleképen tudja változtatni. Hogy Kisfaludy Sándor *szerelem dalait* írt, mellyek *minden nemzet' sajátja*, legalább Vörösmarty' átellenében nem argumentum, ki szinte írt számos szerelemdalokat; 's még kevesbbé az, ha tekintetbe vesszük, hogy Kisfaludy Sándor *egy szív' szerelmét*, 's így egyféle szerelmet éneklett, midőn Vörösmarty nem csak a' legkülön-bözőbb helyzetű, hanem a' legkülönfélébb individualítások' szerelmét is éneklette. — 'S ki állíta még, hogy *egy* több legyen mint

több? De ezen állítással a' nemes gróf nem is akart egyebet mondani, mint hogy Kisfaludy Sándor egy, minden nemzetnek saját érzést éneklett; mihez mi azt adjuk, hogy Vörösmarty is egy, minden nemzetnek saját érzést éneklett. — Hogy Kisfaludy Sándor' némelly munkáinak „fordítása megizlettett“, azt meg fogom czáfolni bizonyos tapasztalásból, ha a' nemes grófnak elébb tet-szeni fog bebizonyítani állítását. Hogy Kisfaludy Sándor' munkái „*asszonyi világ közt is elterjedtek*“, minthogy az *elterjedés 's az olvasószám'* elvéből vett ok, tehát statisztikai nem kritikai ok; melly egyébiránt asszonyokból álló akademia előtt lehetne fontos, de férfi akademia előtt, bár mint hódoljon is ez a' szép nem' kellemeinek 's érzéseinek, itt czáfolatra nem szorúl. Hogy pedig Kisfaludy Sándor a' közelebb kornak *dí-sze*, Vörösmarty a' *jelenlévőnek*: mivel a' jutalom épen a' társaság' evangéliuma (az alaprajz) szerint a' jelenkor' bajnokainak van kirendelve, egyenesen az állító ellen szól. — De, úgy mond még a' gróf: *az ifjabb költő előtt még olly nyúló a' jövődőség*; azaz, ez még nyerhet, talán többször is. Mindenek előtt az alaprajz nem férfiakról, hanem

munkákról szól *); a' *kor* pedig, ha egészen hasonló környülmények közt, millyeket nem is képzelhetni, egyetlen egy elválasztó elvül találna felvétetni, kérdés: az alaprajz' szelleme szerint annak lenne-e a' jutalom adandó, kitől többé feltünőt várni nincs a' ter-

*) A' nemes gróf a' felebb fejtegetett elv ellen, melly szerint az akademiának nem hátra, hanem előre kell néznie, jutalmat nem magáért, hanem a' literatura' kedveért, segedelmül, kell osztania: talán Kresznerics' szótárának megjutalmaztatását fogja felhozni. Itt, úgy szóland, az író meg volt halva, 's így segedelem vagy jüvendőségről nem lehet szó. — De minekutána az akademia' fő elve e' tárgyban: a' szerzők' segítettését csak *munkáik'* becséhez mérni; midőn Kresznerics' nyelvtudományi munkájához, más munka hasonbecsűnek nem íteltetett, a' jutalomnak szükségkép a' munkához kelle tapadni, 's az akademiának, Kresznerics' hagyományosait tekintetbe vevén, nem volt oka azt tőlök megtagadni. A' *segedelem'* elve tetemesen csökkenne, ha azon munkáknál, mellyek nem *lángész'* hanem *szorgalom'* munkái, a' jutalom, elvnél fogva megtagadtatnék tőlök, mihelyt szerzőjük nem él. Mert gondolható olly munka, mellynek folytatásába a' korosabb szerző bele fáradna, ha azon remény nem élesztené, hogy ha elkészülte után azonnal elhal is, érdemlett jutalmától örökösei el nem esnek. Hogy pedig illy jutalom méltatlan örökösöknek ne jusson, arról gondoskodott az akademia, azt végezvén, hogy e' pontnak minden különös esetben különös elhatározását fenn tartja magának. (Lásd Magyar tudós társasági névkönyv, 1836-ra, l. 46, d) alatt).

mészet' szokott rendén; vagy annak, kiből még többekre 's nagyobbakra van erő és képesség, 's kit ennél fogva minden módon azon állapotba kell helyezni, hogy folyvást a' literaturának szánhassa napjait, 's minél több olly jeles művet adhasson, millyekért már egyszer nyert jutalmat. Avvagy nem nyer-e a' literatura, ha ugyan az még többször is nyer jutalmat, azaz, ha még többször is ad a' már egyszer jutalomra érdemesített, magas becsű munkát? Olly intézet tehát, mellynek jutalmazáskor maga a' jutalom *czél*, 's melly nem néz előre, hanem hátra: egy elmúlt kor' hőseit fogja *hasonló környűlmények* közt megtisztelni; melly pedig, előre nézve, jutalom czím alatt az erőben lévő, tehetős férfiakat akarja *segíteni*, hogy még nagyobbakat adhassanak, az a' fiatal bajnoknak adandja a' pálmát.

'S ezek körül belől a' nemes grófnak okai, mellyeket a' két koszorús író' munkáiból 's személyéből vett. Néhány külső oka még ez. *Mellyik gerjeszt több közörömet hazánkban?* Nem igazítjuk-meg itt a' kifejezést, melly *több és kevesebb* örömet tud ollyat, melly egyszersmind *köz* is; nem érdekeljük, hogy, ha igaz az, hogy Kisfaludy Sándor a' legközelebb múlt kor' embere, az ő jutalmaz-

tatása a' múlt kor' emberei közt fog nagyobb örömet támasztani, emez pedig a' jelenkoréi közt, kik literaria statistikánk szerint alkalmasint többek; hanem kérdezzük: Egy tudományos intézet' tetteinek lehet-e vezérok a' hazában nyilatkozandó érzelem, 's az ebből támadandó köz vélemény? Bizonyosan nem. Ez annyit tenne, mint illy intézetet nem tudományos elvektől, hanem a' többségtől, melly ilyenekben nem is lehet competens, függővé tenni. Pedig hatása csak úgy lehet üdvös, ha független; neki kell vezetőnek lenni, vagy elmulnia. Az elvekre nézve szükség, hogy a' közvéleményt tisztelje, mert az elvekhez tud a' nagy szám is, az elveket a' legegyszerűbb, de józan ész is felfoghatja, megítélheti; de az alkalmazásban csak azok lehetnek competensek, kik az egyes tárgyak' száz és ezer oldalait hosszadalmas tanulás, és sokféle hasonlítás által fel tudják fogni 's latolgatni. Melly egyszerű elv, például, az: *Ki gyilkol, életével lakoljon*; ezt érti, megítélheti a' nagyobb szám is; de egyes esetben tanácsos lenne-e minden gyilkost a' nagy számnak általadni? Nem lennének-e esetek, hol az, kit a' törvényszék feloldana, elítélnék; 's kit ez elítélne, a' nagy szám által feloldatnék? 'S mint itt, úgy mindenben, 's

így a' tudományos kritikában is — melly maga vezethet valamelly testesületet szellemi mű' jutalmazásában — az elv' alkalmazását nem lehet közönségre bízni, hanem azokra, kiknek kötelessége minden készülettel illy, sokszor nehéz itélethez járulni; és rendeltetésénél fogva tudományos alapra, nem közönség' többségére építeni itéletét. Azt mondja még gróf Dessewffy: *le kell a' nemzet' többségéhez ereszkednünk, ha felebb akarunk emelkedni.* Igen, azt kell tennünk. Le kell ereszkednünk a' többséghez, melly mindenkör kevesbbé értelmes, kevesbbé mivelte része a' nemzetnek, azzal, hogy tanítjuk foghatóságához szabott módon, oktatjuk köréhez tartozó ismeretekben, 's így fokenként, a' miveltebb osztály' rangjára, a' jóllét' azon lépcsőjére emelhessük, mellyre a' status' physikai viszonyainál fogva lehető. De erre sem Kisfaludynak, sem Vörösmartynak, sem senkinek másnak jutalmaztatása nem vezet.

Nem állnak tehát a' grófnak írott okai Kisfaludy Sándor' megjutalmaztatása mellett Vörösmarty ellen; de a' gróf az akadémia' gyűlésében, a' vitatások' folyamatjában nyilván és magyarán elismeré, hogy Vörösmar-

ty sokkal nagyobb költő mint Kisfaludy Sándor, olly állítás, melly a' gróf belátásának 's nemes nyíltságának szükséges következtése volt; és csak a' szív, az idősebb költőhöz vonzalom bírhatta őt arra, hogy az ifjabbat a' jövődőséghez utasítsa. Ezzel azonban nem küzdök itt, mert a' szó repül, 's lehetnének, kik épen az illyet elfeledék. — Hanem minekutána a' nemes gróf jónak ítélte a' maga véleményét a' közönség' elébe terjeszteni, engedje-meg, hogy ugyan azt tegyem én is, 's állítsam, hogy Kisfaludy Sándor' és Vörösmarty' 1833-ra koszorúzott munkáik közül a' pálma, belső érdemöket tekintve, csak Vörösmartyéit illethette, 's különös constellatiónak kelle annak lennie, melly a' többséget felosztásra bírhatta. Nem bocsátkozom itt *a' két költő' egész pályája'* hasonlítgatásába, 's ezt *csak azért*, hogy azon hibába ne essem, mellybe a' nemes gróf, midőn ő a' két költő' egész pályájáról szól, holott a' kérdés' tárgya Kisfaludy Sándor' munkáinak III. és IV. kötete 's Vörösmartynak I. és III. kötete volt, és semmi egyéb. Ezeket hasonlít-suk össze; feledjünk-el minden egyebet, feledjünk-el a' személyeket, 's maradjunk a' dolognál.

A' Kisfaludy Sándor' két kötetében foglal-
tatik négy rege, u. m. Dobozy Mihály; Ke-
mend; Döbrönte; A' megboszult hitszegő.
Ismétlem: csak ezen négy rege' meg-
koszorúzásáról lehetett a' társaság'
határozatai szerint szó, és csak ezen
négy regéről volt szó. Más felől a' Vö-
rösmarty' két kötetében foglaltnak ennek
dalai és epigrammái, népi és vegyes költe-
ményei, minden balladái és románczai, Há-
bador és Cserhalom, Tündérvölgy és Szép-
lak, A' Rom 's A' két szomszédvár, Eger 's
némelly töredékek; 's itt ezekről, csak ezek-
ről, de ezekről mind volt szó a' Kisfalu-
dy' négy regéje átellenében! Én nem tarto-
zom azok közé, kik azon akadnak-fel, hogy
Kisfaludy Sándor' jutalmazott darabjai csak
3500 sorból állanak, midőn Vörösmartyéi
12,230ból, vagy épen, matematikai calcu-
lus szerint Vörösmarty' 12,230 sorát olly rö-
vid versekre szabdalván-fel, millyenek a' Kis-
faludyéi, *huszonegyezret* tesznek: mert én a'
szellemi munkák' becsét nem rőfszámra mé-
rem, ámbár nem lehet tagadni, hogy *ceteris*
paribus 21 ezer csakugyan több valamivel
mint 3 's fél ezer; — nem vagyok azoknak
egyike, kik úgy hiszik, hogy mivel kisfalu-
dyféle sort napjában alkalmasint lehet szá-

zanként is írni, midőn a' mértékes sorok, kivált ha egyszersmind rímelték, hasonlíthatatlanul több időt és gondot, fáradságot és ügyességet kívánnak: mert én a' művet úgy veszem a' mint van, 's illyek ceteris paribus talán csak a' személy' érdemét nevelik, itt pedig kirekesztőleg csak a' munkáról van szó; — nem tartok azokkal, kik azt számolgatják, hogy a' Kisfaludy' két füzetkéjében csak négy történet foglaltatik, midőn Vörösmarty' két kötetében csak fő-történet is húsz; ámbár a' húsz csakugyan több mint négy, és húsznak teremtésére több alkotó-ész kell mint négyéhez: mert itt munkáról, nem a' szerző' lángelméjéről van szó; — én tehát nem állítom össze sem számra, sem fáradságra, mellybe kerülhettek, sem erőre, mellyet kívántak, de még — a' mi igazságos lenne — belső érdemre sem. Hanem azt kérdem a' nemes gróftól — 's itt izlésére, ítéletére, részrehajlatlanságára 's őszinte igazságszeretetére hivatkozom, hogy ha: — *dato non concessio* — az egy *Dobozy* felér belső becsre Vörösmarty' minden dalaival 's epigrammaival, *Kemend* Vörösmarty' népi 's minden vegyes költeményeivel, *Döbrönte* Vörösmarty' minden balladáival és románczaival, a' *Megboszult hitszegő* Vörösmarty' Hábadorjával: —

engedelmet kérek, ha föltételelemnél akaratom ellen is mosolyra kell elvonulni ajkaimnak — de feltevén, mit nem hiszek, hogy a' megjutalmazott négy rege nyom annyit, mint mind az a' sok és sokféle poetai kincs, mi Vörösmarty' első kötetében van lerakva; kérdem a' nemes gróftól: semmi tehát *Cserhalom*? ez a' gyémántja a' magyar költészet' koronájának? hol a' nyugat' keresztény és hősvilága, a' kelet' szerelme 's kalandorvilága vetélkedik? Semmi az a' *Tündérvölgy*, mellyben minden bányái ki látszanak fosztva lenni egy kimeríthetetlen gazdagságú, vakító ragyogású keleti phantasiának, melly Moore Tamás' műveit kivéve, nem tűr hasonlítást europai művel, 's daczára látszik alkotva lenni az indus és perzsa dalnokoknak, megmutatni nekik, hogy az oriens' tündéerkertjeihez 's rózsatömkelegéhez nyugoti elme is lelt utat? És *Széplak* semmi? semmik azok az érzések' örvényei 's kínok' kínjai, festve páratlan ecsettel? És semmi az a' *Két szomszédvár*, egy eposi Shakespeare, egy költő-prometheus' teremtménye: ez a' canticum canticorumja a' gyűlölség' poesisának; óriási szenvedelmeknek ezen elsodró viharai, ropant erőknék e' tengerárjai, mellyeknél feláldozni tetszett a' költőnek a' külső valósá-

got, de megtartá azt a' belső öszhangot és egyenmértéket, melly a' szertelennek is vív ki helyet a' költészetben? És semmi-e végre — hogy *Délszigetet* és *Magyarvárt*, mint töredékeket, elhallgassam — semmi-e *Eger*, ez a' magyar eposok' koronája, mellyben annyi művészi értelemmel a' legkülönfélébb alkotó részekből olly harmonicus egész állott össze, hol nem tudjuk a' nemzeti 's individualis bélyegek' különféleségeit és sokaságát, vagy az érzések' festését, vagy a' történetek' füzését, vagy az erőben 's lágyságban, szigorú szabatosság 's ismét virágzó képekben dús előadást csodáljuk, vagy a' technei tökélyt magasztaljuk 's tűzzük-ki példányúl? Ez a' kis Ilias, ez az eposaink' eposa, melly maga elegendő költőjére mulhatatlan fényt és ragyogást árasztani: ez is tehát mind semmi? 'S ezek mind együtt nem voltak képesek a' nemes gróf' mérőserpenyűjében a' Vörösmarty' csészéjét lesülyeszteni? — Elvárjuk tehát a' nemes gróf' okait, elvárjuk, hogy tévedéseinkből kiragadtassunk, elvárjuk megmutatását nem annak: mit tett Kisfaludy és mit Vörösmarty, 's mit nyom Himfy vagy Zalan, mit nyomnak a' Kisfaludy', és mit Vörösmarty' dramái? kinek hajai őszek, 's ki nyerhet még jövődőben koszorút? hanem mi-

után visszatérítettük a' kérdést kerékvágásába, *annak* megmutatását várjuk-el, hogy a' két rendű jutalmazott *munkák* nem csak *nem hasonbecsűek*, — mert ha ilyennek tartaná a' nemes gróf, legalább a' jutalom' hasonrészekre osztásán nem akadna-fel — hanem, hogy a' négy rege együtt becsesb, mint a' Vörösmarty' előhozott munkái. Egyébiránt örülhetünk, hogy olly tárgy jöve gróf Dessewffy által szóba, mellynek indulat 's személyesség nélkül, minden oldalról mély, 's majd specificumokba ereszkedő nyomozása, fejtegetése nem lehet nem hasznos az ideák' fejlődése, ismeretek' terjedése, literaria historiánk' egyik létalapos kérdésének eldöntésére nézve. E' fejtegetésnek megkezdése már az, mit most a' nemes gróftól várunk: mert mindenkor az először felszólamló' kötelessége állítását védeni; nekünk tagadó állásunknál fogva csak akkor leszen tisztünk — a' mit örömmel teljesítendünk — a' szóban munkák' egyenkénti szoros és összehasonlító bírálgatásába bocsátkozni, midőn gróf Dessewffy József is meg fogja ezt tenni maga részéről, a' nélkül hogy bennünket a' maga állítása' valóságáról meggyőzne.

Békefy.